

Ж.А.Рони - старши

БОРБА
ЗА ОГЪН

ЖОЗЕФ-АНРИ РОНИ-СТАРШИ

БОРБА ЗА ОГЪН

Превод: Венелин Пройков

chitanka.info

*На Теодор Дюре
посвещавам това пътешествие в
далечната праистория, в онези времена
от преди може би сто хиляди години,
когато човекът още не е рисувал
нито върху камък, нито върху кост.*

*От неговия почитател и приятел
Ж.-А. Рони-старши*

Ж.-А. Рони-старши (1856–1940)

ПЪРВА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

ГИБЕЛТА НА ОГЪНЯ

Улхамрите бягаха, обгърнати от ужасната нощ. Бяха обезумели от страдания и умора, всичко им се струваше нищожно пред върховното бедствие: Огънят бе загинал. От самото зараждане на племето те го пазеха в три клетки; четири жени и двама воини го поддържаха денонощно.

Дори в най-мрачните времена бе получавал храна, за да живее; защитен от дъжда, от бурите и наводненията, той бе преминал през реки и тресавища — синкав призори, кървавочервен привечер. Пред могъщия му лик отстъпваха черният лъв и жълтият лъв, пещерната мечка и сивата мечка, мамутът, тигърът и леопардът; алените му зъби закриляха хората от необятния свят. Той даряваше радост. От него месото замирисваше вкусно, върховете на копията ставаха твърди, яките камъни се пукаха; той разливаше топлина по крайниците и ги изпълваше със сила; вдъхваше смелост на племето из шумолящите гори, из безкрайната савана, в дълбоките пещери. Беше Баща, Пазач и Спасител, макар да бе по-див и по-страховит дори от стадо мамути, когато се измъкваше от клетката и се нахвърляше върху дърветата.

А ето че бе загинал! Врагът бе унищожил две от клетките; по време на бягството пламъчето в третата бе отслабнало, избледняло и затихнало. Не му стигаха сили да захапне тревите от мочурището; потръпваше като болно животинче. Накрая се бе превърнало в червеникаво насекомо, което всяко подухване на вятъра доубиваше... И бе угаснало... Сега ограбените улхамри бягаха в есенната нощ. Нямаше звезди. Застиналото небе бе надвиснало над застиналата вода; растенията протягаха хладните си вейки; чуваше се пляскане на влечуги; мъже, жени и деца изчезваха невидими в мрака. Насочвани от гласовете на водачите, улхамрите следваха, доколкото бе възможно, една по-изпъкнала и по-твърда ивица земя, която ту се губеше под водата, ту образуваше островчета. Три поколения бяха минавали по този път, но сега им липсваше звездната светлина. На зазоряване приближиха саваната.

Студена дрезгавина започна да се процежда през тебеширенобелите и тъмни като глина валма на облаците. Вятър фучеше над застоялата черна вода; водораслите се подаваха като гнойни израстъци; лениви влечуги се гмуркаха между водните лилии и стрелолистите. Над едно пепеляво дърво се издигна чапла и саваната изникна, докдето стигаше погледът — осяна от трептящи растения, потопена в червеникава мъгла. Хората се поизправиха, превъзмогнали изтощението, промъкнаха се през тръстиките и стъпиха сред тревите, върху твърда земя.

Сега, когато смъртното напрежение бе спаднало, много от тях се проснаха да си почиват като омаломощени животни. Жените проявяваха по-голяма издръжливост от мъжете; онези, които бяха изгубили децата си в тресавището, виеха като вълчици; изпълваха ги злокобни предчувствия за гибелта на техния род, за мрачно бъдеще; някои от тях, успели да спасят рожбите си, ги издигаха към небесата.

В настъпилата утрин Фаум преброи хората от племето на пръсти, като си помагаше с клончета. Всяко клонче отговаряше на числото на пръстите на двете ръце. Не умееше да смята; все пак установи, че бяха оцелели четири клончета воители, повече от шест клончета жени, около три клончета деца и неколцина старци.

А старият Гун, който броеше най-добре от всички, каза, че не са останали и един мъж от петима, и една жена от три, и едно дете от клонче. Тогава ония, които бяха будни, осъзнаха каква страшна беда ги е сполетяла. Проумяха, че заплаха тегне над потомството им и че развихрилият се наоколо свят е станал още по-враждебен: щяха да се скитат по земята безпомощни и голи.

Колкото и да бе силен, Фаум изпадна в отчаяние. Не вярваше вече на мощното си телосложение, на огромните си ръце; върху едрото му лице, осяно с твърди косми, в жълтите му като на леопард очи се четеше безнадеждна умора; оглеждаше раните, нанесени му от вражеските копия и стрели; сегиз-тогиз смучеше кръвта, която продължаваше да се стича от едната му ръка.

И той като всички победени възкресяваше мислено спомена за пропуснатия миг на победата. Дива ярост бе обзела улхамрите; самият Фаум бе смазал с тоягата си много глави. Вече се готвеха да избият мъжете, да отвлекат жените, да унищожат Огъня на врага, да ловуват из нови савани и пълни с дивеч гори. Каква неведома промяна бе

настъпила? Защо улхамрите се бяха разпръснали в ужас? Защо изпотрошиха техните кости, защо изтърбушиха тях, защо от техните гърди се изтръгнаха предсмъртни викове, а врагът завладя стана им и потъпка свещените Огньовете? Тия въпроси измъчваха тромавото, мудро съзнание на Фаум. Душата му се бе вкопчила в този спомен като хиена в мъртвата си плячка. Не искаше да се предаде, да повярва, че не е бил достатъчно силен, смел и жесток.

Развидели се напълно. Светлината се разстла върху тресавището, проникна в калта, изсуши саваната. С нея идеше радостта на утрото, тя вливаше живот в растенията. Сега водата сякаш бе по-лека, не тъй коварна, не тъй мътна. Сребристите й повърхности се диплеше между зеленикавите островчета; по нея играеха малахитови и бисерни отблясъци, бледожълти петна искряха сякаш късчета слюда, а върбите и елите смекчаваха мириса й със своето ухание. Прищевките на природата бяха разхвърляли много водорасли, светлееха се блатни лилии и жълти лотоси, мяркаха се ириси, блатни млечки, невени, стрелолисти, разстилаха се заливчета, осяени с вълчи корен и лютичета, с виеща се пухеста тлъстига, със сребристи тръстики, розов епилобиум, горчив мокреш, росянка, цели тръстикови и раkitови джунгли, пълни с водни кокошки, черни бекаси, летни бърнета, дъждосвирци, калугерици с преливаща се като нефрит перушина, едри дропли и дългопръсти водни дърдавци. Край ръждивочервените вирчета дебнеха чапли; жерави тракаха с клюнове и пляскаха с криле върху тясна ивица суша; зъбати щуки преследваха линовете, а последните водни кончета се стрелкаха като зеленикави искри, като лазулитови светкавици.

Фаум оглеждаше своето племе. Бедствието ги бе връхлетяло като гъмжило от влечуги: калножълти, кървавочервени, водорасленозелени, те разнасяха смрад на трескава, разлагаща се плът. Някои хора лежах, свити като питони, други се бяха изтегнаели като гущери, тук-там се чуваха предсмъртни стенания. По коремите се чернееха отвратителни рани, още по-ужасни изглеждаха раните по главите поради сплъстената, почервеняла коса около тях. Почти всички щяха да се оправят, най-зле засегнатите бяха загинаели още на другия бряг или се бяха издавели.

Фаум отмести поглед от спящите и се взря в ония, които понасяха поражението дори по-мъчително от умората. Много от тях бяха добре сложени, както бе присъщо за улхамрите. Имаха едри лица, ниски чела, яки челюсти. Кожата им бе не черна, а рижа; гърдите и крайниците на повечето от тях — силно окосмени. С отлично развитите си сетива и най-вече с обонянието те не отстъпваха на зверовете. Очите им бяха големи, често жестоки и дори диви, но у децата и у някои девойки изглеждаха направо красиви. Макар по външност да наподобяваха някои изостанали днешни племена, не можеше да става сравнение. Хората от каменния век са съществували единствено сред онова дивно обкръжение; в тяхната плът се е таяла неповторима младост, цъфтял е живот, чиято неудържима сила си остава непостижима за нас.

Фаум вдигна ръце към слънцето и нададе продължителен вопъл.

— Какво ще правят улхамрите без Огън? — викна той. — Как ще живеят в саваната и сред горите? Кой ще ги защитава от мрака и зимния вятър? Ще трябва да ядат сурово месо и горчиви корени; няма да могат да се стоплят; върховете на копията им няма да бъдат твърди. Львът, острозъбият звяр, мечката, тигърът и голямата хиена ще ги разкъсат живи в нощта. Кой ще намери Огън? Оня, който го стори, ще бъде брат на Фаум; ще получава три дяла от дивеча, четири дяла от бойната плячка; освен това ще му дам Гамла, дъщерята на сестра ми, а ако умра, негова ще бъде тоягата на вожда.

Тогава Нао, синът на Леопарда, стана и каза:

— Дайте ми двама бързоноги воини и аз ще отида да взема Огън от синовете на Мамута или от човекоядците, които ловуват по бреговете на Двойната река.

Фаум го изгледа недружелюбно. От всички улхамри Нао бе най-едър. Ставаше все по-широкоплещест. Нито един воин не можеше да го надмине по пъргавина и по издръжливост в бягането. Той бе победил Мух, сина на Бизона, който бе силен почти колкото Фаум. Фаум се боеше от него. Нарездаше му да върши неприятни работи, гледаше да го праща далеч от племето, излагаше го на смъртни опасности.

Нао не обичаше вожда; но в него се събуждаше копнеж, щом видеше стройната, кръшна и загадъчна Гамла, с коси, бухнали като дървесна корона. Нао я наблюдаваше тайно от раки така, скрит в

горички и падинки, и по кожата му се разливаше топлина, а ръцете му тръпнеха. Обземаше го ту нежност, ту гняв. Понякога разтваряше обятия, сякаш да я прегърне полека, внимателно, а понякога му се искаше да се нахвърли отгоре ѝ, както постъпваха с девойките от вражеските племена, да я събори на земята с един удар на тоягата си. Но не ѝ желаше злото: ако тя станеше негова жена, не би се отнасял с нея грубо, тъй като не обичаше да гледа как страхът се изписва по човешките лица и ги прави чужди.

При друг случай Фаум едва ли щеше да приеме с радост думите на Нао. Но бедствието го бе сразило. Може би си струваше да се съюзи със сина на Леопарда; ако ли не, все някак щеше да се отърве от него. Той се обърна към младежа:

— Езикът на Фаум не е раздвоен. Донеси Огън и ще имаш Гамла, без да даваш откуп за нея. Ще бъдеш син на Фаум.

Говореше с вдигната ръка, бавно, сурово, надменно. Направи знак на Гамла.

Тя се приближи разтреперана и вдигна изразителните си очи, в които сякаш играеха искрящи речни отблясъци. Знаеше, че Нао я следи, стаен сред мрака и тревите: плашеше я, когато се появяваше иззад някой гъсталак, сякаш се канеше да връхлети върху нея; понякога не ѝ се виждаше неприятен; сега едновременно ѝ се щеше той да загине под ударите на човекоядците и да донесе Огън.

Ръката на Фаум се стовари грубо върху рамото на момичето. Той извика диво и гордо:

— Коя човешка дъщеря е по-добре сложена? Тя може да вдигне на раменете си цяла сърна, да върви неуморно от утринното до

вечерното слънце, да търпи глад и жажда, да обработва животински кожи, да преплува всяко езеро; децата ѝ ще бъдат несломими. Ако Нао донесе Огън, ще може да я грабне, без да дава за нея брадви, рога, раковини и кожи!...

Тогава Агоо, синът на Бика, най-косматият измежду улхамрите, пристъпи напред, обладан от неудържимо желание:

— Агоо иска да завоюва Огъня. Той ще отиде с братята си да издебне враговете от другата страна на реката. Или ще умре от брадва, от копие, от зъбите на тигъра, от ноктите на големия лъв, или ще върне на улхамрите Огъня, без който те са слаби като елените и като антилопите.

В неговото лице най-силно се открояваха противната месеста уста и зловните очи. Беше набит и това подчертаваше дългите му ръце и широките плещи; целият излъчваше груба, неизтощима и безогледна мощ. Никой не познаваше силата му: не се беше борил нито с Фаум, нито с Мух, нито с Нао. Известно бе, че е извънредно як. Не се пилееше в мирни схватки: всички, които се бяха изпречвали на пътя му, бяха претърпявали поражение — той или ги осакатяваше, или ги убиваше, и главите им се нареждаха сред останалите му трофеи. Живееше настрана от другите улхамри с двамата си братя, космати също като него, и с няколко измъчени и съсипани жени. Макар за улхамрите да бе естествена суровостта помежду им и жестокостта спрямо всички останали, синът на Бика ги плашеше, защото тия качества бяха прекалено развити у него. Надигна се смътно недоволство, за първи път хората се сдружаваха срещу несигурността.

Няколко души се скупчиха около Нао, когото почти всички упрекваха, че не е достатъчно стръвен в отмъщенията си. Впрочем тази слабост у един тъй страшен воин се нравеше на ония, които не можеха да се похвалят с яки мускули и пъргавина.

Фаум мразеше Агоо не по-малко от сина на Леопарда; от него се боеше повече. Косматите и лукави братя изглеждаха непобедими. Щом един от тях пожелаеше нечия смърт, другите двама го подкрепяха; всеки, който би им обявил война, трябваше или да загине, или да ги изтреби.

Вождът търсеше съюз с тях; те го отбягваха, недоверието им бе като стена, не признаваха чуждите думи и дела, добронамереността ги дразнеше, ласкаеше ги само ужасът, който предизвикваха. Макар да бе

също тъй подозрителен и безжалостен, Фаум притежаваше качества на вожд; бе снизходителен към своите привърженици, угодничеството му допадеше, владееше донякъде рядката, изключителна и властна способност да общува.

Той отвърна грубо, но почитателно:

— Ако синът на Бика върне Огъня на улхамрите, той ще вземе Гамла, без да дава откуп, ще бъде вторият човек в племето и когато вождът отсъства, всички воители ще му се подчиняват.

Изражението на Агоо бе зло, докато слушаше: обърнал косматото си лице към Гамла, той я гледаше хищно; кръглите му очи святкаха заплашително.

— Дъщерята на Тресавището ще принадлежи на сина на Бика; ако някой друг мъж посегне към нея, ще загине.

Тя думи раздразниха Нао. Приемайки яростно борбата, той възкликна:

— Тя ще принадлежи на оня, който донесе Огъня!

— Агоо ще го донесе!

Те се гледаха. До този ден помежду им не бе имало никакъв повод за разпри. Всеки съзнаваше силата на другия, желанията им не бяха съвпадали, не бяха съперници, не им се налагаше да се срещат, нито да ловуват заедно. Изреченото от Фаум бе посяло омраза.

Когато Фаум бе разхвалил момичето, Агоо бе потръпнал цял, макар до вчера дори да не бе поглеждал към скитащата из саваната Гамла. Но той се водеше от внезапни прищевки и я пожела сега тъй силно, сякаш я бе желал открай време. Изпречеше ли му се някой на пътя, щеше да загине; нямаше какво да решава; цялото му същество бе устремено към единствено възможното решение.

Нао знаеше това. Той стисна по-здравио брадвата в лявата си ръка и копието в дясната. Веднага след предизвикателството на Агоо страховитите му и лукави братя се приближиха мълчаливо. Приликата им с него бе странна — бяха още по-рижи, червеникавите им косми стърчаха на кичури, очите им лъщяха като бръмбари-бегачи. Бяха еднакво опасни със силата и с гъвкавостта си.

Тримата дебнеха Нао, готови да го убият. Сред воините се надигна ропот. Дори ония, които упрекваха Нао, че не е достатъчно жесток в омразата си, не искаха да го видят как загива, след като толкова улхамри бяха паднали и след като той обещавахе да донесе

Огън. Знаеха, че е изобретателен, неуморен, че умее да поддържа и най-нищожното пламъче и да го накара да лумне от пепелта: много от тях вярваха, че има надежда да успее.

Всъщност и Агоо притежаваше търпението и хитростта, които осигуряват успеха на всяко начинание, а улхамрите съзнаваха, че е по-добре да изберат двама пратеници. Те наскачаха, вдигнаха врява; привържениците на Нао завикаха насърчително и се наредиха, готови за бой.

Макар да не познаваше страха, синът на Бика не пренебрегваше предпазливостта. Той отложи спора за друг път. Гун Кокалестия даде гласност на неясните мисли, обзели тълпата:

— Нима улхамрите искат да изчезнат от тоя свят? Нима забравят колко воители загинаха от ръката на врага и от водата? На четирима души само един е оцелял! Всички, които могат да носят брадва, копие и тояга, трябва да живеят. Нао и Агоо са измежду най-силните мъже, които ловуват в гората и в саваната: загине ли един от тях, улхамрите ще бъдат по-слаби, отколкото ако да биха загинали четирима други... Дъщерята на Тресавицето ще служи на оня, който ни върне Огъня; такава е волята на племето.

— Такава е волята на племето! — обади се дрезгави гласове.

И жените — страшни поради големия си брой, поради неизчерпаните си сили, поради единството си — възкликнаха:

— Гамла ще принадлежи на оня, който завладее Огъня!

Агоо сви косматите си рамене. Испита ненавист към тълпата, но реши, че не си струва да се опълчва срещу нея. Беше убеден, че ще изпревари Нао, и си обеща при случай да влезе в бой със своя съперник и да го унищожи. Изпъчи самоуверено гърди.

ВТОРА ГЛАВА

МАМУТИТЕ И ДИВИТЕ БИКОВЕ

Зазори се. Високо в небесата бушуваше вятър, а досами земята и тресавището въздухът бе тежък, гъст, вонящ и топъл. Целият небосвод трептеше като езеро, сред което се люшкат водорасли, лилии, светли тръстики. Заревото на изгрева се разстла като пяна по него. Разрасна се, образувайки бледожълти вирчета, сребристокбели заливчета, седефенорозови реки.

Обърнати към този безграничен огън, улхамрите усещаха как в душите им се надига някакво благоговение, същото онова усещане, което кара птичките да пицят звънко из тревите на саваната и из ракиката в тресавището. Но ранените започнаха да стенат от жажда; един мъртъв воин бе прострял посинелите си крайници — незнаен нощен звяр бе изпохапал лицето му.

Гун нададе няколко глухи, еднообразни вопъла и Фаум заповяда да хвърлят трупа във водата.

После вниманието на цялото племе бе приковано от готовите да тръгнат завоеватели на Огъня Агоо и Нао. Косматите мъже носеха тояги, брадви, копия с кремъчни и нефритни върхове. Разчитайки повече на хитростта, отколкото на силата, Нао бе предпочел пред яките воители двама пъргави младежи, способни да издържат дълъг път. Всеки от тях имаше брадва, по едно тежко копие и по няколко по-леки. Нао бе взел освен това дъбова тояга — един почти неодялан клон, обгорен, за да придобие по-голяма твърдост. Предпочиташе това оръжие пред всички други и то му служеше дори в битки с едри хищници.

Фаум се обърна най-напред към Бика:

— Агоо е дошъл на бял свят преди сина на Леопарда. Нека избере своя път. Ако тръгне към Двойната река, Нао ще заобиколи тресавищата и ще поеме към Залязващото слънце... ако ли пък се отпрати през тресавищата, Нао ще отиде към Двойната река.

— Агоо още не знае своя път! — възпротиви се Косматия. — Той търси Огъня; може заранта да поеме към реката, а вечерта — към

тресавището. Да не би ловецът, който преследва глигана, да знае къде ще го убие?

— По-късно Агоо ще променя пътя си — намеси се Гун, подкрепен от възгласите на тълпата. — Той не може едновременно да тръгне към Залязващото слънце и към Двойната река. Да избира!

Макар да не блестеше с ясен ум, синът на Бика осъзна, че може да сгреша — не като се опълчи срещу вожд, а като събуди подозрението на Нао. И той извика, вперил вълчия си поглед в тълпата:

— Агоо ще тръгне към Залязващото слънце!

Даде внезапно знак на братята си и пое по брега на мочурището.

Нао не се реши тъй бързо. Искаше да напълни очите си с образа на Гамла. Тя се бе изправила под един ясен зад вожд, зад Гун и старците. Нао се приближи; бе застинала неподвижно, с извърнато към саваната лице. В косите ѝ бяха втъкнати цветове от стрелolist и една бледа като луната лилия; кожата ѝ сякаш излъчваше светлина, по-ярка от блясъка на бистрите реки, от зеленината на дърветата.

Нао си пое дълбоко дъх, обзет от жаждата за живот, от тревожното и неугасимо желание, от могъщия порив, който възражда животните и растенията. Сърцето му заби тъй силно, че той почти се задуши от нежност и гняв; всички, които го делеха от Гамла, му се сториха отвратителни, също като синовете на Мамута и като човекоядците.

Той стисна брадвата си, вдигна я и каза:

— Дъще на Тресавището, нека земята, водата или търбусите на хиените погълнат Нао, ако той се върне без Огън за улхамрите. Нао ще донесе на Гамла раковини, сини камъни, зъби от леопард и рога от бик.

Чувайки тия думи, тя хвърли към воина поглед, изпълнен с почти детска радост. Но Фаум се намеси нетърпеливо:

— Синовете на Бика вече изчезнаха зад тополите.

Тогава Нао се запъти на юг.

Целия ден Нао, Гау и Нам вървяха през саваната. Тя все още не бе посърнала: тревите се стелеха, буйни като морските вълни. Вятър я брулеше, слънце я печеше, в пространството се разнасяха неизброимите ѝ ухания; беше враждебна и животворна, еднообразна на пръв поглед, разнородна в същността си, плодеше зверове и цветя, яйца и семена. Сред прострелите се килими от злак, сред островчетата от жълтуга и обсипаните с изтравниче места се прокрадваха

живовлякът, звъничето, чаят, лютичетата, равнецът, камбанките и кресонът. Понякога в голата земя оставаше само незабележимият живот на минералите — първична повърхнина, в която растенията не бяха съумели да побият неуморните си стъбла. После отново се появяваха слезът и шипките, треволякът и метличината, червената детелина или сребристите храсти.

Ту се издигаха хълмове, ту се откриваха долчинки; разливаха се блата, гъмжащи от насекоми и влечуги; скали с необичайни очертания стърчаха като грамадни чудовища; мяркаха се бързоноги антилопи, зайци, изскачаха вълци и кучета, прелитаха дропли и яребици, рееха се диви гълъби, жерави и гарвани; коне, диви магарета и лосове препускаха на стада. Сред зеленината се промъкна сива мечка, напомняща с движенията си едновременно маймуна и носорог — по-силна от тигъра, почти тъй страшна, както и гигантският лъв; в далечината се появиха диви бикове.

Привечер Нао, Нам и Гау се спряха в подножието на едно възвишение; не бяха прекосили и една десета от саваната, пред очите им се ширеше само вълнообразната повърхност на тревата. Земята наоколо бе равна, еднообразна и печална, под помръкващия небосвод светът наоколо се раждаше и умираше. Нао се вираше в заблестелите високо горе огньовете и си мислеше за мъничкото пламъче, което бе решил да завладее. Като че ли само трябваше да се изкачи по някой хълм и да протегне борова клонка, за да изтръгне една искра от бушуващия на запад пожар.

Облаците станаха черни. Просторът дълго пламтя като пурпурна бездна, едно след друго лъсваха блестящите камъчета на звездите, понесе се свежият полъх на нощта.

Свикнал с бденията около огнището, възправило се като светла преграда пред морето от тъмнина, Нао почувствува колко е слаб. Можеха да се появят сивата мечка, леопардът, тигърът, лъвът, макар че те рядко навлизаха толкова навътре в саваната; всяко стадо диви бикове би смазало под огромната си тежест крехките човешки тела; поради големия си брой вълците бяха не по-слаби от едрите хищници, а гладът им вдъхваше смелост.

Воините се нахраниха със сурово месо. Изядоха го неохотно; обичаха миризмата на печеното. Пръв остана да пази Нао. Поемаше нощта с цялото си същество. Той бе чудно създание, способно да

възприема и най-неуловимите явления във вселената: очите му съзираха лъченията, по-светлите петна, движенията в мрака, различаваха ясно звездите; слухът му бе чувствителен към гласовете на вятъра, към шумоленето на растенията, към летежа на насекомите и хищниците, към стъпките и пълзенето на животните; до него отдалеч достигаха врясъкът на чакалите, кикотенето на хиената, воят на вълците, писъкът на птицата-рибар, стърженето на скакалците; в ноздрите му проникваха уханието на свежите цветя, ведрият мирис на тревите, вонята на хищниците, блудкавата или сладникава миризма на влечугите. Тръпки минаваха по кожата му от постоянно редуващите се затопляния и захлаждания на въздуха, от влагата и засушаването, отменящия се ветреца. Така той изживяваше всичко, което изпълваше Пространството и Времето.

Този живот обаче не му се полагаше даром — той бе суров, изпълнен със заплахи. Всичко, което го изграждаше, можеше да го разруши; той се запазваше единствено благодарение на бдителността, силата, хитростта, на неуморната борба срещу всичко наоколо.

Нао се мъчеше да предугади в мрака разкъсващите зъби, раздиращите нокти, огнените очи на месоядните зверове. Много от тях знаеха, че хората са силни животни, и не се приближаваха. Минаха хиени с челюсти, по-страховити от лъвските: те обаче не обичаха да се бият и предпочитаха мъртвата плът. Мина глутница вълци, която се позабави: разбираха, че са много и че са почти толкова силни, колкото и улхамрите. Но тъй като не бяха особено гладни, хукнаха по следите на някакви антилопи. Минаха кучета, подобни на вълци; те дълго виха около възвишението. Ту подскачаха заплашително, ту някое от тях се примъкваше подло. Нямаха навик да нападат изправените зверове. Навремето цяла глутница кучета се бе задържала доста дълго край племето; ядяха останките от храната и помагаха в ловуването. Гун дори се бе сблизил с две от тях, даваше им карангия и кокали. Бяха загинали в битка с един глиган; сблизаването с другите не се осъществи, тъй като Фаум бе станал вожд и заповяда да ги избиват.

Нао имаше желание за подобен съюз; усещаше, че той ще им донесе нови сили, по-голяма сигурност, по-голяма власт. Сега обаче, наред саваната, сам със своите двама воители, той мислеше единствено за опасността. Би опитал с отделни животни, но не и с цяла глутница.

А кучетата стесняваха все повече кръга; лаят им затихна, дишането им се учести. Нао се обезпокои. Взе шепа пръст и я хвърли по най-смелото, като извика:

— Ние имаме копия и тояги, с които можем да унищожим мечки, бикове и лъвовете!...

Уцели кучето по муцуната, човешкият глас го стресна и то побягна. Другите заръмжаха, сякаш се съвещаваха. Нао ги замери с още една шепа пръст:

— Слаби сте да се биете с улхамрите! Бягайте да търсите антилопи и да изстребвате вълци. Само да се приближи някое куче, ще бъде изгърбушено.

Гласът на водача събуди Нам и Гау и те се изправиха; появата на нови хора накара животните да отстъпят окончателно.

Седем дни вървяха Нао и другите, като избягваха клопките, които им поставяше светът. Колкото повече се доближаваха до гората, толкова по-многобройни бяха те. Макар до нея да им оставаха още няколко дни път, тук-там вече се мяркаха дървета, появили се едри хищници; улхамрите забелязаха един тигър и една голяма пантера. Нощуването ставаше все по-трудно: дълго преди да настъпи здрачът, те захващаха да трупат препятствия около себе си; гледаха да използват като прикрития възвишенията, скалите, гъсталаците, избягваха да се спират край дървета. На осмия и деветия ден започна да ги мъчи жажда. Никъде наоколо не се виждаха нито поточета, нито блата; тревистата пустош изсивя съвсем; сухоземни влечуги лъцяха между камъните; насекомите изпълваха пространството с тревожно жужене; те се стрелкаха като бакърени, нефритни и седефни светкавици; нахвърляха се върху воините и впиваха в кожата им парливите си хоботчета.

На деветия ден, когато сенките се удължиха, земята стана по-свежа, по-мека, от хълмовете се понесе дъх на вода, забелязаха стадо диви бикове, което се бе отправило на юг. Тогава Нао каза на другарите си:

— Преди залез слънце ще се напием хубаво!... Биковете отиват на водопой.

Нам, синът на Тополата, и Гау, синът на Антилопата, поизправиха изсушените си от жажда тела. Бяха пъргави и нерешителни. Трябваше постоянно да им се вдъхват смелост, примирение, търпимост към страданията, увереност. Отблагодаряваха се с покорство — меки като глина, склонни към внезапни възторзи, способни мигновено да забравят мъките и да се наслаждават на радостта. Останали тъй сами, те се стъписваха пред земята, пред зверовете и се нуждаеха от здрава ръка; в известен смисъл те бяха за Нао като оръдия на неговата собствена воля. Ръцете им бяха ловки, краката — гъвкави, очите — силни, ушите — остри. Можеха да служат вярно на своя водач, стига да разберат, че той е решителен и храбър. Още в началото на дългия път те се бяха привързали към Нао; той бе достоен представител на своя род, на човешката мощ пред жестоките загадки на вселената, той щеше да бъде тяхна опора и закрила, когато настъпи часът да забиват харпуните си и да удрят с брадвите. И понякога, когато крачеше пред тях в опияняващата утрин, а цялото му тяло и широките му гърди излъчваха щастие, те изтръпваха от див, почти нежен възторг и всичките им сетива бяха насочени към водача, както букът се извисява към светлината.

Самият той не разбираше, а по-скоро долавяше това, здраво сроден с тия същества, зависими от неговата съдба, и единението им ги правеше по-многолики, по-богати, по-годни да превъзмогнат и сразят изпречващите се препятствия. От стволовете на дърветата се проточваха дълги сенки, тревите преливаха от сок, яркото, огромно слънце, което се плъзгаше към далечната бездна, озаряваше гърбовете на стадото бикове, лъскави като вълни на червеникава река.

Последните съмнения на Нао изчезнаха: водоемът бе близо отвъд падината между хълмовете; подсказваха му го и вътрешният усет, и неизброимите животни, които се прокрадваха натам заедно с биковете. Нам и Гау също знаеха това, ноздрите им се разтваряха широко, поемайки влажния въздух.

— Трябва да изпреварим биковете — рече Нао.

Опасяваше се водоемът да не се окаже тесен и гигантите да го заприщят. Воините тръгнаха по-бързо, за да стигнат до котловината преди стадото.

Животните се движеха бавно поради големия си брой, поради предпазливостта на старите самци и умората на малките. Улхамрите ги

изпревариха. И други бяха постъпили като тях; тук-там пробягваха тънконоги антилопи, кошути, муфлони, диви магарета, а напреки на пътя им премина стадо коне. Много от тях вече се движеха по прохода. Нао се бе озовал далеч пред биковете: можеха да се напият спокойно. Когато мъжете се изкачиха по най-високия хълм, биковете бяха на около хиляда лакти зад тях.

Нам и Гау се разбързаха още повече; жаждата им се бе усилила; заобиколиха хълма, навлязоха в прохода. Появи се Водата, тази майка закрилица, по-благодатна и от Огъня, не тъй жестока като него: беше същинско езерце, проснало се в подножието на една скална верига, прорязано от ивица суша — отдясно го пълнеше някаква рекичка, а отляво то се изливаше като водопад в една пропаст. Три пътя водеха към него: самата река, проходът, по който бяха минали улхамрите, и друг проход между скалите и един от хълмовете; от всички други страни се възправяха базалтови стени.

Воините приветствуваха лъскавата повърхност с радостни възгласи. Гаснещото слънце бе запалило върху нея огнени отблясъци, тя утоляваше жаждата на крехките антилопи, на дребните яки кончета, на дивите магарета с нежни копитца, на брадатите муфлони, на плашливите козички, по-безшумни от падащи листа, на един стар елен, от чието чело сякаш растеше могъщо дърво. Единствено един противен, свадлив и навъсен глиган пиеше, без да се бои от никого. Шаващите уши, разигралите се зеници, страхливите движения на останалите разкриваха суровия закон на живота, безграничната уязвимост на слабите.

Внезапно всички наостриха уши, вдигнаха глави, взрени в неизвестното. Бързо, устремно, на пръв поглед безредно конете, дивите магарета, антилопите, муфлоните, козичките и еленът побягнаха по прохода, водещ към залязващото слънце, озарени от алените му лъчи. Само глиганът не помръдна от мястото си, червеникавите му очички шареха под меките клепачи. Появиха се вълци, истински расови вълци — господари на гората и саваната, дългоноги, със здрави челюсти, с близко разположени жълти очи, които не трепкаха като очите на тревопасните, а сякаш пронизваха дивеча. Нао, Нам и Гау стиснаха своите копия, а глиганът навири

закривените си бивни и загрухтя страховито. С хитрите си очи, с чувствителните си ноздри вълците прецениха силата на врага: стори им се опасен и подгониха ония, които бяха побягнали.

След като те се отдалечиха, настъпи пълно спокойствие, тъй че улхамрите се напиха и обсъдиха положението. Мракът се спускаше; слънцето вече потъваше зад скалите; беше твърде късно да продължават своя път — къде да нощуват?

— Биковете пристигат! — рече Нао.

Но в същия миг се обърна към западния проход; тримата воители се ослушаха и се проснаха на земята.

— Тия, дето идват, не са бикове! — промълви Гау.

А Нао потвърди:

— Това са мамути!

Набързо огледаха разположението на местността: реката извираше между базалтовото възвишение и една червена порфирена стена, а върху нея имаше издатина, по която би могъл да мине едър хищник. Улхамрите се изкатериха оттам.

Дълбоко долу водата течеше между камъните сред вечен мрак и полумрак; в дълбините на бездната лежаха съборени от срутванията или повлечени от собствената си тежест дървета; други тънки, прекалено издължени стволоче стърчаха от недрата ѝ, напрегнали сетни сили, за да изложат оскъдните си листи на бледата дневна светлина; завладени от дебели като мечка кожа пластове мъх, задушени от лиани, нападнати от гъби, всички те олицетворяваха безграничното търпение на победения.

Нам пръв забеляза пещерата. Беше с неравно дъно, ниска и сравнително плитка. Улхамрите не влязоха веднага; дълго се взираха във вътрешността ѝ. Накрая Нао поведе другарите си, привел глава, като душеше въздуха; тук-там се натъкваша на кости, късчета кожа, кози и еленови рога, челюсти. Явно домакинът бе могъщ и опасен ловец; Нао непрестанно поемаше с ноздри миризмата му.

— Това леговище е на сива мечка... — заяви той. — Не се е мяркала тук вече цяла луна.

Нам и Гау не познаваха този страхотен звяр — улхамрите обитаваха места, където върлуваха тигри, лъвове, бикове, дори мамути, но сиви мечки се появяваха рядко. Самият Нао ги бе виждал по време на дълги обиколки; знаеше, че злобата им е сляпа като

злобата на носорога, че по сила те са равни на грамадния лъв, че са неудържимо нападателни и жестоки. Пещерата бе запустяла — може би мечката я бе напуснала, може би се бе преместила другаде за няколко седмици или месеца или пък се бе удавила при преплуването на реката. Убеден, че звярът няма да се върне тази нощ, Нао реши да се настанят в леговището му. Докато съобщаваше това на другарите си, гръмовни звуци разтърсиха скалите и реката: дивите бикове бяха пристигнали! Мощното им мучене отекваше из тази особена местност силно като лъвски рев.

Нао се вслушваше малко неспокойно в шума, който вдигаха тия огромни животни. Хората рядко преследваха бизоните и дивите бикове. По ръст, по сила и пъргавина самците превъзхождаха многократно по-сетните представители на своя род; по-истински кислород пълнеше дробовете им; макар да не бяха по-умни, възприятията им бяха по-живи и по-ясни; те знаеха своята мощ и големите хищници бяха опасни само за слабите, за изоставащите или за ония, които се осмеляваха да се отдалечат сами из саваната.

Тримата улхамри излязоха от пещерата. Величественото зрелище ги разтърси; сърцата им бяха открити за неговата дива прелест; макар да не можеха да я изразят с думи или с мисъл, те съзнаваха с непробудения си дух могъщата красота, която бушуваше в тях самите; зараждаше се предчувствието за мъчителния трепет, сътворил векове по-късно великата поезия на варварите.

Едва-що бяха излезли от полумрака и се понесе нов звук, който раздра предишния, както бравата разсича месото на козата. Този рев беше гъгнеш, не тъй дълбок, не тъй звучен, по-слаб от мученето на биковете; и все пак той предизвестяваше появата на най-могъщите създания, населявали тая земя. През онези времена мамутът бе непобедим. Ръстът му пропъждаше лъвовете и тигрите; обезсърчаваше сивата мечка; едва след хилядолетия човекът щеше да мери сили с него и единствено слепият и тъп носорог се осмеляваше да го напада. Беше гъвкав, бърз, неуморим, способен да се изкатери по планинските склонове, умен, имаше отлична памет; умееше да задържа, да опипва и претегля предметите с хобота си, ровеше земята с грамадните си бивни, бе мъдър в начинанията си и знаеше своята власт — животът за него бе прекрасен; кръвта му течеше алена и чиста; несъмнено разсъдъкът му е бил по-бистър, а чувствителността по-голяма в

сравнение със слоновете, принизени от продължителното надмощие на човека.

Случи се тъй, че водачите на дивите бикове и на мамутите се приближиха до водата едновременно. Според навика си мамутите имаха намерение да минат първи; и бизоните, и биковете приемаха безропотно това правило. Все пак то дразнеше някои бикове, свикнали другите тревопасни да им отстъпват и водени от самци, които не познаваха добре мамутите.

Тия осем бика бяха огромни — най-едрият бе на ръст колкото носорог; търпението им се изчерпваше лесно, жаждата им бе силна. Като видяха, че мамутите искат да ги изпреварят, те вирнаха муцуни, издуха гърла и нададоха бойния си призив.

Мамутите забоботиха. Бяха пет едри мъжкар: телата им напомняха хълмовете, краката — дънери; бивните им достигаха дължина десет лакти и бяха в състояние да пробият дъбов ствол; хоботите им приличаха на черни питони; главите им — на скали; кожата им бе дебела като кората на старите брястове. Отзад ги следваше тъмнокафявото стадо...

Вперили в биковете малките си подвижни очички, старите мамути спокойно, невъзмутимо и замислено препречваха пътя. Осемте едрооки бика с щръкнали гърбици, с рунтави космати глави, с широко разтворени криви рога разтърсиха мазните си, сплъстени и кални гриви: инстинктът им подсказваше колко могъщ е врагът, но мученето на стадото ги изпълваше с войнствен трепет. Най-едрият, главният водач, наведе напред якото си чело и лъскавите рога; излетя като огромен снаряд и отскочи от тялото на най-близкия мамут. Макар да бе смекчил неговия устрем с едно замахване на хобота си, великанът падна на колене от удара в рамото. Бикът продължи битката с упорството на своя род. Имаше предимство; острият му рог се насочи отново, а мамутът можеше да си служи само с хобота, и то не особено добре. В този величав сблъсък на мускули бикът бе олицетворение на сляпата ярост, на буря от неясни усещания, които прозираха в замъглените му очи, в напрегнатия врат, в разпенената муцуна, в точните, премерени и бързи, но еднообразни движения. Ако можеше да събори противника си и да разпори корема му, където кожата не бе толкова дебела, а плътта бе по-чувствителна, щеше да победи.

Мамутът съзнаваше това; той се пазеше да не бъде повален и приемаше хладнокръвно опасността. Напрегнаше ли се, лесно щеше да се изправи, но трябваше бикът да спре за малко своя напор.

Отначало битката бе изненадала другите самци. Четирите мамута и седемте бика стояха едни срещу други и очакването им бе страховито. Никой не се опита да се намеси: усещаха, че заплахата тегне и над самите тях. Мамутите първи проявиха нетърпение. Най-едрият изпусна въздух, размаха ципестите си уши, прилични на огромен прилеп, и пристъпи напред. Почти в същия миг онзи, който се сражаваше с бика, плесна силно с хобот краката на противника си. На свой ред бикът се олюля и мамутът се изправи. Грамадните животни се озоваха едно срещу друго. Гняв бушуваше в главата на мамута: той вдигна хобота си, затръби остро и нападна стремително. Извитите му бивни вдигнаха бика във въздуха, запращяха кости; после мамутът го перна напърно с хобота си. С нарастваща ярост прониза корема на своя противник, затъпка дългите му черва и изпочупените ребра, оплиска с кръв чудовищните си крака чак до туловището. Тази ужасяваща смърт бе потопена в грохот и врява: боят между огромните самци бе започнал. Седемте бика и четирите мамута се впуснаха в безогледна битка, сякаш обзети от онази паника, която кара животните да озверяват. Вихърът обхвана и стадата; дълбокото мучене на дивите бикове се смесваше със звънкото тръбене на мамутите; омразата надигаше тия безкрайни вълни от тела, тия разбушували се глави, рога, бивни и хоботи.

Самците-водачи бяха изцяло обсебени от сражението; туловищата им се вчепкваха и образуваха безформено гъмжило от смазана плът, което кипеше от болка и ярост. При първия сблъсък мамутите изпаднаха в тежко положение, защото бяха по-малко. Три

бика бяха повалили един от тях, друг бе принуден да се ограничи с отбранителни действия; останалите два обаче бързо удържаха победа. Втурнаха се едновременно срещу нападателите, пронизаха ги, задушиха ги и ги размазаха; повече време губеха, като тъпчеха жертвите, отколкото като ги сразяваха. Най-сетне забелязаха опасността, надвиснала над другарите им, и се спуснаха натам: трите бика, които с бяс доубиваха поваления великан, бяха изненадани. Преметнаха се едновременно; два от тях станаха на каша под тежките крака, третият успя да се измъкне. С бягството си увлече онези бикове, които все още продължаваха да се бият, и ужас обхвана цялото стадо. Първо настъпи буреносно затишие — мълчание, странна неподвижност, които сякаш обгърнаха множеството, после очите им зашариха, копитата им затропаха, като че валеше дъжд, те се спуснаха да бягат подобно на планински поток, почти се сбиха в тесния проход, всяко животно се бе превърнало в устремено, бягащо тяло, обзето от неударим страх, по-силните събаряха слабите, по-пъргавите се катереха по гърбовете на останалите, а костите им пращяха като дънери, повалени от буря.

Мамутите нямаха намерение да ги преследват: за сетен път те бяха показали своето могъщество, за сетен път се убеждаваха, че са господари на тая земя; и редицата кафяви гривести великани, с дълга груба козина, застана на брега на водоема и започна да пие така ненаситно, че водата в малките заливчета взе да спада.

По околните склонове все още стъписаните от битката дребни животни гледаха как мамутите пият. Улхамрите също ги наблюдаваха, смаяни от този велик сблъсък на природата. И като сравняваше величествените животни с Нам и Гау, като гледаше крехките, тънки крайници, тесните гърди и ония яки като дъбове крака, ония огромни като скали туловища, Нао си мислеше колко мъничък и нищожен е човекът, какво недорасло създанийце е той сред ширналата се савана. Спомняше си и за жълтите лъвове, за гигантските лъвове, за тигрите, които им предстоеше да срещнат в близката гора и в чиито нокти човекът и еленът са също тъй слаби, както дивият гълъб в ноктите на орела.

ТРЕТА ГЛАВА В ПЕЩЕРАТА

Две трети от нощта бяха изминали. Бледата като цветче на съвлек луна се плъзгаше по края на един облак. Лъчите ѝ галеха реката, мрачните скали и стапяха постепенно сенките край водоема. Мамутите си бяха отишли; само от време на време се промъкваше някоя пълзяща гадина или улулица размахваше безшумно крилете си. Бе дошъл редът на Гау да пази входа на пещерата. Той беше изтощен; морното му, притъпено съзнание се пробуждаше само от резките шумове, от усилващите се или нови миризми, от утихването или бушуването на вятъра. Беше обзет от вцепенение, което замъгляваше всичко освен усещането за опасност и за дълг. Внезапното бягство на една антилопа го накара да вдигне глава. Тогава съзря по стръмния склон на хълма от другата страна на реката едра клатушкаща се сянка. Тежките, но все пак гъвкави крайници, яката глава с издължени челюсти, странната прилика с човека издаваше, че е мечка. Гау познаваше пещерната мечка, този великан с изпъкнало чело, който си живееше мирно в леговището и по избраните от самия него места, като се прехранваше с плодове и растения — единствено силният глад можеше да го принуди да яде месо. Мечокът, който приближаваше към тях, явно не бе от този вид. Когато лунната светлина го озари, Гау ясно разбра по плоския череп, по сивкавата козина, по движенията, в които улхамрът долавяше увереност, заплаха и кръвожадност на месояден звяр — това бе сив мечок, съперник на най-едрите хищници.

Гау си спомни преданията, разказвани от ония, които се бяха изкачвали по високите земи. Сивата мечка спокойно поваля бик или бизон и ги пренася със същата лекота, с която леопардът пренася антилопа. С един удар ноктите ѝ могат да разпорят гърдите и корема на човека; може да задуши кон, като го стисне между лапите си; без колебание се нахвърля срещу тигъра и червения лъв; според стария Гун отстъпвала единствено пред гигантския лъв, пред мамута и пред носорога.

Синът на Антилопата не се стресна тъй, както би го стреснала появата на тигър. Когато бе срещал пещерната мечка, тя му се бе сторила незлобива и добродушна. Отначало този спомен го успокои; но колкото по-добре се открояваше туловището на звяра, толкова по-съмнителен му се виждаше той, така че Гау реши да предупреди водача.

Едва бе докоснал ръката му и едрият воин се надигна в мрака.

— Какво иска Гау? — попита Нао, като излезе пред входа на пещерата.

Младежът посочи склона на хълма; лицето на водача застина:

— Сива мечка!

Погледът му зашари из пещерата. Беше се погрижил да събере камъни и клони; наблизко имаше няколко големи скални отломъка, с които щяха да заприщят почти напълно входа на пещерата. Но Нао обмисляше как да се измъкнат, а нямаше друг път за отстъпление освен през водоема. Ако бързият, неуморим и упорит звяр си наумеше да ги преследва, почти сигурно бе, че ще настигне бегълците. Единственото спасение би било да се покачат на някое дърво; сивата мечка не умееше да се катери. В замяна на това можеше да чака безкрайно дълго, а наблизко се виждаха само дървета с хилави клони.

Дали хищникът забеляза клекналия Гау, който се бе слял със скалите и се стремеше да не прави излишни движения? Или пък бе обитателят на пещерата, завърнал се след дълго пътешествие? Докато Нао разсъждаваше, звярът започна да се спуска по полегатия склон. Когато се добра до по-удобно място, той вдигна глава, подуши влажния въздух и пое в тръс. За миг двамата воини сметнаха, че се отдалечава. Но той спря точно срещу тясната пътека в скалата: пътят за отстъпление бе отрязан. Нагоре пътеката свършваше и скалата бе отвесна; надолу трябваше да бягат пред очите на мечока; той можеше спокойно да премине през тясната река и да препречи пътя на бегълците. Оставаше им само да чакат хищникът да си тръгне или да нападне пещерата.

Нао събуди Нам и тримата започнаха да мъкнат камъни.

След известно колебание мечокът реши да прекоси реката. Уверено стигна до отсрещния бряг и се закатери по пътеката. Колкото

повече се приближаваше, толкова по-ясно се виждаха яките му мускули; от време на време зъбите му бляскаха на лунната светлина. Нам и Гау затрепериха. Жажда за живот изпълваше сърцата им; дъхът им секваше от усещането за тяхната човешка слабост; младостта им пърхаше в гърдите, както пърхат уплашените птички. Нао също не беше спокоен. Познаваше този противник; известно му бе, че за кратко време той е способен да умъртви трима души. А дебелия кожа и могъщите му кости бяха почти неуязвими за техните копия и брадви.

Все пак хората струпаха повечко камъни; скоро остана само един отвор отдясно, на височина колкото човешки бой. Когато мечокът се приближи, изръмжа, разтърси глава и се заоглежда объркано. Беше надушил хората, бе чул как се суетят, но не очакваше да завари затворено леговището, където се бе приютявал толкова пъти; мозъкът му направи смътна връзка между преградата и затаилите се в бърлогата същества. Впрочем, понеже бе разпознал миризмата на слаби животни, с които възнамеряваше да се нахрани, не прояви тревога. Но се двоумеше.

Обгърнат от топлия си кожух, той се протегна под лунните лъчи, сребристите косми по гърдите му лъснаха, а продълговатата му глава се залюшка. После, без каквато и да било причина — може би, защото му беше криво, защото имаше груб нрав и не познаваше радостта, — побесня и заръмжа дрезгаво. Изправи се нетърпеливо на задните си лапи; приличаше на огромен космат човек с къси крака и грамаден труп. Наведе се към отвора.

В полумрака Нам и Гау стискаха брадвите си; синът на Леопарда вдигна своята тояга: очакваха звярът да подаде лапите си, за да го наранят. Появи се обаче страховитата глава — с мъхнато чело, с пяна на устата и зъби, остри като харпуни. Брадвите се стовариха, тоягата се завъртя напразно — ръбовете на отвора ѝ пречеха; мечокът изрева и се дръпна. Не беше ранен: никакви кървави следи не се червенееха по муцуната му; чаткането на челюстите, блясъкът на очите издаваха възмуцението на оскърбения исполин.

Все пак той си взе поука; опита друга тактика. Тъй като бе свикнал да рови и имаше верен усет за препятствията, знаеше, че нерядко по-добре е да ги събориш, вместо да се излагаш на опасност в някой несигурен проход. Докосна стената, натисна я — тя поддаде пред напора.

Напрягайки сили, звярът риеше с лапи, с плещи, с глава, блъскаше преградата, дереше я с лъскавите си нокти. Разрови я, намери слабо място и я разклати. От този миг упорството му се съсредоточи върху същото място, още повече че ръцете на хората не стигаха дотам. Впрочем те не губиха време в излишни усилия: Нао и Гау подпряха камъните точно срещу мечката и спряха люлеенето, а Нам се надвеси през отвора, като следеше очите на звяра, за да се прицели в тях. Скоро нападателят проумя, че слабото място е станало непристъпно. Тази неразбираема промяна, която противоречеше на целия му дълъг опит, го смая и вбеси. Той се спря, клекна на задните си лапи; загледа стената; подуши я; клатеше недоумяващо глава. Накрая реши, че нещо се е объркало; нахвърли се отново срещу преградата, блъсна я с лапа, с рамо и като разбра, че не може да я помръдне, забрави всякаква предпазливост и се развилия, верен на дивия си нрав.

Свободният отвор приковаваше вниманието му; изглежда, само оттам би могъл да се промъкне; спусна се към него като безумен. Едно леко копие извири и го улучи близо до клепача, без да може да спре неудържимата атака. Цялата сила на това туловище, на тази маса от плът и бушуваща кръв бе вложена в устрема: стената се срути.

Нао и Гау бяха отскочили към дъното на пещерата; Нам се озова в чудовищната прегръдка. Дори не мислеше да се защитава; беше като антилопа, нападната от пантера, като кон, повален от лъв: изпънал ръце, разтворил уста, той вцепенен очакваше смъртта. Но Нао бе превъзмогнал изненадата, бе си възвърнал бойното умение, с което се отличават истинските вождове и благодарение на което оцеляват живите създания. Пред обхванатия от примирение Нам го обзе лудо желание да се бие. Захвърли брадвата си, тя му се стори ненужна; сграбчи с две ръце чепатата си дъбова тояга.

Звярът забеляза приближаването му. Отказа се от довършването на жалката жертва, която потръпваше под него; насочи цялата си мощ срещу врага, мълниеносно го затърси с лапите и зъбите си, а улхамрът завъртя тоягата. Оръжието изпревари мечока. Стовари се върху челюстта му; един от съковете се впи в ноздрите му. Макар и неточен и не особено силен, ударът бе тъй болезнен, че чудовището отстъпи. Вторият удар на човека не можа да засегне неразбиваемия череп. Огромното животно вече се съвземаше и се нахвърли като побесняло

върху улхамра, но той се затаи в сянката пред една издатина на скалата — дръпна се в последния миг; мечокът се блъсна силно в базалта. Докато той залиташе, Нао се приближи от страни и с боен вик стовари тоягата си върху гръбначния му стълб. Той изпука; зашеметен от удара в скалната издатина, хищникът се заклатушка, опияненият от собствената си сила Нао заблъска ноздрите, лапите и муцуната му, а Нам и Гау разпориха корема му с брадвите си.

Когато огромното туловище престана да потръпва, тримата се спогледаха мълчаливо. Това бе върховен миг. Нао се бе проявил като най-могъщ измежду улхамрите и измежду всички хора, защото нито Фаум, нито Хоо, синът на Тигъра, нито пък който и да е от ония тайнствени воини, за които си спомняше Гун Кокалестия, бе сразявал сива мечка с ударите на тоягата си. Преданието за този подвиг се вряза в паметта на младежите, за да бъде разказано на идните поколения и да укрепи вярата им в бъдещето, ако Нам, Гау и Нао не загинат в борбата за извоюването на Огъня.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ГИГАНТСКИЯТ ЛЪВ И ТИГРИЦАТА

Един месец бе изтекъл. Нао вървеше все тъй на юг и отдавна бе прекосил саваната; сега минаваха през гората. Тя сякаш се простираше до безкрай, тук-там в нея се появяваха островчета от треволяк и камъни, езерца, блата и долове. Бе разположена върху лек наклон, пресечен на места от възвишения, даряваше живот на всевъзможни растения и животни. Тук можеха да се срещнат и тигърът, и жълтият лъв, и леопардът, и Дървесният човек, който живее сам с няколко женски и чиято сила надвишава силата на обикновените хора, и хиената, и глиганът, и вълкът, и лопатарът, и еленът, и сърнецът, и муфлонът. Носорогът се мъknеше из нея с тежката си броня; навярно би могъл да се открие дори гигантският лъв, който бе извънредно рядък, тъй като неговият род бе на изчезване от стотици векове.

Появяваха се и мамути — опустошители на гората, които чупеха клони и изтръгваха дървета, а минаването им бе по-страшно от наводнение или буря.

Из тия опасни места странниците откриха изобилна храна; самите те знаеха, че са лесна плячка за хищниците. Напредваха предпазливо, като един от тях водеше, а другите двама вървяха по-назад от двете му страни, за да могат да наблюдават по-голямо пространство. Денем развитите им сетива ги предпазваха от клопки. Впрочем най-злите им врагове ловуваха само по тъмно. През деня тяхното зрение не бе тъй силно, както човешкото; обонянieto им пък не можеше да се сравнява с обонянieto на вълците. Най-мъчно биха се изплъзнали именно от тях: но вълците едва ли биха нападнали такива неотстъпчиви зверове като улхамрите в пълната с дивеч гора. Що се отнася до мечките, най-силната измежду тях, пещерният великан, не ловуаше, освен ако не я принудеше гладът. Тъй като ядеше плодове и корени, земята ѝ позволяваше да задоволява лакомията си с мирни средства. Сивата мечка пък само случайно излизаше извън похладните райони, а и приближаването ѝ се долавяше отдалеч.

Въпреки всичко дните им носеха много тревоги, а нощите бяха ужасяващи. Улхамрите внимателно избираха своите убежища; спираха много преди да се е мръкнало. Често се приютяваха в някоя долчинка; друг път струпваха купчини камъни или се спотайваха в някой непроходим гъсталак, като издигаха различни препятствия наоколо; случваше им се също тъй привечер да изберат няколко близко разположени дървета и да се укрепят между клоните им.

Най-силно ги измъчваше липсата на Огън. В безлунните нощи им се струваше, че мракът ги е обгърнал завинаги; той ги притискаше, задушаваше ги. Всяка вечер се вираха през дърветата, сякаш очакваха да видят как пламъкът блещука в своята клетка, как се разраства, поглъщайки сухи съчки — но виждаха само далечните искрящи звезди или очите на някой звяр; смазваха ги собствената им слабост и безмилостната пустош. Може би щяха да страдат по-малко със своето племе, с шумното множество на себеподобните си; сърцата им се свиваха от безграничното уединение.

Гората се поразреди. В посока към залеза все тъй се издигаше стена от дървеса, но на изток се простираше поле — нещо средно между савана и ширнал се храсталак, — из което тук-там стърчаха дървета. Тревата не допускаше по-едрите растения да завладеят заетата от нея площ, подпомогната от бизоните, от биковете, от елените, антилопите, дивите магарета и конете, които хрупаха покаралите млади стъбла. Закътана зад тъмните тополи, пепеляви върби, трепетлики, елхи, камъш и тръстики, на изток течеше река. На отделни места се открояваха червеникави камъни; макар да бе все още светло, сенките се удължаваха вече, а слънчевите лъчи гаснеха. Страниците оглеждаха недоверчиво тази нова област: когато настъпеше мрак, из нея навярно скитаха многобройни зверове. Затова те побързаха да пият вода. После разгледаха местността. Повечето камъни не вършеха работа, бяха твърде далеч един от друг; наистина някои бяха струпани наведнъж, но трябваше да се доукрепят продължително. Вече се бяха обезсърчили и се готвеха да се върнат в гората, когато Нам забеляза едни грамадни каменни блокове, скупчени тъй, че върховете на два от тях се допираха и ограничаваха нещо като скривалище с четири отвора. Три от тия отвори позволяваха да се

промъкне само звяр, по-дребен от човека — вълк, куче или пантера. През четвъртия можеше да мине дори по-едър воин, стига да пропълзи по корем; този отвор обаче едва ли би бил достъпен за големите мечки, за лъвовете и тигрите.

Щом техният спътник им даде знак, Нао и Гау дотичаха. Отначало се обезпокоиха да не би водачът да не успее да влезе в убежището. Но Нао легна на тревата и като си извъртя главата, се пъкна вътре без усилие; не му бе трудно да се измъкне обратно. И тъй, намереният подслон бе по-сигурен от всички други досега, защото каменните блокове бяха толкова тежки и толкова здраво заклещени, че дори стадо мамути не би могло да ги разкърти. Пространството бе достатъчно голямо — имаше място и за десет души.

Странниците се зарадваха, че им предстои спокойна нощ. За първи път, откакто бяха тръгнали, хищниците нямаше да им създават грижи. Нахраниха се със сурово сърнешко месо и набрани в гората орехи и отново се заеха да изучават околността. Към водата сегизтогиз пробягваше някой елен или сърнец; гарвани излитаха с войнствено грачене; високо из облаците се рееше орел. После един рис подгони дребничко лятно бърне, между върбите се прокрадна леопард.

Сенките се удължиха още повече. Скоро над саваната се спусна здрач; слънцето угасваше зад дърветата като огромна кръгла влада и вече бе близко времето, когато хищните зверове щяха да се развилнеят из опустялата местност. Засега не се забелязваше нищо. Дребни птичета чуруликаха безгрижно; самотни или на цели ята, те отправяха към слънцето своята бърза, преливаща от съжаление и боязън песен — химн на великата и злокобна нощ.

В този миг от гората изскочи бизон. Откъде ли идваше? Какви ли прекеждия го бяха откъснали от стадото му? Дали бе изостанал или избързал, заплашен от врагове или от природни явления, и бе побягнал накъдето му видят очите? Странниците не си задаваха този въпрос; обзе ги ловната страст, тъй като, макар мъжете от тяхното племе да не нападаха стадата едри тревопасни, често издебваха отделни животни, особено ако бяха слаби или ранени. По храброст и по упоритост древните бизони се доближаваха до някои породи днешни бикове, но притежаваха по-бистър ум. Този вид бе достигнал най-високата степен в своето развитие. Бързоноги, с мощни дробове, с тънък усет за

опасностите, способни и на хитрост при нужда, тия могъщи създания стъпваха гордо по земята.

Нао изръмжа и се изправи. Най-достойно след победата над хищен звяр бе да повалиш едро тревопасно животно. Улхамрът се поддаваше на затаения в сърцето му човешки инстинкт за самоутвърждаване; възбудата му нарастваше все повече с приближаването на едрото туловище и на лъскавите рога. Но и друг инстинкт заговори в него: не бива да се унищожава излишно месото, което служи за храна. Имаха пресни запаси; наоколо бе пълно с дивеч. Освен това, като си спомни как бе надвил мечока, Нао прецени, че няма да е тъй славно, ако убие бизон. Той отпусна копието си и се отказа от тая схватка, която само щеше да накърни бойната му чест. Бизонът бавно се отдалечи към реката.

Внезапно тримата мъже вдигнаха глави, сетивата им бяха доловили опасност. Колебанието им не трая дълго: водачът даде знак, Нам и Гау се пъкнаха под каменните блокове. Той ги последва, тъкмо когато от гората изскочи един мегацер. Еленът летеше в шеметен бяг. Отметнал назад широко разклонените си рога, с кървава пяна по муцуната, размятал крака като клони при буря, мегацерът бе успял да се отдалечи на цели трийсет скока, когато преследвачът му се появи на свой ред. Беше тигър с яки лапи и гъвкаво тяло, който на един дъх изминаваше по двайсет лакти разстояние. Скоковете му бяха тъй плавни, че той почти се плъзгаше във въздуха. Щом стъпеше отново на земята, звярът застиваше за кратък миг, събирайки отново сили.

Макар движенията му да не бяха тъй мощни, еленът също не беше бавен. Всеки негов подскок бе сякаш продължение на предидущия. На този етап от гонитбата той губеше преднина. За тигъра преследването току-що започваше, докато мегацерът бе тичал дълго.

— Тигърът ще хване големия елен! — каза Нам и гласът му потрепера.

Нао, който наблюдаваше с огромно любопитство тази ловна сцена, отвърна:

— Големият елен не знае що е умора.

Когато мегацерът се насочи към реката, разстоянието между двамата бе намаляло наполовина. Той се напрегна с все сили и успя да постигне по-голяма бързина; двете тела вече се движеха с еднаква

скорост, после скоковете на тигъра станаха по-къси. Ако реката не беше тъй близо, той навярно би се отказал от преследването; надяваше се с плуване да си извоюва предимство — подвижното му, източено тяло сякаш бе създадено за това. Мегацерът имаше само петдесетина лакти преднина, когато той стигна до брега. Тигърът зацепи водата с невероятна пъргавина; но мегацерът също беше бърз. Настъпи върховният миг в тази борба на живот и смърт.

Реката не беше широка и еленът нямаше начин да не стигне пръв до брега — ако обаче се забавеше при изкачването, с него бе свършено. Той го знаеше; дори пое известен риск и зави леко, за да намери поудобно място — едно каменисто полуостровче, което се спускаше полегато във водата. Макар мегацерът да бе подготвил добре излизането си на сушата, нещо го смути и тигърът се приближи още. Най-сетне животното се спусна напред. Беше на двайсет лакти разстояние, когато тигърът на свой ред достигна сушата и направи първия си скок. Не сполучи, лапите му се преплетоха, той се спъна и се търкулна — мегацерът печелеше. Гонитбата бе приключила; тигърът проумя това, спомни си, че бе съзрял по време на надпреварата едно едро туловище, и побърза да прекоси отново реката. Бизонът все още се виждаше...

Когато преследвачът и преследваният бяха минали край него, той бе отстъпил към гората. Отдалечаването на едрия хищник и изчезването му сред тръстиките го разколебаха. Все пак бизонът реши да се скрие, но до ноздрите му достигна застрашителна миризма. Той изпъна врат и вече наистина затърси път за бягство. Тъй стигна близо до каменните блокове, под които се криеха улхамрите — човешкият мирис му припомни едно нападение, в което го бяха ранили още преди да порасне и да заякне, и той отново смени посоката.

Сега се движеше в тръс; вече се канеше да навлезе в гъстака, но се закова на място: тигърът се бе устремил към него. Не се боеше, че бизонът може да му убегне както мегацерът, но бе станал нетърпелив след неуспеха си. Като съзря хищника, бикът най-сетне взе решение. Знаеше, че не може да разчита на бързината си, и се приготви да пресрещне нападателя. Наведе ниско глава, заби копита в земята — с тия широки червеникави гърди, с пламтящите си морави очи той бе истински боец, достоен за гората и полето; глуха ярост помете

всичките му страхове; с порива за борба в сърцето му нахлуваше нова кръв; инстинктът за самосъхранение се бе превърнал в храброст.

Тигърът усети силата на своя противник. Не го нападна веднага; започна да се прокрадва към него като влечуго; дебнеше някое прибързано, непохватно движение, за да се вкопчи в задните крака, да пречупи гръбнака или да разкъса врата на животното. Но бизонът следеше действията на своя враг и винаги обръщаше към него могъщото си чело и остриите си рога...

Внезапно хищникът замря. С вдървени лапи, със застинали жълти очища той гледаше смутено един чудовищен звяр, който настъпваше към тях. Бе подобен на тигър, но по-едър и по-як; приличаше донякъде на лъв с гривата си, с мощната си гръд и внушителната си походка. Звярът се движеше надменно, без да спира, но очевидно се колебаеше, навлизайки в чуждото ловно поле. Тук тигърът бе у дома си! Десет пъти вече се сменяха сезоните, откакто той властвуваше над тази област, и всички други хищници — леопарди, пантери, хиени — живееха в сянката му; избере ли си жертва, тя бе негова; никой не се изпречваше насреща му, когато си наумеше да изтърбуши елен, лопатар, мегацер, бизон, бик или антилопа. Навярно през студения сезон сиви мечки бяха преминавали през владенията му, на север имаше други тигри, а в местността около реката живееха лъвовете — никой от тях обаче не бе съперничил на неговата мощ. Беше отстъпвал единствено когато срещаше неуязвимия носорог или дебелокракия мамут, тъй като му се виждаше, че мъчно ще ги надвие. Никога не бе срещал такова странно създание и почуда сковаваше тялото му.

Беше рядко животно, съществувало в далечни времена — този вид бе на изчезване от хилядолетия. Дълбоко в себе си тигърът си даде сметка, че то е по-силно от него, по-опасно и също тъй бързо, но поради продължителното надмощие не бе свикнал да се поддава на страх. Раздвоение пролича в действията му. Докато врагът приближаваше, той не отстъпваше, а по-скоро се отдръпваше; видът му бе все тъй застрашителен. Когато разстоянието помежду им намаля съвсем, от могъщата гръд на тигъротльва се изтръгна ръмжене, той се долепи до земята и нападна със скок от близо дваисет и пет лакти. Тигърът отстъпи. При втория скок на исполина понечи да побегне.

Отказа се. Обърна се отново яростно, зелени пламъчета заискриха в жълтите му очи; приемаше сражението.

Вече не беше сам.

Сред тревите се бе появила тигрица; блестяща, неудържима и великолепа, тя се притичваше на помощ на своя другар.

На свой ред гигантският лъв се подвоуми, усъмни се в силата си. Може би в този миг щеше да се оттегли и да признае правото на тигрите, но противникът му, възбуден от рева на приближаващата се тигрица, си позволи да предприеме нападателни действия. Огромният хищник бе готов да се примири и да отстъпи ловното поле, но страхотните му мускули, споменът за месата, които бе разкъсал, за костите, които бе счупил, просто го подтикваха да накаже предизвикателството. Само един скок го делеше от тигъра. Той се хвърли, но не достигна целта си — противникът му се бе дръпнал — и направи опит да го достигне от страни. Пещерният лъв се спря, за да даде отпор. Вчепкаха се нокти и челюсти; зачаткаха зъби, чу се хрипкаво сумтене. Тъй като бе по-дребен, тигърът се мъчеше да се вкопчи в гръкляна на врага; за малко не успя. Внезапен удар го отблъсна; могъща лапа го повали и гигантският лъв разкъса корема му. Като сини лиани се изсипаха червата, алена кръв рукна по тревата, страховит рев разтърси саваната. Тигър-лъвът вече трошеше ребрата му, когато тигрицата дойде до тях. Тя нерешително душеше мириса на топла плът, усещайки поражението на своя другар; изръмжа призивно.

Чул гласа ѝ, тигърът се надигна, завладян за сетен път от желание за бой, но още с първата крачка повлеклите се черва го спряха и той остана неподвижен, с очи, в които животът още не бе угаснал, и с отмаляващи лапи. Тигрицата инстинктивно усети колко малко сили оставаха на оня, с когото бе делила пърхашите жертви, с когото бе отглеждала малките си, с когото бе защищавала своя род срещу безбройните клопки. Смътна обич разтърси хищницата, в един миг тя си припомни преживените заедно борби, радости и страдания. После законът на природата надви; тя проумя, че се е срещнала със сила, по-велика от силата на тигрите, и цяла тръпнеща от жажда за живот, побягна към гората с глух вопъл, отправяйки последен поглед назад.

Гигантският лъв не я последва; наслаждаваше се на превъзходството на своите мускули, поемаше вечерния въздух, пропит от дъха на приключението, на любовта и на дивеча. Тигърът вече не го

безпокоеше; все пак не го изпускаше из очи; не се решаваше да го доубие, защото бе предпазлив и се боеше да не получи някоя излишна рана след победата...

Бе настъпил часът на аления здрач; той се просмукваше в гъстата гора бавно, непредвидимо и коварно. Дневните животни замлъкнаха. От време на време се чуваха вълчи вой, кучешки лай, ехидното кискане на хиената, замирацията писък на някоя хищна птица, квакането на жабите или пък проскърцваше окъсния скакалец. И докато слънцето потъваше зад безбрежното море от хребети, на изток величествено се издигна луната.

Не се виждаха други зверове освен двата хищника; по време на сражението бизонът се бе измъкнал; в полумрака хиляди чувствителни ноздри разпознаваха злокобните присъствия. За сетен път гигантският лъв усещаше колко слаб е в своята сила. Безчислени жертви потръпваха из храсталаците и полянките — и въпреки това всеки ден той бе изложен на мъките на глада. Навсякъде го сподиряше острата му миризма: тя го издаваше по-сигурно от вървежа му, от шумоленето на пръстта, на тревите, листата и клоните. Разстилаше се около него — отвратителна и безмилостна; в мрака ставаше осезаема и дори във водата носеше ужас и спасение на слабите. Усетеха ли я, всички бягаха, криеха се, изчезваха. Земята опустяваше; животът замираще; плячката се изгубваше; като че ли звярът оставаше сам в целия свят.

Нощта настъпваше, великанът бе гладен. Напуснал ловните си полета поради бедствие, той бе прекосил потоци и реки, бе скитал из непознати местности. Сега, след като бе извоювал нова площ с победата си над тигъра, той вдишваше вятъра и търсеше миризма на

месо. Плячката бе далеч от него; едва надушваше пълзящите в тревата животинки, няколко гнезда на дребни птички, две кацнали върху черните клони на една топола чапли, чиято бдителност звярът не би могъл да изненада дори ако съумееше да се изкатери по дървото; впрочем, откакто бе достигнал сегашния си ръст, можеше да се изкачва само на ниски дънери и на дебели клони.

Гладът го накара да се обърне към топлия дъх, който се носеше от вътрешностите на победения; приближи се до него, разшири ноздри — мирисът бе противен като отрова. Нахвърли се нетърпеливо върху тигъра, пречупи гръбнака му и започна да броди из околността.

Привлякоха го стърчащите каменни блокове. Вятърът не духаше откъм тях и понеже обонянието му не можеше да се сравни с обонянието на вълците, той не бе усетил присъствието на хората. Когато се приближи, разбра, че тук има плячка, и дишането му се ускори.

Улхамрите наблюдаваха със свити сърца едрото туловище на хищника. Откакто мегацерът бе избягал, пред очите им се бяха развили всевъзможни зловещи събития, от които всяко живо същество би се разтреперало. В аления залез видяха как тигъролъвът се въртеше около тяхното убежище; муцуната му се доближаваше до пролуките; очите му ги пронизваха със зелени искри; цялото му същество издаваше нетърпение и глад.

Когато стигна до отвърстието, през което се бяха вмъкнали хората, той се приведе; опита се да напъха вътре главата и раменете си; странниците се уплашиха, че блоковете може да се разклатят. При всеки напън на огромното тяло Нам и Гау се сгърчваха и възкликваха ужасено. Нао усещаше в себе си омраза — омразата на преследваната жертва, на новосъзрелия разум срещу древния инстинкт и несломимото му могъщество. Тя се усили, когато чудовището започна да рови земята. Макар гигантският лъв да не бе свикнал да рие, той умееше да разширява проходи и да събаря препятствия. Хората изтръпнаха, Нао клекна и му нанесе удар с тежкото си копие; уцели звяра в главата, той изрева гневно и спря да рие. Блестящите му очи се взираха в мрака; виждаше добре на тъмно, ясно различаваше трите създания и близостта им го дразнеше още повече.

Отново започна да обикаля и да разглежда отворите; всеки път стигаше до оня, през който бяха влезли хората. Накрая започна да рие пак: нов удар с копието го прекъсна и макар и да не го изненада толкова, го застави да се отдалечи. С мъглявия си разум проумя, че няма как да се провере през тоя вход, но не се отказа от плячката, надяваше се някак да я докопа, след като беше тъй близо. Пое въздух за последен път, хвърли още един поглед към хората и като че престана да им обръща внимание; отправи се към гората.

Тримата странници изпаднаха във възторг; убежището им се стори още по-сигурно; с наслада вдъхваха уханието на нощта; за миг сетивата им сякаш станаха по-остри, а мускулите — по-стегнати; неизброими чувства преизпълваха грубоватите им души и им откриваха първичната красота на природата; обичаха живота и земята наоколо, вкусваха нещо, което обемаше наведнъж всички неща, щастието им сега идеше отвън и не бе свързано с определено човешко деяние. И тъй като не можеха и дори не им хрумваше да изразят с думи това усещане, те се спогледаха и се разсмяха с този заразителен, весел смях, който разцъфтява единствено върху лицата на хората. Знаеха, че гигантският лъв вероятно щеше да се върне, но тъй като нямаха ясна представа що е време — пък и това само би им навредило, — те се наслаждаваха пълноценно на настоящето: вечерният здрач сякаш никога нямаше да се смени с утринна дрезгавина.

Както си му беше обичай, Нао остана да бодърствува пръв. Не му се спеше. Гау и Нам задрямаха, а той, възбуден от битката между тигъра и гигантския лъв, усети как в главата му нахлуха натрупаните от преданията и от преживелиците впечатления. Между тях имаше смътна връзка, те съставляваха познанието за Света. А улхамрите имаха вече широк поглед върху този свят. Те познаваха хода на слънцето и на луната, смяната на тъмно със светло и на светло с тъмно, на студения сезон с топлия; известно им бе как текат потоците и реките; как хората се раждат, стареят и умират; колко много видове животни има и колко различни са те по нрав и по сила; как растат дърветата и тревите, как се правят копие, брадва, тояга, стъргало, харпун и как трябва да си служиш с тях; как се обръщат ветровете и как се движат облаците; колко своеволен е дъждът и колко жестока е светкавицата. Най-сетне те познаваха Огъня — най-страховитото и най-чудното измежду всички живи неща; със своята сила той можеше

да унищожи цяла савана, цяла гора заедно с мамутите, носорозите, лъвовете, тигрите, мечките, биковите и бизоните, които се изпречеха на пътя му.

Животът на Огъня винаги бе изпълвал Нао с благоговение. Също като звяр и той се нуждаеше от плячка — хранеше се с клони, с изсъхнали треви, с мас; ставаше все по-голям; от всеки Огън се раждаше друг; всеки Огън можеше да умре. Но рече ли един Огън да расте, нищо не бе в състояние да го спре, дори да го режеш на безброй парчета; всяко парче заживяваше отделно. Ако нямаше храна, намаляваше: превръщаше се в мъничка пчела, в муха, но можеше да се възроди от стръкче трева и да добие размери колкото цяло тресавище. Беше животно, но и не беше. Нямаше лапи и не пълзеше, а изпреварваше всички антилопи; нямаше крила, а се издигаше чак в облаците; нямаше уста, а фучеше, ръмжеше и ревеше; нямаше ръце или нокти, а сграбчваше всичко около себе си... Нао го обичаше, мразеше го, боеше се от него. Като дете бе страдал от неговите ухапвания; знаеше, че той не проявява добрина към никого, че е готов да разкъса ония, които го поддържат, че е по-подъл от хиената, по-жесток от пантерата. Но тъй приятно бе да седиш край него; той караше злобния хлад на нощта да отстъпва, носеше отмора, вдъхваше сила на беззащитните хора.

С копнеж се взираше Нао в полумрака под базалтовите блокове и му се привиждаха огнището на племето, отблясъците по лицето на Гамла. Изплувалата луна му припомняше далечен пламък. От кое ли място на земята изскача луната и защо никога не угасва, също както и слънцето? Тя намалява; в някои вечери е също като слабичък Огън, който мъждука върху сламка. После се разгаря отново. Навярно има Скрити Хора, които я поддържат и разпалват според времето... Тази вечер тя е ярка; отначало не блести много и е само на височината на дърветата, но постепенно се издига нагоре и започва да свети по-силно. Навярно Скритите Хора са ѝ подхвърлили повечко сухи клонки.

Докато синът на Леопарда мечтае за тия неща, нощните зверове кръстосват наоколо. Безшумни сенки се промъкват през тревата. Той разпознава остромуцунестите и скокливите мишки, агутита^[1], пъргавите белки, гъвкавите като змии невестулки; после се появява елен с широко разклонени рога, който лети като стрела срещу луната. Нао зърва сухите му крака, туловището му с цвят на пръст и на дъбова

кора, мощните израстъци, почти долепени до гърба му. Той изчезва мигновено. Излизат вълци със заоблени глави, с остри муцуни, с подвижни и яки лапи. Коремите им са светли, отстрани и на гърба козината им е червеникава, черна ивица очертава гръбнака; вратовете им са дебели, в походката им има нещо лукаво, хитро и загадъчно, подсилено от косо разположените очи. Надушват елена, но влажният нощен въздух го е предупредил за присъствието им и той е набрал достатъчно преднина. Чувствителните ноздри долавят отслабването на миризмата: вълците разбират, че животното е вече далеч. Въпреки това прекосяват саваната и най-бързите от тях навлизат в гъсталака. Явно гонитбата е безсмислена. Всички се завръщат бавно и разочаровано, някои вият и скимтят. После отново започват да душат околността. Не откриват нищо наблизо, освен трупа на тигъра и скритите между камъните хора: твърде опасна плячка и месо, което отвращава вълците, колкото и да са лакоми.

Все пак те се насочват натам, като заобикалят скривалището на хората.

Отначало вълците се поразходиха около останките на звяра, бяха извънредно предпазливи и не вършеха нищо случайно. Най-сетне понетърпеливите се приближиха. Докоснаха с муцуни главата на тигъра, огромната му полуразтворена паст, от която някога бе излизал зловонен и страховит дъх; подушиха туловището, заблизаха алените рани. Никой обаче не ухапа горчивото, отровно месо, което единствено стомасите на лешоядите и хиените могат да смелят.

До ушите им достигна звук, който усили тяхната неувереност — нещо средно между вопъл, вой и кикотене. На лунната светлина изскочиха шест хиени. Имаха особена походка, яки, изтъняващи към опашката туловища и слаби задни крака. Тия кривоноги животни с къси челюсти, способни да чупят лъвски кости, с триъгълни очи, с остри уши и твърда козина се мятаха насам-натам, криволичеха и подрипваха като скакалци. Вълците усещаха как отвратителната им воня става все по-силна.

Бяха едри мършояди, със страхотните си зъби съперничеха на тигрите. Но те се биеха само ако ги нападнат, а това не им се случваше, защото никой звярът не се лакомеше за смрадливото им месо и всички

други мършояди бяха по-слаби от тях. Макар да съзнаваха превъзходството си пред вълците, те обикаляха неуверено под лунните лъчи, приближаваха се, отдръпваха се и от време на време надаваха сърцераздирателни вопли. Най-сетне вкупом се хвърлиха напред.

Вълците не оказаха съпротива — известно им бе, че са по-бързи и останаха наблизко. След като пренебрегнатата плячка им се изплъзна, започнаха да съжаляват за нея. Бродеха около хиените и току надаваха неочакван вой или хитро се преструваха, че нападат, като се забавляваха от тревогата на неприятеля.

Хиените налетяха върху трупа с мрачно ръмжене: щеше да им бъде по-приятно, ако той бе загнил и разложен, но напоследък храната не им стигаше, а и присъствието на вълците ги караше да ръфат още по-бързо! Отначало изядоха вътрешностите; разтрошиха ребрата с яките си зъби, измъкнаха сърцето, белите дробове, черния дроб и грапавия, изплезен в агонията език. Мъртвата плът означаваше за тях живот, удоволствие бе да пируват, вместо да скитат с празен корем и помътено съзнание. Вълците напълно ги разбираха — самите те напразно бяха дебнали цялата вечер различните миризми, дошли от въздуха или от земята.

Разярени и недоволни, някои от тях се приближиха да подушат каменните блокове. Един дори си пъкна главата през някакъв отвор: Нао презрително го перна с копието си. Улучен по рамото, звярът заподскача на три крака с жалостиво скимтене. Тогава всички с престорена заплаха нададоха силен и злобен вой. Червеникавите им тела се извиваха под лунната светлина, очите им блестяха от жажда за живот и от страх, олигавените им зъби лъщяха, лапите им се плъзгаха с тихо шумолене по земята или застиваха в очакване: гладът им ставаше все по-непоносим. Но тъй като знаеха, че скритите зад базалта същества са хитри и яки и могат да бъдат победени само с внезапно нападение, те престанаха да се суетят. С ръмжене и размяна на някакви техни знаци направиха нещо като ловен съвет — някои клечаха на задните си лапи със зейнала в очакване уста, а други не можеха да се укротят и се отъркваха о съседите си. Старите се мъчеха да се наложат, особено един грамаден вълк със светла козина и жълтеникави зъби: всички го слушаха, гледаха го и го душеха почтително.

Нао не се съмняваше, че те си имат език: нали се разбираха как да направят засади, как да обградят дивеча, как да се редуват в

преследванията, как да си разделят плячката. Оглеждаше ги любопитно, сякаш бяха хора; опитваше се да разбере намеренията им.

Една група преплува реката; останалите се пръснаха из гъсталака. Сега вече се чуваха само хиените, които ръфаха трупа на тигъра.

Звездите бледнееха пред ярката, леко нащърбена луна; по-слабите измежду тях изобщо не се виждаха, по-светлите тъмнееха, сякаш бяха потънали в дълбока вода; особена дрямка бе налегнала гората и саваната. От време на време в синия въздух прелиташе кукумявка, размахала безшумно меките си крила, или пък множество жаби покряхваха от листата на водните лилии и от ниските клони; нощни пеперуди се сблъскваха в треперливия си полет с подскачащите в сумрака прилепи.

Най-сетне се чу вой. Той се носеше по реката и от дълбините на храсталака; Нао разбра, че вълците са подгонили някакъв дивеч. Твърде скоро се убеди в това. Едно животно изскочи на открито. Приличаше на кон с тесен гръден кош; по цялата дължина на гръбнака му имаше тъмна ивица. Пъргаво като елен, то препускаше, подгонено от три не особено бързи вълка, които можеха да го хванат само случайно или благодарение на своята издръжливост. Впрочем вълците нарочно не развиваха голяма скорост, а предупреждаваха с вой затаените си другари. Скоро и те се появиха; дивото магаре разбра, че е обкръжено. То спря с разтреперани крака и се озърна наоколо, преди да вземе решение. На всички страни пътят бе препречен, освен на север, където се виждаше само един стар сив вълк. Обсаденото животно се насочи натам. Старият вълк невъзмутимо го остави да се приближи. Когато то стигна до него и се накани да го заобиколи, той нададе глух вой. Тогава върху едно възвишение изникнаха три нови вълка.

Дивото магаре се спря с протяжен вопъл. Усещаше как отвсякъде го дебнат смъртта и болката. Затворен бе тоя простор, сред който гъвкавото му тяло бе преодоляло толкова уловки: нито хитрината, нито бързите му крака, нито силата можеха да го спасят. Няколко пъти то завъртя глава към безмилостните същества, които не се хранеха с трева и листа, а с живо месо; отправи смътна молитва към тях. С глухо ръмжене те стесняваха кръга; в очите им пламтяха безброй убийствени пламъчета: искаха да уплашат дивеча, тъй като се бояха от твърдите му

копита; някои го залъгваха, като се нахвърляха срещу него, за да не може да се пази отстрани... Най-близките вече бяха само на няколко лакти. Тогава победеното животно трепна и като потърси за сетен път спасение в бързината, се хвърли отчаяно, за да разкъса обкръжението и да се измъкне от него. Повали първия вълк, събори втория: опияняващият простор се откри пред него. Нов звяр се намеси внезапно, хвърли се върху беглеца отстрани; и други впиха в него острите си зъби. Животното зарита безнадеждно; един вълк се търколи в тревата с разбита челюст; но върху шията на дивото магаре зейна рана, туловището му се обагри с кръв, хищни челюсти строшиха костите на два от краката му; то се строполи сред вихрушка от муцуни, които го разкъсваха живо.

Нао погледа известно време това тяло, в което още имаше дъх, мъка, съпротива срещу смъртта. Вълците с радостно ръмжене ръфаха крехкото месо, лочеха топлата кръв; нов живот изпълваше ненаситните им търбуси. От време на време някой от по-старите се обръщаше неспокойно към хиените: те биха предпочели тази вкусна и далеч не тъй гадна плячка, но знаеха, че и най-тихите животни стават смели, щом им се наложи да защитават нещо извоювано с усилия; бяха видели как вълците догонват и повалят дивото магаре. Примириха се с жилавия труп на тигъра.

Луната бе изминала една четвърт от нощния си път. Нао бе задрямал, сега бдеше Гау; той различаваше смътно реката, която ромолеше сред дълбоката тишина. Отново стана неспокойно; в гъсталака се вдигна врява, дръвчетата запукаха, вълците и хиените вдигнаха едновременно окървавените си муцуни, Гау се наведе напред в сянката на камъните, послуша се, напрегна зрението и обонянието си... Предсмъртен вопъл, кратък рев и клоните се разтвориха. Гигантският лъв излезе от гората, стиснал в зъбите си лопатар. До него гъвкаво като змия пристъпваше тигрицата — все още смирена, но много по-уверена. Двата се приближиха до убежището на хората.

Обзет от страх, Гау докосна Нао по рамото. Странниците дълго наблюдаваха двата хищника; тигър-рольвът равномерно, със замах разкъсваше плячката, тигрицата бе несигурна, стряскаше се и хвърляше коси погледи към оня, който бе повалил нейния другар. Тежки опасения обзеха Нао и го накараха да затаи дъх.

[1] Агути — латиноамерикански гризач. — Б.пр. ↑

ПЕТА ГЛАВА

ПОД КАМЕННИТЕ БЛОКОВЕ

Когато се сипна зората, гигантският лъв и тигрицата бяха все още там. Дремеха край трупа на лопатара, слънчев лъч хвърляше светло петно върху тях. Зазиданите в своето каменно скривалище хора не можеха да откъснат поглед от страховитите си съседи. Щастие и радост изпълваха гората, саваната и реката. Чаплиите водеха своите малки на риболов; гмурците се шумгуваха под водата като седефени светкавици; из тревичките и клонките пърполеха птички. Внезапно проблясване издаваше рибарчетата; пъстрата сойка се перчеше със своята синьо-сребристо-червеникава премяна, а бърбуривата и насмешлива сврака, кацнала на някое клонче, поклащаше опашката си, която ту лъщеше, ту изглеждаше съвсем тъмна. Гарвани и врани грачеха по скелетите на дивото магаре и на тигъра: разочаровани, че по костите нямаше и една мръвчица, те се стрелваха към останките на лопатара. Тук обаче два едри пепеляви лешояда им препречваха пътя. Тия птици с голи шии и студени воднисти очи не смееха да докоснат плячката на хищниците. Кръжаха, въртяха се, посягаха с вонящите си клюнове и ги отдръпваха, като се поклащаха глупаво или се издигаха рязко нагоре. После застиваха, сякаш обзети от размисъл, и само главите им понякога трепваха внезапно. Освен мярналата се за миг и изчезнала в клоните рижа катерица никъде не се виждаха никакви животни: миризмата на големите хищници караше всички да се спотайват в полумрака или в сигурни убежища.

Нао смяташе, че гигантският лъв се е върнал, защото не е забравил ударите на копие то му; съжаляваше за необмислената си постъпка. За улхамрите нямаше съмнение, че зверовете ще се разберат и всеки на свой ред ще дебне пред скривалището им. В главата му изплуваха разкази за неукротимата злоба и упоритост на различни животни, оскърбени от човека. От време на време гърдите му се изпълваха с ярост; той се изправяше и размахваше тоягата или брадвата си. Гневът му се уталожваше бързо: макар да бе победил сивия мечок, не вярваше, че човекът може да се мери с едрите

хищници. В тъмната пещера бе постигнал успех с хитрост, но нямаше как да се справи с гигантския лъв или с тигрицата. А не виждаше друг изход, освен да се бие: трябваше или да умрат от глад под камъните, или да се възползуват от момента, когато тигрицата щеше да остане сама. Дали може наистина да разчита на Нам и на Гау?

Разтърси се, сякаш му бе станало студено; срещна настойчивите погледи на другарите си. Прииска му се да покаже своята сила, да ги успокои:

— Нам и Гау се измъкнаха от зъбите на мечока: ще се измъкнат и от ноктите на големия лъв!

Младите улхамри се извърнаха към дремещите ужасни зверове.

Нао откликна на мислите им:

— Големият лъв и тигрицата няма да останат все заедно. Гладът ще ги раздели. Когато лъвът отиде в гората, ще се бием, но Нам и Гау трябва да изпълняват моите нареждания.

Думите на водача събудиха надежда в сърцата на младежите; дори гибелта не им се струваше тъй страшна, щом щяха да се сражават редом с Нао.

Синът на Тополата, който винаги се обаждаше пръв, викна:

— Нам ще ти се подчинява до смъртта си!

Другарят му вдигна и двете си ръце:

— Гау не се бои от нищо, щом е с Нао.

Водачът ги загледа с топло чувство; в гърдите им сякаш бе нахлула цялата мощ на естеството, съпроводена от безброй неизразими усещания — Нам и Гау нададоха боен вик и размахаха брадвите си.

Зверовете подскочиха при този шум; странниците закрепяха още по-предизвикателно; хищниците нададоха гневно ръмжене... После отново настана покой. Светлина озари гората; сънливостта на зверовете бе поуспокоила бързоногите животни и те скришом се промъкваха към реката; от време на време лешоядите откъсваха по някоя мръвка; чашките на цветята се разтваряха към слънцето; животът се надигаше тъй неукротим и многолик, че сякаш се канеше да завладее самото небе.

Тримата мъже чакаха търпеливо също като животните. Понякога Нам и Гау задрямваха. Подобно на мамутите, вълците или кучетата Нао градеше постепенно разни неясни планове. Разполагаха с месо за

още едно ядене, но започваше да ги мъчи жажда: тъй или иначе, все щяха да издържат няколко дни.

На здрачаване гигантският лъв се изправи. Хвърли огнен поглед към каменните блокове, за да се увери, че враговете му са още там. Навярно вече не си спомняше какво точно се бе случило, но желанието му за мъст се разпалваше и поддържаше от миризмата на улхамрите: той изсумтя ядно и отново обиколи отворите на убежището им. Като си спомни най-сетне, че тая крепост е непристъпна и нещо в нея бode лошо, престана да броди и се спря при трупа на лопатара, който бе почти непокътнат от лешоядите. Тигрицата вече го чакаше. За кратко време изядоха останките, после гигантският лъв обърна към тигрицата червеникавата си глава. Като че някаква нежност бе обзела дивия звяр, тигрицата замърка и се затъркала в тревата. Тигъррольвът отърка муцуната си о гърба на своята другарка, близна я с грапавия си и гъвкав език. Тя се оставяше на ласките му, притворила зеленикавите си лъскави очи; после отскочи и доби почти заплашителен вид. Самецът изръмжа глухо и гальовно към заигралата се в здрача тигрица. В оранжевите отблясъци тя приличаше на танцуващ пламък; изтягаше се като огромна змия, пълзеше в тревата, спотайваше се, а после правеше огромни скокове.

Отначало неподвижен, стъпил здраво на тъмните си лапи, със запалени от слънцето червени огънчета в очите, нейният другар се спусна подире ѝ. Тя побягна, шмугна се в една ясенова горичка и той я последва пълзешком.

Като видя зверовете да изчезват, Нам рече:

— Отидоха си... Трябва да прекосим реката.

— Нима Нам вече няма уши и не може да души с носа си? — отвърна му Нао. — Или смята, че може да бяга по-бързо от големия лъв?

Нам сведе глава: тежко сумтене се носеше от ясеновата горичка и придаваше неумолим смисъл на думите, изречени от водача. Воинът проумя, че макар сега зверовете да не дремеха край базалтовите блокове, опасността бе все тъй близка.

Независимо от това надеждата се прокрадна в сърцата на улхамрите: тъкмо поради своята близост тигъррольвът и тигрицата неминуемо щяха да потърсят бърлога. Едрите хищници рядко живеят на открито особено през дъждовния сезон.

Палещото слънце потъна в мрак пред очите на тримата мъже и те изпитаха онзи затаен страх, от който настръхват тревопасните из поля и гори. Още по-силен стана той, когато враговете им се завърнаха. Походката на гигантския лъв бе тържествена, дори някак натежала; тигрицата игриво се усукваше около него. Приблжиха се и задушиха пак убежището на хората в мига, когато аленото светило изчезваше, когато безграничен трепет и рев на гладни зверове изпълни простора: чудовищните муцуни се доближаваха отново и отново до улхамрите, пламтящите зелени очи танцуваха пред тях като светлинки над тресавище. Най-сетне тигъррольвът приклезна, а другарката му се промъкна през тревите да търси плячка из храсталаците около реката.

Едри звезди се разгоряха по бездънния небосклон. Из целия простор замигаха тия неизменни светли точки и архипелагът на Млечния път се откри с всичките си заливи, проливи и ярки островчета.

Гау и Нам дори не поглеждаха небесните тела, Нао обаче не беше безразличен към тях. Те изпълваха тъмната му душа с едно по-тънко усещане за нощта, за мрака и вселената. Той вярваше, че са обикновени късчета жарава и се пръсват различно всяка нощ, но някои се появяваха все на едни и същи места. От целодневното принудително бездействие в него се бе натрупала енергия, черният гъсталак наоколо и мъничките небесни светлинки го изпълваха с мечти. Сърцето му преливаше от възторг и той се чувствуваше някак по-здравосъвързан със земята.

Лунните лъчи пробиха през клоните. Те озариха приклезналия сред високите треви гигантски лъв и тигрицата, която бродеше из саваната и гората с намерение да подгони насам някое животно. Действията ѝ разтревожиха водача.

Накрая тигрицата дотолкова се отдалечи под дърветата, че можеха да започнат бой с нейния другар. Ако Нам и Гау бяха равни по сила на Нао, той навярно би си опитал късмета. Измъчваше го жажда. Тя измъчваше още повече Нам: макар да не му беше ред да бодърствува, не можеше да заспи. Очите на младия улхамър блестяха трескаво в мрака; дори Нао бе някак омърлушен. Никога не се бе чувствувал тъй откъснат от своето племе, това островче от живи същества, извън което бе като изгубен сред безмилостната шир.

Привиждаха му се лицата на жените — те излъчваха по-нежна, по-вярна и по-трайна сила от мъжките лица...

Все тъй умислен, той заспа с оня лек сън, който и най-дребната промяна в обстановката може да прекъсне. Времето се изнизваше под звездите. Нао се събуди чак когато тигрицата се завърна. Не носеше плячка; изглеждаше уморена. Тигъррольвът се надигна, подуши я и на свой ред тръгна да ловува. И той мина покрай реката, притаи се в храстите и навлезе в гората. Нао го следеше напрегнато. Неведнъж понечи да събуди другарите си (Нам най-сетне бе задрямал), но верният усет му подсказваше, че звярът още не се е отдалечил достатъчно. Най-послед се реши; докосна раменете на воините и когато те се надигнаха, промълви:

— Готови ли са Нам и Гау да се бият?

Отговорът бе:

— Синът на Антилопата ще последва Нао!

— Нам ще се бие с копие и харпун.

Двамата воини наблюдаваха тигрицата. Тя лежеше, но не спеше: бе нащрек, с гръб към тях, на известно разстояние от базалтовите блокове. По време на своето бдение Нао безшумно бе разчистил изхода. Ако тигрицата ги усетеше веднага, само един или двама от тях щяха да успеят да се измъкнат от убежището. След като провери в ред ли са оръжията му, Нао избута навън харпуна и брадвата си, после запълзя крайно предпазливо. Има късмет: воят на вълците и крясъкът на улулицата заглушиха лекия шум от триенето на тялото му в земята. Нао се озова на открито, през отвора се показва главата на Гау. Младият воин изскочи рязко; тигрицата се обърна и загледа втренчено странниците. Изненадата ѝ попречи да нападне веднага, така че Нам също успя да се измъкне. Едва тогава тигрицата направи първия си скок, като изрева призивно; после, без да бърза, се приближи до хората, убедена, че няма как да избягат. Същевременно те вдигнаха копията си. Нам пръв трябваше да метне своето, после Гау — и двамата щяха да се целят в лапите. Синът на Тополата издебна сгоден случай. Оръжието изсвистя; улучи твърде високо, близо до рамото. Може би разстоянието бе голямо или острието се бе плъзнало накриво, защото тигрицата явно не усети никаква болка: заръмжа и ускори ход.

На свой ред и Гау хвърли копието си. Не уцели животното, то успя да отскочи. Беше ред на Нао. Той беше по-силен от другарите си и можеше да нанесе опасна рана. Запрати копието, когато тигрицата се бе приближила на двайсет лакти разстояние; умери я в тила. Раната не я спря и тя се хвърли напред.

Врълетя стремително върху тримата мъже: Гау се строполи с раздрана от ноктите гръд. Нао бе стоварил тежката си тояга; тигрицата ревна със счупена лапа, а синът на Тополата я нападна с голямото си копие. Тя се изви светкавично, събори Нам на земята и се изправи на задните си лапи, за да сграбчи Нао. Чудовищната паст го облъхна с горещ, зловонен дъх; остри нокти се впиха в него... Той замахна отново с тоягата. Виейки от болка, зашеметената хищница пусна странника и той успя да ѝ строши още една лапа. Тигрицата се завъртя объркано, като дереше въздуха и се опитваше да се задържи изправена, а тоягата неуморно я налагаше. Животното падна и Нао можеше да го довърши, но се тревожеше за ранените си другари. Гау се бе изправил, от трите дълбоки драскотини по гръдта му се стичаше кръв и го обагреше цял. Нам лежеше зашеметен с няколко леки на пръв поглед рани; силна болка го пронизваше в гърдите и в кръста; не можеше да се вдигне. Отвърна на въпросите на Нао като в просъница.

Товага водачът попита:

— Може ли Гау да дойде до реката?

— Гау ще дойде до реката — промълви младият улхамър.

Нао се просна по корем, долепи ухо до земята, пое дълбоко въздух. По нищо не личеше гигантският лъв да се приближава и понеже се бяха сгорещили от битката, а жаждата им бе станала нетърпима, водачът вдигна Нам на ръце и го пренесе до водата. Там помогна на Гау да се напие, самият той също пи до насита, освежи и Нам, като изля няколко шепи вода в устата му. После се упъти отново към базалтовите блокове, като притискаше Нам до гърдите си и подкрепяше залитация Гау.

Улхамрите изобщо не умееха да лекуват рани: покриваха ги с шума и по-скоро животинският усет, а не човешкият разум им подсказваше да избират по-миризливи растения. Нао се измъкна пак, за да откъсне листа от върба и мента, посмачка ги и наложи с тях гърдите на Гау. Кръвта вече не течеше толкова обилно, раните очевидно не бяха смъртоносни. Нам се посъвзе малко, макар крайниците му, особено краката, да бяха още безчувствени. Нао не пропусна да каже това, което трябваше:

— Нам и Гау се биха добре... Синове на улхамрите ще възхваляват храбростта им...

Лицата на младежите се оживиха — те се радваха, че отново са присъствували на победата на своя водач.

— Нао повали тигрицата — промълви глухо синът на Антилопата, — както повали и сивия мечок!

— Няма по-силен воин от Нао! — простена Нам.

Тогава синът на Леопарда повтори думите на надеждата с такова убеждение, че възвърна сладостното упование на ранените в бъдещето:

— Ние ще си възвърнем Огъня!

После добави:

— Големият лъв е още далеч... Нао отива да търси дивеч.

Нао обикаляше по откритите места, особено около реката. От време на време се спираше при тигрицата. Тя бе жива. Беше цяла в кръв, но очите ѝ светеха все така; тя следеше високия човек, който се разхождаше около нея. Раните по хълбока и по гърба бяха леки, но лапите ѝ дълго нямаше да заздравеят.

Нао се спираше до победената хищница; смяташе, че и тя възприема нещата като хората, и ѝ викаше:

— Нао счупи лапите на тигрицата!... Сега тя е по-слаба и от вълчица!

Щом воинът се приближеше, тя се надигаше и ръмжеше от яд и от страх. Той вдигаше тоягата си:

— Нао може да убие тигрицата, а тигрицата не може да стори на Нао нищо с ноктите си!

Разнесе се някакъв шум. Нао пропъзля във високата трева. Появиха се сърни, явно подгонени от кучета, чийто лай се чуваше ясно. Щом надушиха миризмата на тигрицата и на човека, те се хвърлиха във водата, но копието на Нао изсвистя във въздуха; улучи една от сърните в хълбока и течението я понесе. Той бързо заплува към нея. Довърши я с един удар на тоягата, вдигна я на раменете си и я понесе към скривалището тичешком, тъй като долавяше близка опасност... Тъкмо се провря между камъните, и от гората изскочи гигантският лъв.

ШЕСТА ГЛАВА

БЯГСТВО В НОЩТА

Шест дни бяха изминали от битката между странниците и тигрицата. Раните на Гау се бяха затворили, но воинът още не можеше да си възвърне изгубената от кръвоизлива сила. Нам вече не изпитваше болки, но единият му крак все още беше малко схванат. Нетърпение и безпокойство измъчваха Нао. Все по-продължителни ставаха нощните отсъствия на гигантския лъв, тъй като животните вече бяха усетили неговата близост: тя изпълваше сумрачния лес, витаеше застрашително над речните брегове. Тъй като бе лаком, а и трябваше да храни тигрицата, не му беше леко: често и двамата гладуваха; живееха по-лошо и по-неспокойно дори от вълци.

Тигрицата се оправяше; тътреше се тъй бавно из саваната с отслабналите си лапи, че Нао изобщо не се пазеше, когато я дразнеше заради поражението ѝ. Не я убиваше, тъй като грижата за нейното изхранване изтощаваше другаря ѝ и го принуждаваше да отсъствува по-продължително. Постепенно между човека и осакатената хищница се породила някаква връзка. Отначало ясните и болезнени спомени от битката будеха в нея гняв и страх. Тя се вслушваше с омраза в членоразделната реч на човека, в неравния му, променлив глас, тъй различен от ръмженето, виенето и рева, надигаше могъщата си глава и се зъбеше със страховитата си пасть.

А той въртеше тоягата, замахваше с брадвата и повтаряше:

— Колко струват сега ноктите на тигрицата? Нао може да строши зъбите ѝ с тоягата, да я изтърбуши с копието. За Нао тигрицата не е по-силна от лопатар или антилопа!

Тя посвикна с приказките му, с вида на оръжието; вече не присвиваше зелените си лъскави очи, когато наблюдаваше този странен, издължен нагоре силует. И макар да си спомняше ужасните удари на тоягата, бе престанала да се бои от нови удари, тъй като всяко живо същество по природа е склонно да вярва на онова, което се повтаря. Нао всеки път вдигаше тоягата, без да я стоварва, и тя вече не очакваше да я заболи. От друга страна, понеже се бе убедила, че

човекът е опасен, не го възприемаше като плячка, просто допускаше неговата близост, а за всички зверове допускането на нечия близост граничи с благоразположение. Нао пък бе доволен, че е оставил тигрицата жива: така победата му бе по-дълговечна, по-убедителна. По тая причина той също се привърза донякъде към нея.

След време Нао не отиваше сам до реката, когато гигантският лъв се отдалечеше: придружаваше го Гау, макар и с неуверена стъпка. Напиеха ли се, носеха вода на Нам в една изкорубена дървесна кора. На петия ден се случи тъй, че тигрицата допълзя до реката, като се влачеше по корем, за да пази лапите си, и залочи, неудобно надвесена от стръмния бряг. Нао и Гау се разсмяха.

Синът на Леопарда рече:

— Сега и една хиена е по-силна от тигрицата... Ако дойдат вълци, ще я убият!

Напълни с вода изкорубената кора и предизвикателно я остави пред тигрицата. Тя изръмжа леко и пи. Това се видя забавно на страниците и Нао гребна отново вода. После насмешливо викна:

— Тигрицата е забравила как се пие от река!

Новопридобитата власт му харесваше.

На осмия ден Нам и Гау решиха, че са заякнали достатъчно, за да прекосят откритото поле, и Нао подготви бягството за идната нощ. Нощта се случи влажна и тежка: в притъмнялото небе дълго блещукаха глиненочервени отблясъци; треви и дървета се превиваха под ситния дъжд; листата падаха, шумолейки като слаби крила на насекоми. Гръмовити вопли се носеха от дълбините на гъсталака и на изтръпналата гора — зверовете тъгуваха, а ония, които не бяха гладни, се свиваха в бърлогите си.

През целия следобед тигър-рольвът бе неспокоен; будеше се внезапно: в паметта му току изплуваше представата за сигурно убежище, като оная пещера, която бе обитавал преди бедствието. Той бе избрал една вдлъбнатина в саваната и донякъде се бе настанил удобно там с тигрицата, но не се чувствуваше добре. Нао си мислеше, че навярно тази нощ едновременно ще ловува и ще търси леговище. Нямаше да се върне скоро. Улхамрите щяха да успеят да прекосят реката; дъждецът бе отлично прикритие: той мокреше земята,

заличаваше мириxa на дирите, а гигантският лъв и без това не умееше да върви по следа.

Малко преди здрачаване звярът се засуети. Отначало пообиколи наоколо, убеди се, че наблизо няма дивеч, и навлезе в гората както предните вечери. Нао предпазливо изчака — поради влажното уханье на растенията миризмата на хищниците бе мъчно различима; шумоленето на листата и на дъждовните капки лъжеше слуха. Найсетне той даде знак и тръгна напред, а Нам и Гау го последваха отдясно и отляво. Така подредени, те бяха в състояние да предугадят всяко чуждо присъствие и да наблюдават по-голяма площ. Първо трябваше да прекосят реката. При по-раншните си излизания Нао бе открил брод, който стигаше до средата ѝ. После трябваше с плуване да се доберат до една скала и оттам отново имаше брод. Преди да се насочат нататък, воините нарочно объркаха следите си; повъртяха се известно време около реката, като пресичаха и повтаряха дирите, спираха и тъпчеха на място, за да бъде по-убедителна заблудата. Освен това не биваше направо да тръгват по брода: доплуваха до него.

На отсрещния бряг отново кръстосаха стъпките си, като описаха широки кръгове и сложни криволици, после откъснаха от саваната стиски трева и се измъкнаха, стъпвайки върху тях. Слагаха ги две по две и щом напреднеха, ги прибираха; и най-хитрият елен, и най-мъдрият вълк не можеха да се мерят в тия работи с човека. Когато изминаха така триста или четиристотин лакти, сметнаха, че са предотвратили опасността от преследване, и продължиха своя път право напред.

Известно време вървяха мълчаливо, после Нам и Гау си подвигнаха, а Нао наостри уши. В далечината се бе разнесъл рев: той се повтори три пъти, последва го още един, по-слаб рев.

Нам каза:

— Това е големият лъв!

— Да побързаме! — промълви Нао.

Изминаха стотина крачки, без нищо да смути покоя в тъмнината; после могъщият глас загърмя по-наблизо.

— Големият лъв е на брега на реката!

Те ускориha крачка още повече: сега ревят не стихваше — пресекив, остър, изпълнен с гняв и нетърпение. Страниците разбраха, че звярът тича по заплетените им дири: сърцата им блъскаха

в гърдите като клюна на кълвача по кората на дърветата; чувствуваха се беззащитни и слаби сред тежко надвисналия мрак. От друга страна, този мрак ги успокояваше, предпазваше ги дори от проникващите в тъмното погледи. Гигантският лъв можеше да ги гони само по следата, а ако прекосеше реката, щеше да се сблъска с човешката хитрост и нямаше да разбере откъде са минали.

Страхотен рев раздра простора; Нам и Гау се приближиха до Нао.

— Големият лъв е минал през водата! — промълви Гау.

— Вървете! — отвърна властно водачът, а сам се спря и се просна на земята, за да усеща по-добре трептенията ѝ.

Ревът се повтори многократно.

Нао се изправи и викна:

— Големият лъв е още на другия бряг!

Стържещият глас глъхнеше; звярът се бе отказал от преследването и се бе отправил на север. Едва ли друг толкова едър хищник обитаваше из тия места; колкото до сивата мечка, тя бе рядка дори в оня край, където Нао се бе сражавал с нея, и навярно изобщо не се срещаше толкова далеч на юг. А тримата нямаше защо да се боят от леопарда или от голямата пантера.

Вървяха дълго. Макар дъждецът да бе престанал, мракът бе все тъй непрогледен. Плътна завеса от облаци скриваше звездите. Не се виждаше нищо освен искриците, които пробягваха по някои растения и по водните повърхности; тук-там някой звяр изсумтяваше или се прокрадаваше с шумолене; сред мокрите треви се разнасяше ръмжене; ловуващите хищници виеха, ревяха и лаеха.

Улхамрите поспираха, за да доловят всеки звук, всяка миризма — тия невидими белези, които животните оставят след себе си. Най-после Нам и Гау започнаха да се изморяват. Нам усещаше слабост в костите си, зарасналите рани на Гау взеха да парят: трябваше да потърсят убежище. Въпреки това изминаха още четири хиляди лакти: във въздуха се понесе влага, вятърът се усили. Очевидно приближаваха голяма вода. Скоро се увериха в това.

Като че всичко бе спокойно. Едва доловим шум издаваше бягството на някое животинче или пък бърза сянка се мярваше и изчезваше с един скок. Накрая Нао реши да се подслонят край една огромна черна топола. Дървото надали щеше да ги защити от

зверовете, но как да открият в тъмнината скривалище, което да е и добро, и свободно? Мъхът бе пропит с влага, беше хладно. Това не безпокоеше улхамрите; те издържаха на лошо време не по-зле от мечките и от глиганите. Нам и Гау се отпуснаха на земята и мигновено потънаха в сън; Нао бдеше. Не чувствуваше умора; беше си отпочинал под базалтовите блокове, бе готов за дълги преходи, за несгоди и битки и реши да бодърствува повече време, та да могат Нам и Гау да съберат сили.

ВТОРА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

ПЕПЕЛ

Дълго време седя тъй, обгърнат от непрогледния мрак, който ги бе задържал. После небето на изток просветна. Зората нежно докосна пухкавите облаци, сипна се като разпилени бисери. Нао видя, че пътят на юг бе преграден от езеро: очите му не съзираха отвъдния бряг. Повърхността на езерото леко играеше: странникът се запита дали да го заобиколят на изток, където се издигаха хълмове, или на запад, където се простираше сивкава пустош, осеяна тук-там с дървета.

Още не се бе развиделило напълно; тих ветрец полъхваше над вълните откъм брега; във висините силно въздушно течение гонеше и разпръсваше облаци. Сред разкъсаните им кълбета се откри месецът в своята последна четвърт. Скоро извитото му очертание се отрази в огромния син водоем. Зорките очи на Нао вече различаваха цялата околност до самия хоризонт: в посоката на изгряващото слънце водачът съзря възвишения и растителност — досега бледите лунни лъчи не бяха открили ясно този път; на юг и на запад се простираше безбрежното езеро.

Тишината като че изпълваше целия простор — от водната шир до сребристия сърп; ветрецът бе дотолкова утихнал, че едвам изтръгваше случайни въздишки от листака.

Нетърпелив да натрупа нови впечатления след досадното бездействие, Нао се отдалечи от тополата и се разходи по брега. Според разположението на земните гънки и на растенията местността се откриваше пред него ту изцяло, ту отчасти, източният бряг на езерото се виждаше по-ясно; многобройни дири издаваха преминаването на стада и на хищници.

Внезапно странникът потрепера и спря; очите и ноздрите му се разшириха, сърцето му затуптя тревожно, обзето от неясен възторг; тъй силни бяха нахлулите спомени, че пред очите му сякаш се появиха станът на улхамрите, димящото огнище и изразителното лице на Гамла. Сред зелената трева зееше опустошено място с угаснала жарава и недогорели съчки: вятърът още не бе разнесъл белезникавата пепел.

Нао си представяше мирния отдих, уханието на печено месо, приятната топлина, лумналите алени пламъци; но в същото време виждаше и врага.

Изпълнен с опасения, той коленичи предпазливо, за да разгледа следите на незнайните скитници. Скоро разбра, че воините са на брой три пъти колкото пръстите на двете му ръце и с тях няма жени, старци и деца. Това бе ловно-разузнавателен отряд, каквито племената изпращаха понякога на големи разстояния. Костите и другите останки потвърждаваха онова, което бе научил от дирите в тревата.

За Нао бе важно да узнае откъде идеха ловците и по какъв път бяха минали. Боеше се да не се окажат от рода на човекоядците, които още през младостта на Гун бяха обитавали на юг, по двата бряга на Голямата река. Хората от този род надвишаваха по ръст улхамрите и всички останали родове, които вождовете и старците бяха виждали. Единствено те ядяха месото на себеподобните си, макар да предпочитаха месото от елени, глигани, лопатари, сърни, коне и диви магарета. Изглежда, не бяха много на брой: известни бяха само три племена, а Уаг, синът на Риса, най-знаменитият и неуморен скитник сред улхамрите, бе срещал навсякъде единствено племена, които не вкусваха човешка плът.

Завладян от тия спомени, Нао продължаваше да изучава отпечатаните върху земята и по растенията дири. Задачата не беше трудна, тъй като скитниците разчитаха на големия си брой и не си правеха труд да вземат предпазни мерки. Бяха поели на изток покрай езерото и вероятно се стремяха да достигнат бреговете на Голямата река.

Странникът виждаше две възможности: да догонят отряда, докато не е стигнал до ловните си земи, и да откраднат Огън с хитрост, или пък да го изпреварят, да се доберат преди него до племето, останало без най-добрите си воини, и да дебнат сгоден случай.

За да не объркат пътя, първо трябваше да тръгнат по дирите. Дивото му въображение му рисувахе през води, хълмове и равнини тия скитници, понесли със себе си върховната сила на човеците. Виденията на Нао бяха ярки като действителността; в него напирала енергия, жажда за подвизи, за борба. Воинът дълго време стоя умислен, а ветрецът утихваше, замираше и чезнеше сред листата и тревите.

ВТОРА ГЛАВА

ЗАСАДА КРАЙ ОГЪНЯ

Три дни вече улхамрите следваха човекоядците. Отначало заобиколиха езерото и стигнаха до хълмовете; после навлязоха в местност, където се редуваха горички и поляни. Не срещаха особени трудности, защото скитниците се движеха невнимателно; палеха големи огньовете, за да пекат плячката си и да се опазят от хладните мъгливи нощи.

От своя страна Нао непрестанно измисляше хитрости, за да излъже ония, които биха се опитали да ги проследят. Стараеше се да минава по твърда почва, да стъпва по жилави треви, които се изправят бързо, следваше речните корита, прецапваше или преплуваше някои места, където езерото образуваше заливчета, често заплиташе дирите. Въпреки тази предпазливост те напредваха по-бързо. В края на третия ден толкова се бяха доближили до човекоядците, че му се стори възможно да ги настигнат, ако повървят през нощта.

— Скоро Нам и Гау ще се нуждаят и от оръжията, и от смелостта си... — каза той. — Нощес те ще видят отново Огъня!

Младите воини ту дишаха тежко, ту затаяваха дъх, обзети от радостната представа за разигралите се пламъци или от мисълта за силния враг.

— Първо нека си отдъхнем! — добави синът на Леопарда. — Ще се приближим до човекоядците, докато те спят, и ще се опитаме да измамим пазачите.

Нам и Гау осъзнаха, че ги заплашва най-голямата от всички опасности: страшни бяха преданията за човекоядците. По сила, по храброст и по жестокост те надминаваха всички други познати племена. Случвало се беше улхамрите да издебнат и да избият малки групи от тях; но в повечето случаи самите улхамри загиваха под ударите на острите им брадви и на дъбовите тояги.

Според стария Гун в жилите им течеше кръвта на сивата мечка; ръцете им бяха по-дълги от ръцете на другите човеци; телата им бяха също тъй космати, както телата на Агоо и на братята му.

Миролюбивите племена се бояха от тях, защото те ядяха труповете на своите врагове.

След като синът на Леопарда изрече тия думи, Нам и Гау разтреперани сведоха глави; оставаше им време за почивка до средата на нощта.

Надигнаха се, преди месецът да озари небосвода. Нао предварително бе проучил следите и те отново се отправиха напред сред мрака. Когато луната изплува, разбраха, че са се отклонили, но пак намериха пътя. Минаха последователно през гориста местност, покрай мочурище, прекосиха някаква река.

Най-сетне от върха на едно възвишение, затаени сред бодливите треви, обзети от неудържимо вълнение, те съзряха Огъня.

Нам и Гау се тресяха; Нао стоеше неподвижен, краката му се подкосиха, задиша тежко. След толкова нощи, прекарани на студа, под дъжда, сред тъмнината, след толкова борби — с глада, с жаждата, с мечока, с тигрицата и с гигантския лъв — най-сетне пред тях се бе появил ослепителният Знак на хората.

Насред една поляна, осеяна с фъстъкови дръвчета и явори, недалеч от някакво блато тлееха и припламваха нахвърляни в полукръг главни. Морните им отблясъци обгръщаха, стопляха и променяха всичко наоколо.

Алени буболечки, рубинени, гранатови и топазени светулки умираха, понесени от ветреца; пукаха и се разтваряха червени криле; струйки пушек се извиваха нагоре и плъзваха по лицето на луната; пламъците се гърчеха като змии, диплеха се като вълни, разнасяха се като облаци.

Хората спяха, завити с кожи от елени, вълци и муфлони, обърнати с козината надолу. По саваната бяха пръснати брадви, тояги и копия; двама воители пазеха. Единият седеше върху купчина сухи съчки, наметнат с козя кожа, без да изпуска копието. Медни отънъци играеха по лицето му, толкова космато дори покрай очите, че напомняше лисичи кожух. Беше обраснал с вълна като муфлон, под плоския нос с широки ноздри стърчаха огромни бърни; дългите му ръце висяха като ръцете на Дървесния човек, а свитите му крака бяха къси, дебели и криви.

Другият пазач крачеше безшумно около огнището. От време на време спираше, наостряше уши и душеше тежкия, овлажнен от плоските изпарения въздух. Беше висок колкото Нао, черепът му бе огромен, ушите му приличаха на вълчи уши — остри и подвижни; брадата и косата му растяха на кичури, между които се виждаше жълтеникава кожа; очите му лъщяха в мрака, пламъците им придаваха кървав блясък; гръдните му мускули бяха изпъкнали, коремът — плосък, бедрата — източени, пицялите му напомняха остриета на брадви, а ходилата му изглеждаха големи поради дългите пръсти. От тежкото му, яко като на бик тяло се излъчваше огромна сила, но той не бе подвижен като улхамрите.

Пазачът бе спрял. Взираше се в хълма. Навярно го безпокоеше някакъв неуловим нов полъх, в който не разпознаваше нито животински мирис, нито мириса на хора от своето племе — обонянието на другия пазач не бе толкова силно и той бе задрямал.

— Много близо сме до човекоядците! — обади се тихо Гау. — Вятърът ще ни издаде.

Нао кимна — боеше се повече от обонянието на врага, отколкото от острия му поглед или от слуха му.

— Трябва да се преместим срещу вятъра! — додаде Нам.
— Вятърът духа по дирите на човекоядците — отвърна Нао. —
Ако заобиколим, те ще вървят по петите ни.

Нямаше нужда от обяснения: Нам и Гау не по-зле от всеки хищник знаеха, че плячката трябва да се следва, а не да се изпреварва, освен ако готвиш засада.

Междувременно пазачът подхвърли нещо към своя другар, който му отговори отрицателно. За миг той като че се канеше също да седне, но се отказа; закрачи към възвишението.

— Трябва да отстъпим — рече Нао.

Потърси с поглед убежище, което би могло да притъпи миризмата им. Близо до хребета растеше голям храст: улхамрите се затаиха там и тъй като ветрецът бе съвсем слаб, не можеше да ги достигне и да предупреди човека за близостта им. Скоро пазачът се спря; пое дълбоко въздух няколко пъти и се завърна в стана.

Дълго време улхамрите не помръднаха. Синът на Леопарда обмисляше различни хитрини, възвил поглед към помръкващата светлина на огнището. Нищо не му идваше наум. Наистина зорките очи не струват нищо, ако наоколо има препятствия, а по степта може да се върви тъй тихо, че дори антилопата и дивото магаре да не усетят нищо, но миризмата се разпространява и остава там, отдето си минал: убиват я единствено голямото разстояние и насрещният вятър...

Излая чакал и високият воин вдигна глава. Отначало се заслуша мълчаливо, после тихо се изсмя.

— Много чакали има тук — рече той. — Нам и Гау трябва да се опитат да ударят някой.

Другарите му го загледаха учудено. Той продължи:

— Нао ще се притаи в този храст... Чакалът е хитър също като вълка: никой човек не може да се приближи до него. Само че е винаги гладен. Нам и Гау ще оставят едно парче месо и ще чакат малко по-встрани. Чакалът ще дойде; ще се повърти, ще се дръпне. После пак ще се приближи и пак ще се отдалечи. После ще започне да се усуква около вас и около месото. Ако не помръднете, ако главите и ръцете ви останат неподвижни като камъни, след време ще налети върху месото. Ще се хвърли и веднага ще изчезне. Вашите копия трябва да бъдат побързи от него.

Нам и Гау тръгнаха да търсят чакали. Лесно е да се проследи чакал; гласът му го издава: той знае, че никой звяр не го счита за добра плячка. Двамата улхамри се натъкнаха на чакали край една фъстъкова горичка. Бяха четири, чоплеха някакви изгризани докрай кости. Не

побягнаха от хората; наблюдаваха ги внимателно; завряскаха тихо, готови да хукнат, щом натрапниците им се сторят прекалено близо.

Нам и Гау постъпиха, както им бе поръчал Нао. Оставиха на земята голям къс сърнешко месо, поотдалечиха се и застанаха неподвижни като фъстъковите дръвчета. Чакалите ситнеха по тревата. Мирисът на мърша притъпяваше страха им. Макар често да бяха срещали тоя изправен звяр, никой от тях не се бе сблъсквал с хитростите му: въпреки това усещаха, че той е по-силен от тях, и се държаха на разстояние, а тъй като не им липсваше ум, тъй като знаеха, че опасностите дебнат и по светло, и по тъмно, бяха предпазливи. Дълго се въртяха около улхамрите, криволичиха, криха се между клоните на фъстъците и изскачаха от тях, заобикаляха неподвижните тела. Изтокът се озари от светлината на полумесеца, а нетърпението още не бе надвило колебанията им.

Но вече се приближаваха по-смело; стигнаха на двайсет лакти от примамката; спираха за дълго, като издаваха неясни звуци. Най-сетне се поддадоха на лакомията си; решиха се, хвърлиха се вкупом напред, да не би някой да остане излъган. Всичко се разви дори по-светкавично, отколкото бе предрекъл Нао. Но и харпуните излетяха мигновено; те прободоха хълбоците на два чакала, докато другите отмъкваха плячката; после брадвите отнеха искрицата живот от телата на ранените зверове.

Когато Нам и Гау донесоха двата трупа, Нао им каза:

— Сега можем да измамим човекоядците. Миризмата на чакалите е много по-силна от нашата миризма.

Подхранен с клони и съчки, Огънят отново се бе пробудил. Над поляната се издигаха хищните му димящи езици; заспалите мъже, оръжията и храната се виждаха по-ясно; други двама пазачи бяха сменили предишните, седяха с наведени глави и не подозираха опасността.

— Тия двамата по-лесно ще ги изненадаме... — рече Нао, след като ги огледа внимателно. — Нам и Гау се проявиха в лова на чакали; сега е ред на сина на Леопарда да ловува.

Той се спусна по възвишението, мъкнейки кожата на единия чакал, и се скри в храсталака, който се разширяваше на запад. Първо

се отдалечи от човекоядците, за да не го забележат. Мина през гъстака, запълзя между високите треви, заобиколи едно обрасло с тръстики и раkitак благо, промъкна се през липова горичка и се озова в един храст на четиристотин лакти от Огъня.

Пазачите не бяха помръднали. Само един от тях бе доловил миризмата на чакал, но това не го смути. Нао жадно изучаваше с поглед всичко в стана. Първо прецени броя и силата на воините. Повечето имаха яки мускули, широки гърди, дълги ръце, къси крака; улхамрът си каза, че никой от тях не би могъл да го надмине по бързина. След това проучи повърхността на земята. Тя бе съвсем равна, на известно разстояние вдясно се издигаше неголяма могила. Оттатък стърчаха няколко дръвчета, а после наляво се простираше обширна площ, обрасла с висока трева. Част от този треволяк достигаше на пет-шест лакти от Огъня.

Нао не се двоуми дълго. Пазачите бяха почти с гръб към него и той запълзя към могилата. Не биваше да бърза. При всяко помръдване на пазачите спираше и се долепяше до земята, сякаш бе влечуго. Усещаше падащата върху него светлина на огнището и на луната като докосване с ръка. Най-сетне се озова зад прикритието, шмугна се между дръвчетата, прекоси треволяка и достигна Огъня.

Спящите воители го обкръжаваха почти отвсякъде: повечето бяха на такова разстояние, че можеха да го достигнат с копията си. Ако пазачите вдигнеха тревога, при най-малката грешка щяха да го заловят. Но поне в едно отношение му вървеше: вятърът духаше към него и отнасяше както собствената му миризма, така и миризмата на чакалската кожа. Освен това пазачите като че ли бяха задрямали; само от време на време надигаха глави...

Нао излезе на светло, хвърли се като леопард, пресегна се и сграбчи една главня. Тъкмо се връщаше към високата трева, когато се чу крясък, един от пазачите се спусна към него, а другият метна копието си. В тъмнината почти едновременно наскачаха десетина души.

Нито един човекоядец още не бе успял да го подгони, а Нао не ги остави да го обградят. Той нададе боен вик и се втурна право към възвишението, където го чакаха Нам и Гау.

Кзамите го следваха безредно и ръмжаха като глигани. Те бяха подвижни въпреки късите си крака, но не можеха да настигнат

улхамра, който летеше пред тях с факлата като елен. Стигна до възвишението с петстотин лакти преднина; Нам и Гау го чакаха прави.

— Бягайте пред мен! — изкрещя той.

Стройните, пъргави младежи се понесоха в мрака почти също тъй бързо, както и водачът. Нао се радваше, че ги е предпочел пред по-възрастните и по-яки воители. На всеки десет скока младежите изпреварваха кзамите с по два лактя. Синът на Леопарда ги следваше без усилие, като поспираше да погледне главнята. Тревожеха го не само преследвачите, не искаше да загуби искрящата плячка, заради която бе понесъл толкова несгоди. Пламъкът бе угаснал. Останала бе само малка червена светлинка, която едва-едва мъждукаше по влажното дърво. Все пак тази светлинка бе достатъчно ярка и Нао се надяваше при първата почивка да я съживи и подхрани.

Когато луната измина една трета от своя път, улхамрите се озоваха сред покрита с безбройни блата местност. До известна степен това бе благоприятно за тях; познаваха пътя, бяха минали по него, докато следяха кзамите — бе тесен, криволичещ, но безопасен поради устойчивата скална основа. Тръгнаха по него, без да се колебаят, и спряха да си починат.

Надали и двама души биха могли да вървят едновременно оттук, още повече пък да се сражават: кзамите или трябваше да се изложат на неминуема опасност, или да заобиколят; в такъв случай улхамрите лесно щяха да ги изпреварят. Като прецени положението със своя невероятно развит полуживотински, получовешки усет, Нао реши, че има време да подхрани Огъня. Червената искрица бе намаляла още: бледнееше, губеше се.

Странниците затърсиха трева и съчки. Намираха се в изобилие гнили тръстики, пожълтели миризливки, откършени върбови клони: но всички те бяха влажни. Подсушиха няколко тънки вейчици, няколко листа и стръкчета.

Колкото и да духаше водачът, нищожното късче жаравя едва мъждееше. Няколко пъти по тревичките проблясна светлинка, която се усилваше за миг, потреперваше върху някое връхче, после намаляваше и загиваше, унищожена от мокротията. Тогава Нао се сети за чакалската козина. Изтръгна няколко снопчета косми и се опита да ги разпали. Заблещукаха няколко червени точки; улхамрите тръпнеха от радост и страх; но всеки път въпреки безбройните предпазни мерки

немощният живец секваше и угасваше... Край на надеждите! В пепелта се мярна едва доловим отблясък; последната частичка жар чезнеше — отначало бе голяма колкото оса, после колкото муха, после стана като ония ситни насекоми, които хвърчат над блатата. Най-сетне угасна и безмерна тъга смрази сърцата на улхамрите, опустоши ги...

Бледият светлик бе представлявал за тях най-чудното, най-действителното нещо на тоя свят; той би могъл да расте, да стане силен и дълготраен; да подхранва огньовете на станове, да плаши гигантския лъв, тигъра и сивата мечка, да надвива над мрака и да събужда сладостни усещания. Щяха да го отнесат разискрен на племето и племето щеше да признае тяхната сила... А ето че едва завоюван, той бе загинал и на улхамрите предстоеше след коварството на цялата земя, на водата и зверовете да се борят с коварството на човеците.

ТРЕТА ГЛАВА

ПО БРЕГОВЕТЕ НА ГОЛЯМАТА РЕКА

Нао бягаше от кзамите. Осем дни вече траеше това неумолимо, безспирно, лукаво преследване. Яростното настървение на човекоядците навярно се дължеше на страха пред бъдещето — тъй като улхамрите можеха да бъдат разузнавачи, изпратени от друго племе — или пък на желанието им да убиват и на омразата към всеки чужденец. Но бегълците бяха и издръжливи, и бързи; в състояние бяха всеки ден да се отдалечават на по пет-шест хиляди лакти. Само че Нао бе решил да се бори докрай за Огъня. Всяка нощ той първо осигуряваше на Нам и на Гау необходимата преднина и се връщаше да броди около неприятелския стан. Спеше малко, но сънят му бе дълбок.

Наложи им се да криволичат доста поради неочакваните обрати на гонитбата — синът на Леопарда се отклони значително на изток и на осмия ден видяха Голямата река. Това се случи, когато достигнаха до острия връх на един хълм, чиито порфирни склонове бяха разядени, издълбани и разкъртени от наводненията, от дъждовете и от растителността, но още стотици хилядолетия щяха да устояват на атмосферните явления.

Реката клокочеше буйно. Тя бе поглъщала ручей, бе попивала потоци и бе поемала други реки в хиляди каменисти, тревисти и гористи местности. Заради нея се множаха ледници в мрачните гънки на планините, извори бликаха в пещерите, порои размиваха гранита, пясъчника и варовика, облаци изстискваха своите огромни и пухкави сюнгерии, подземни води се стичаха в глинестите си легла. Студена, разпенена и устремна, когато я сковаваха брегове, тя се разливаше в езера сред долините или пък образуваше мочурища; обгръщаше островите; водопадите й ревяха, бързеите стенеха. Сама изпълнена с живот, даряваше непресъхващ живот. Из горещи и хладни места, из неизчерпаемите алувиални земи и върху бедните почви никнеха непоклатимите общности на дърветата: племена от смокини, маслини, борове, фъстъци, каменни и обикновени дъбове, огромни родове от явори, чинари, кестени, кленове и букове, същински стада от орехи,

ели, ясени, брези, върволици от бели, черни, сиви, сребърни тополи и трепетлики, цели общини от елхи, от бели, червени, синьозелени и плачещи върби. В дълбините ѝ вирееха безмълвни и безчислени мекотели, свити в своите варовити и седефени черупки, раци със здрави ризници, бързи риби, които с едно замахване на опашките си се стрелват в тихата вода като фрегати в небесата, тлъсти риби, които се влачат из тинята, влечуги, гъвкави като тръстика, безцветни, люспести и жилави. Според сезоните и случайностите на бурите, бедствията и битките над нея се спускаха триъгълните ята на жеравите, охранените гъски, дружините от зелени патици, от летни бърнета и черни морски патици, от дъждосвирци и чапли, задругите на лястовиците, чайките и бекасите, а също така дроплите, щъркелите, лебедите, ибисите, кравайките, дърдавците, рибарчетата и безбройните дребни полски птици. Лешояди, гарвани и врани разкъсваха изобилната мърша; във висините над облаците се рееха орли; соколи кръжаха, разперили острите си криле; крагуи и керкенеци прелитаха над високите хребети; лукаво, внезапно и подло изникваха ястреби, а бухали, улулици и кукумявки пореха безшумно мрака с криле.

От време на време се появяваха с полюшваща се стъпка дънероподобни хипопотами, из ракитака се промъкваша дебнещи златки и водни плъхове с глави като на зайци, прииждаха страхливите стада на елените, лопатарите, сърните и мегацерите, бързоногите отряди от антилопи, диви кози, диви магарета и коне, тежките армии на мамутите, бизоните и биковете. Носорог плакнеше в някакво вирче тъмната си броня; глиган подкопаваше няколко стари върби; миролюбивата и страховита пещерна мечка подрусваше косматото си туловище; рисове, пантери, леопарди, сиви мечки, тигри, жълти и черни лъвове излизаха на лов, за да заситят глада си, или разкъсваха топлатата си плячка; стелеше се издайническата миризма на лисиците, чакалите и хиените; глутниците вълци и кучета преследваха коварно и неотклонно слабите, ранени или изтощени животни. Навсякъде гъмжаха дребосъци — зайци и зайчета, полски мишки, съсели, невестулки и сънливци... големи и малки жаби, гущери, пепелянки и смокове... червеи, личинки и гъсеници... скакалци, мравки, бръмбари-бегачи... гъгрици, водни кончета и буболечки... земни и обикновени пчели, оси, стършелци и мухи... многоцветници, нощни и дневни пеперуди, щурци, светулки, майски бръмбари, хлеббарки...

Реката мъкнеше безредно гнили дървесни стволоче, пясък, размита глина, трупове, листа, стъбла и корени.

Нао се възхити от водната стихия.

Гледаше я как вилнее, набъбнала от есенния приток, как се разлива неудържимо. Удряше се в островите, прииждаше към бреговете, спускаше се като разпенени водопади, простираше се плоска като езерна повърхност, образуваше мътни и малахитови въртопи, седефени талази и кълбести вълни, кипеше буйно и безкрайният й грохот издаваше младост, сила и възторг.

В представите на улхамра Водата също както и Огънят бе някакво многолико същество; и тя като него се губеше, надигаше се, появяваше се незнайно откъде, изпълваше пространството, поглъщаше животни и хора; идеше от небето и пълнеше земята; подронваше неуморно скалите, влачеше камъни, пясък и глина; никое растение, никое животно не би оцеляло без нея; тя свистеше, бучеше и ревеше; умееше да пее, да се киска и да ридае; промъкваше се през места, откъдето не би могло да мине и най-дребното насекомо; нейният ромон се чуваше под земята; беше съвсем малко в изворчето; бе много повече в ручея; реките пък надминаваха по сила дори мамутите и заемаха площ колкото цели гори. Водата спи в тресавищата, почива си в езерата, устремява се в реките; тя лети в планинските потоци; скача в бързеите като тигър, като муфлон.

Чудни усещания будеше у Нао необятната водна стихия. Но трябваше да дирят убежище. Имаше острови: непристъпни за хищниците, те не бяха в състояние да спрат хората, ограничаваха възможностите за придвижване, нямаше да бъдат удобни за извоюването на Огъня и не представляваха добра защита срещу опасностите. Нао предпочете брега. Настани се върху една скала, която леко се издаваше над местността. Беше извънредно стръмна, а площадката над върха й можеше да побере десетина налягали човеци.

На смрачаване се приготвиха да стануват. Разстоянието между улхамрите и техните преследвачи бе достатъчно и нямаше от какво да се безпокоят през първата половина на нощта.

Времето беше хладно. Няколко облака пълзяха сред алените лъчи на залеза. Докато се хранеха със сурово месо, с орехи и гъби, воините наблюдаваха потъващата в здрача околност. Светлината все още позволяваше да се различават островите, но не и отсрещният бряг на

реката. Появиха се диви магарета; стадо коне се спусна по брега; бяха дребни, яки животни, главите им изглеждаха по-големи поради сплъстените гриви. Движенията им излъчваха особено очарование; сини искри проблясваха в големите им, неспокойни очи; те постоянно спираха и забързваха, обзети от тревога; дори когато се надвесиха над водата, трепереха и подозрително душеха въздуха. Напиха се бързо и побягнаха. Нощта разгърна пепелявите си криле; изтокът вече бе изцяло в нейните владения, на запад все още блещукаше пурпурно зарево; рев огласи местността.

— Лъвът! — промълви Гау.

— По брега има много плячка! — отвърна Нао. — Лъвът е мъдър; той ще подгони антилопа или елен, вместо да се занимава с хора!

Ревът се отдалечи; залаяха чакали, мярнаха се подскачащите им сенки. Улхамрите спаха на смени до сутринта. После отново поеа по брега на Голямата река. На пътя им се изпречиха мамути. Мястото, заето от стадото, бе около хиляда лакти на ширина и три пъти по толкова на дължина; пасяха, късаха си крехки растения, изравяха корени — животът им се стори на тримата мъже щастлив, безгрижен и прекрасен. От време на време животните се радваха на собствената си сила, гонеха се по меката земя или се пошляпваха леко един друг с косматите си хоботи. Дори гигантският лъв щеше да се размаже като глина под огромните им крака; всеки дъб лесно би бил изкоренен от бивните им или прекършен от могъщите им като гранит глави. Като гледаше колко подвижни са хоботите им, Нао не се сдържа и каза:

— Мамутът е господар на всичко живо по земята!

Не се боеше от тях: знаеше, че те не нападат никое животно, ако то не ги закача.

Той продължи:

— Аум, синът на Гарвана, бе влязъл в съюз с мамутите.

— Защо не направим и ние като Аум? — попита Гау.

— Аум разбираше мамутите — забеляза Нао; — ние не ги разбираме.

Все пак не остана равнодушен към този въпрос; продължи да разсъждава, докато заобикаляха отдалеч огромното стадо. После изрази гласно мисълта си:

— Мамутите не говорят като хората. Те се разбират помежду си. Познават вика на вождовете си; Гун разправя, че при заповед заемат посоченото им място и се съвещават, преди да тръгнат към нови земи... Ако можехме да разгадаем знаците им, щяхме да влезем в съюз с тях.

Видя един грамаден мамут, който ги наблюдаваше, докато минаваха. Беше сам в ниската част на брега и хрупаше крехки клонки сред малка тополова горичка. Нао никога не бе срещал такъв голям мамут. Беше поне дванайсет лакти на височина. Гъста козина като

лъвска грива покриваше тила му; косматият му хобот изглеждаше като отделно същество, нещо средно между дърво и змия.

Тримата мъже явно бяха събудили само любопитството му, тъй като надали биха могли да го обезпокоят. А Нао завика:

— Мамутите са силни! Големият мамут е по-силен от всички други: той може да смачка тигъра и лъва като червеи, може да събори с гърдите си десет бика наведнъж... Нао, Нам и Гау са приятели на големия мамут!

Мамутът размърда ципестите си уши; той се вслуша в членоразделните звуци, които издаваше изправеният звяр, разтърси хобота си и забоботи.

— Мамутът разбра! — извика радостно Нао. — Той знае, че улхамрите се прекланят пред силата му.

И викна отново:

— Ако синовете на Леопарда, на Антилопата и на Тополата се сдобият с Огън, те ще опекаат кестени и жълъди и ще ги дадат на големия мамут!

Докато говореше, съзря блато, в което растяха лотоси. Известно му бе, че мамутите обичат корените им. Той даде знак на другарите си и те започнаха да късат дългите червеникави стъбла. Когато събраха голяма купчина, измиха ги добре и ги отнесоха на грамадното животно. Като стигна на петдесетина лакти разстояние, Нао отново се обади:

— Ето! Ние откъснахме тия растения, за да ги изядеш. Така ще разбереш, че улхамрите са приятели на мамутите.

После се оттегли.

Великанът любопитно се приближи до корените. Познаваше ги добре; бяха вкусни. Похапваше си бавно, като спираше от време на време и наблюдаваше тримата мъже. Понякога вдигаше хобота си, за да подуши въздуха, и го поклащаше миролюбиво.

Тогава Нао неусетно се доближи: озова се пред огромните крака, под този хобот, който изтръгваше цели дървета, под тия бивни, дълги колкото туловището на цял бик; стоеше тъй, като полска мишка пред пантера. С един замах животното можеше да го смаже. Изпитваше трескава надежда, вдъхновение, изпълваше го трепетна, съзидателна вяра... Хоботът го докосна, плъзна се по тялото му, като го душеше; със затаен дъх Нао също пипна косматия хобот. После откъсна трева и

няколко млади клончета и ги поднесе в знак на дружба: знаеше, че извършва нещо величествено и необикновено и сърцето му преливаше от възторг.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

СЪЮЗ МЕЖДУ ЧОВЕКА И МАМУТА

Нам и Гау бяха видели как мамутът се приближи до техния водач: още по-ясно осъзнаха колко дребен е човекът; после, когато огромният хобот допря Нао, те промълвиха:

— Това е то! Нао ще бъде смазан, Нам и Гау ще останат сами срещу кзамите, срещу зверовете и водата.

После видяха как ръката на Нао докосна животното; радост и гордост изпълни душите им.

— Нао сключи съюз с мамута! — промълви Нам. — Нао е най-силен измежду всички хора.

В това време синът на Леопарда извика:

— Нека Нам и Гау също се приближат, както се приближи Нао... Да откъснат трева и вейки и да ги подадат на мамута.

Те го слушаха, изпълнени с вяра, топлина сгръваше гърдите им; пристъпиха бавно, както им бе показал водачът, като пътем късаха крехка трева и млади коренчета. Когато се приближиха, ги подадоха на мамута. Понеже и Нао бе протегнал ръката си, мамутът се пресегна да ги поеме.

Тъй бе сключен съюзът между улхамрите и мамута.

Новата луна бе нараснала; през следните нощи тя отново щеше да стане голяма като слънцето. В тия далечни и тъмни времена двайсет хиляди лакти деляха стана на улхамрите от стана на кзамите. Все още бяха близо до реката. Кзамите се бяха настанили на една ивица суха земя; грееха се на лумналия огън и лапаха големи мръвки след богатия лов, а улхамрите мълчаливо си разделиха сред студа, мрака и влагата няколко коренчета и месцето от един див гълъб.

На десет хиляди лакти от брега мамутите спяха в яворова горичка. Денем те търпяха присъствието на странниците; привечер проявяваха признаци на недоволство, може би се опасяваха от нощно нападение или пък не понасяха чуждо присъствие, когато си почиваха.

И тъй, с настъпването на нощта улхамрите се отдалечаваха дотолкова, че да не ги дразнят с миризмата си. Но този път Нао запита другарите си:

— Готови ли са Нам и Гау да издържат умората? Жилави ли са мишците им, има ли дъх в гърдите им?

Синът на Тополата отговори:

— Нам поспа през деня. Как тъй няма да е готов да се сражава?

На свой ред Гау се обади:

— Синът на Антилопата може да бяга отгук до стана на кзамите с най-голяма скорост.

— Добре! Нао и младите мъже ще отидат при кзамите. Цяла нощ те ще се борят, за да завладеят Огъня.

Нам и Гау скочиха и последваха своя водач. Не можеха да разчитат на тъмнината, за да изненадат врага: над отсрещния бряг на Двойната река се издигаше съвсем леко нацърбената луна. Тя ту подаваше червения си лик над самите острови, ту надничаше през редица тополи, които сякаш я разсичаха; понякога потъваше в черната вода, а треперливото ѝ отражение напомняше пламтящ летен облак, пълзеше като дебела медноалена змия или се източваше като лебедовашия; рояк лъскави люспи и слюдени късчета се отделяше от него и се пръскаше по посока към единия или другия бряг.

Отначало улхамрите бързаха, като избираха места с по-ниска растителност. Колкото повече приближаваха стана на кзамите, толкова по-бавни ставаха крачките им. Напредваха успоредно, на големи разстояния един от друг, за да следят колкото се може по-голяма площ и да не попаднат в обкръжение. Внезапно иззад раките блеснаха все още далечни пламъци: ярката лунна светлина ги затъмняваше.

Кзамите спяха: трима пазачи поддържаха огнището и се взираха в нощта. Скрити между растенията, страниците с яд и настървение се вглеждаха в техния стан. Ах, да можеха да отмъкнат поне една искрица! Имаха готови сухи сламки и тънки вейчици: този път Огънят нямаше да умре в ръцете им, те щяха да го затворят в клетка от дървесни кори, настлана с плоски камъчета. Но как да се приближат до пламъка? Как да заблудят кзамите, станали тъй внимателни след онази нощ, когато синът на Леопарда се бе появил край тяхното огнище?...

Нао каза:

— Чуйте сега. Докато Нао се промъкне нагоре покрай Голямата река, Нам и Гау ще обикалят из полето около стана на човекоядците. От време на време ще се крият, от време на време ще се показват. Когато враговете се спуснат подире им, те трябва да се затичат, но не много бързо, та кзамите да се надяват, че ще ги хванат, и да ги гонят дълго. Нам и Гау трябва да бъдат храбри и да не бързат да им избягат... Те ще отведат кзамите чак до Червения камък. Ако Нао го няма там, нека минат между мамутите и Голямата река. Нао ще намери дирите им.

Младите странници потрепериха; не им беше леко да се озоват без Нао срещу тия страшни кзами. Те покорно се потулиха в храстите, а синът на Леопарда се насочи към брега. Мина известно време. После Нам се показа под едно високо дърво и изчезна; сетне сред тревите се мярна и пъргавата сянка на Гау... Пазачите вдигнаха тревога; кзамите се надигнаха безредно с крясъци и се събраха около своя водач. Той беше дребен воин, набит като пещерна мечка. Вдигна два пъти тоягата си, заломоти дрезгаво и им даде някакъв знак.

Кзамите се разделиха на шест групи, пръснати в полукръг. Изпълнен с опасения и тревоги, Нао ги видя как се изгубват; после едничката му мисъл бе да завладее Огъня.

Пазеха го четирима души, избрани измежду най-яките. Единият особено изглеждаше много опасен. Беше набит като водача, малко по-висок, а грамадната му тояга подсказваше колко е силен. Бе застанал на ярко осветено място. Нао забеляза огромната му долна челюст, очите, потънали под косматите вежди, късите, изтъняващи надолу, мускулести крака. Макар и да не бяха тъй яки, другите трима също имаха широки гърди и дълги ръце с корави мишци.

Така, както бе застанал, Нао имаше предимство: лек, но нестихващ ветреца подухваше към него и отнасяше миризмата му настрана; из саваната се носеше острата воня на бродещите чакали; освен това той бе взел и една от старите кожи. Възползува се от всичко това и се доближи на шестдесет лакти от Огъня. Дълго време остана неподвижен. Луната вече бе изплувала над тополите, когато той се изправи и нададе бойния си вик.

Изненадани от внезапната му поява, кзамите го загледаха. Смайването им не трая дълго: изреваха едновременно и вдигнаха каменните бравди, тоягите и копията си.

Нао викна:

— Синът на Леопарда е дошъл дотук през савани, гори, планини и реки, защото неговото племе изгуби своя Огън!... Ако кзамите го оставят да вземе няколко главни от огнището им, той ще си отиде, без да се бие!

Тия слова, изречени на непознат език, бяха за тях също тъй непонятни, както и вълчийт вой. Виждаха, че е сам, и мислеха само как да го пребият. Нао отстъпи с надеждата, че ще се разпръснат и ще успее да ги отведе по-далеч от Огъня; те го нападаха вкупом.

Когато стигна достатъчно близо, най-едрият от тях метна копие с връх от кремък. Беше го хвърлил силно и точно. Оръжието досегна рамото на Нао и падна върху влажната земя. Улхамрът, който предпочиташе да запази собствените си оръжия, вдигна копие и го запокити на свой ред. То изсвири и описа дъга; прониза гърлото на един кзам, който се олюля и рухна. Виейки като кучета, другарите му дадоха едновременно отпор. Нао едва успя да се просне на земята, за да избегне остриетата; човекоядците сметнаха, че са го улучили, и се втурнаха да го довършат. Той вече бе скочил на крака и се биеше. Ранен в корема, единият кзам бе отстранен от схватката, но другите двама продължаваха да мятат едно след друго копията си: от бедрото на Нао рухна кръв, но той усети, че раната не е дълбока, и започна да обикаля около противниците си, понеже вече не се боеше, че може да го обкръжат. Отдалечаваше се, връщаше се, докато накрая се озова между Огъня и враговете си и извика:

— Нао е по-бърз от кзамите! Той ще си вземе Огън, а кзамите загубиха двама воини.

Скочи отново; приближи се съвсем до пламъците. Вече се пресягаше да грабне няколко главни, но изтръпна, като забеляза, че почти всички тлееха изцяло. Повъртя се Около огнището с надеждата да открие удобен за хващане клон: напразно.

А кзамите настъпваха!

Понечи да се изплъзне, бутна се в един дънер и се спъна, а враговете успяха да му пресекат пътя и да го притиснат с гръб към Огъня. Макар огнището да бе широко и пламъците — доста големи, лесно би могъл да го прескочи. Страшно отчаяние изпълваше гърдите му; мисълта да потъне победен в нощта му се стори непоносима. И

като вдигна едновременно брадвата и тоягата си, той се приготви за бой.

ПЕТА ГЛАВА ЗА ОГЪНЯ

Двамата кзами все повече се приближаваха, но бяха забавили ход. По-якият размаха последното си копие и го хвърли почти от упор. Нао отклони лекото оръжие с един замах на брадвата си; то потъна в пламъците. В същия миг и тримата развъртяха тоягите си.

Нао пресрещна едновременно двамата нападатели и сблъсъкът спря техния устрем. По-слабият кзам залитна. Нао забеляза това, хвърли се и със страхотен удар му пречупи врата. Но и сам пострада: един сък на вражеската тояга разкъса лошо лявото му рамо; едвам бе успял да запази главата си. Задъхан, той се отдръпна назад, зае удобно положение и зачака с вдигнато оръжие.

Макар сега да имаше насреща си само един противник, това бе най-страшният миг. Лявата му ръка бе почти безпомощна, а кзамът се изправяше срещу него невредим, с цялата си сила. Беше едър воин, гръдният му кош бе огромен като на див бик, ръцете му бяха по-дълги от ръцете на Нао с цяла педя. Надали умееше да тича бързо, но бе стъпил здраво на земята с късите си криви крака.

Преди да се впусне в решителна схватка, той лукаво огледа високия улхамър. Прецени, че ще има предимство, ако действа с двете си ръце, остави всичко друго и задържа само тоягата си. После премина в настъпление.

Оръжията им се кръстосаха — еднакво тежки, изсечени от кораво дъбово дърво. Ударът на кзама бе по-силен от удара на Нао, който не можеше да си помогне с лявата ръка. Но синът на Леопарда замахна напреки и отблъсна нападението. Когато кзамът се нахвърли повторно, срещна празно пространство; Нао бе отскочил. Сега нападна той: при третата схватка тоягата му изсвири като запокитен камък. Навярно щеше да разцепи главата на противника, но дългите жилести ръце се вдигнаха навреме; дъбовите съкове отново се срещнаха и кзамът отстъпи. Нанесе в отговор бесен удар, с който почти изтръгна тоягата от ръцете на Нао; той дори не можа да се окопити, когато човекоядецът замахна пак. Улхамърът успя да притъпи, но не и да

отклони удара: той се стовари върху главата му, краката му се подгънаха, земята, дървесата и Огънят закръжиха пред очите му. В този съдбовен миг инстинктът му заговори, той напрегна дух и сетни сили и метна косо тоягата си, преди противникът му да се осъзнае. Изпращаха кости; кзамът се строполи: смъртта заглуши неговия вик.

Буйна радост обзе Нао; с дрезгав смях загледа той огнището, в което подскачаха пламъци. Под тия незнайни небесни тела, край тая ромоляща река, сред шепота на ветреца, нарушаван от лая на чакалите и от рева на бродещия по отсрещния бряг лъв, победата му се струваше почти недействителна.

Провикна се задъхано:

— Нао е господар на Огъня!

Имаше чувството, че е най-великото създание на тоя свят. Бавно обикаляше около червения звяр, протягаше ръката си към него, подлагаше гърдите си на тъй дълго жадуваната ласка. После отново и отново мълвеше, обзет от умиление и възторг:

— Нао е господар на Огъня!

Най-сетне върховният миг на щастие отмина. Той започна да се бои да не би кзамите да се върнат; трябваше да отнесе завоеванието си. Измъкна каменните плочки, които бе понесъл още от Голямото тресавище, и се зае да ги скрепи с вейки, парчета кора и тръстики. Като огледа околностите на стана, изпита нова радост: забеляза в една ямичка клетката, в която човекоядците пазеха Огъня.

Беше грубовато гнездо от дървесни кори, запълнено със здраво, изкусно и внимателно наредени плоски камъни; в него още мъждукаше пламъче. Макар Нао да умееше да майстори клетки за огън не по-зле от всеки друг в племето си, трудно щеше да направи по-добра клетка от тази. Трябваше да разполага с време, да успее да подбере хубави камъни, да я сглобява и разглобява многократно. Клетката на кзамите бе изработена от троен пласт шистови плочки, обвити от пресни дъбови кори; беше укрепена с гъвкави клонки. Малка цепнати́на осигуряваше необходимия достъп на въздух.

За тия клетки трябваше да се полагат непрестанни грижи; необходимо бе да се пази пламъчето от дъжд и ветрове; да се внимава то да не намалее и да не надхвърли размера, установен от хилядолетния опит, да се подменя често кората.

Нао знаеше всички обичаи, останали от дедите му: той подкладе съвсем леко Огъня, навлажни повърхността на обвивката с малко вода от някаква локва, провери цепнатината и шистовите плочки. Преди да побегне, грабна разхвърляните брадви и копия, сетне отправи последен поглед към стана и към полето.

Двама от неприятелите му лежаха със застинали лица, обърнати към звездите; другите двама не помръдваха въпреки болките, за да ги помисли той за мъртви. Предпазливостта и човешкият закон му повеляваха да ги доубие.

Нао се приближи до оня, който бе ранен в бедрото, и вдигна копието си: но странно отвлечение се прокрадна в сърцето му, радостта заглуши омразата и нещо го възпря да изтръгне дъха от гърдите на нови същества.

Освен това много по-важно бе да унищожи огнището: разпръсна главните с тоягата на един от победените, разтроши ги тъй, че да угаснат до завръщането на воините, после завърза ранените с тръстики и клони и викна:

— Кзамите не пожелаха да дадат една главня на сина на Леопарда, но вече нямат Огън. Ще бродят сред мрак и студ, докато се приберат при своето племе!... Значи улхамрите сега са по-силни от кзамите!

Нао не откри никого при възвишението, където си бе определил среща с Нао и Гау. Не се учуди: младите воини навярно бяха обикаляли доста, за да объркат преследвачите...

След като покри раната си с върбови листа, той седна до мъждукащото пламъче, в чиито искри бе неговата съдба.

Времето течеше, течеше и Голямата река под струящите лъчи на изплувалата високо в небето луна. Когато светилото достигна връхната си точка, Нао вдигна глава. Сред хилядите шумове наоколо бе разпознал особен звук, който издаваше човешко присъствие. Чуваше бързи стъпки, но не тъй объркани, както когато стъпват четирикраки същества. Едва доловим в началото, шумът се усили и когато внезапен полъх му донесе нова миризма, улхамрът си каза: „Това е синът на Тополата, измамил е враговете.“ Нищо в полето не подсказваше, че някой го гони.

Скоро между два явора се мярна гъвкава сянка; Нао видя, че не се е излъгал: Нам пристъпваше, облян от сребрилата лунна светлина.

Скоро той стигна до подножието на възвишението.

Водачът попита:

— Изгубиха ли кзамите дирята на Нам?

— Нам ги отведе много далеч на север, после ги изпревари и дълго вървя, като газеше в реката. После се спря; не видя, не чу и не подуши човекоядци.

— Добре! — рече Нао и го потупа леко по врата. — Нам е бил и чевръст, и хитър. Но какво е станало с Гау?

— Синът на Антилопата бе подгонен от друга група кзами. Нам никъде не попадна на следите му.

— Ще изчакаме Гау! А сега нека Нам погледне.

Нао поведе своя другар. Те заобиколиха възвишението и Нам видя в една вдлъбнатина малко, треперливо и топло пламъче.

— Това е! — каза протичко водачът. — Нао извоюва Огъня.

Младежът нададе силен вик; очите му се разшириха от възторг; той се просна пред сина на Леопарда и промълви:

— Нао е хитър като цяло човешко племе!... Той ще стане велик вожд на улхамрите и никой враг не ще може да му излезе насреща.

Те седнаха край мъничкия огън и им се стори, че отново стануват под закрилата на разгорелите се в нощта пламъци близо до родните пещери, под студените звезди, сред тайнствените светлини на Голямото тресавище. Не ги тревожеше мисълта за дългия обратен път: щом се отдалечеа от земите покрай Голямата река, кзамите щяха да се откажат от преследването — предстоеше им да навлязат в пусти земи, където бродеха единствено зверове.

Дълго седяха, отдадени на мечти; бъдещето бе тяхно, просторът им разкриваше безгранични възможности. Но когато луната пое своя път на запад, тревога пропълзя в гърдите им.

— Къде се губи Гау?... — промълви водачът. — Нима не е успял да измами кзамите? Да не би да го е спряло някое тресавище или пък да е попаднал в клопка?

Полето мълчеше; зверовете оставаха безмълвни; дори ветрецът вече не подухваше край реката и замираще сред трепетликите; чуваше се само глухото бълбукане на водата. Дали да чакат до сутринта, или да потърсят изчезналия? Нещо в Нао се бунтуваше при мисълта да остави Нам сам при Огъня. От друга страна, едва се сдържаше, като се сетеше за младия воин, преследван от човекоядците. След като се бяха сдобили с Огън, той можеше, дори бе длъжен да забрави за него, но напоследък изпитваше някаква дива обич към своите другари; те наистина бяха станали негово второ аз; при опасност се тревожеше за тях не по-малко, отколкото за себе си, дори повече, защото знаеше, че двамата са по-беззащитни от него пред клопките, пред заплахите на природата и живите същества.

— Нао ще потърси дирята на Гау! — каза той най-сетне. — Ще остави сина на Тополата да пази Огъня. Нам не бива да почива, трябва да мокри кората, когато тя се нагорещи: не бива да се отдалечава, освен за да отиде до реката и да се върне.

— Нам ще бди над Огъня, като че той е собственият му живот!
— отвърна твърдо младежът.

После добави гордо:

— Нам умее да поддържа пламъка! Майка му го е учила на това още когато е бил малък като вълче.

— Добре. Ако Нао не се върне, когато слънцето стигне до върховете на тополите, Нам ще отиде при мамутите... а ако Нао не се върне до края на деня, Нам трябва сам да побегне към ловните земи на улхамрите.

Той се отдалечи; цялото му тяло тръпнеше от мъка, извърна се неведнъж, за да погледне отдалечаващата се сянка на Нам, мъничката клетка на Огъня, и все му се струваше, че още съзира пламъчето, макар то отдавна да се бе сляло с лунната светлина.

ШЕСТА ГЛАВА ПО СЛЕДИТЕ НА ГАУ

За да открие дирята на Гау, трябваше първо да се върне обратно до стана на човекоядците. Сега вървеше по-бавно. Рамото му гореше под върбовите листа, с които го бе наложил; главата му бучеше: усещаше болка там, където го бе улучила тоягата, беше го обзело огромно униние, тъй като виждаше, че дори след завоюването на Огъня задачата му си оставаше все тъй мъчна и опасна. Стигна до гъсталака, откъдето заедно с другарите си бе съзрял стана на кзамите. Тогава лъчите на надигащата се луна бледнееха под алената жарава; сега станът бе мрачен, разпилените от Нао главни бяха угаснали и сребристото нощно сияние обгръщаше неподвижни хора и предмети; чуваха се само пресекливите стонове на единия ранен.

Нао напрегна сетивата си и се убеди, че преследвачите още не се бяха завърнали. Закрачи към стана: охканията на ранения стихнаха; като че ли навсякъде лежаха трупове. Впрочем той не остана дълго; тръгна в посоката, накъдето бе побягнал в първия миг Гау, и откри дирята. Отначало не бе трудно да я проследи, отвсякъде я съпровождаха следите на кзамите, вървеше право напред, после започна да криволичи, да лъкатуши между хълмчетата, да се извива назад, да се губи из храсталаците. Внезапно изчезна в някакво блато: Нао я откри на друго място по брега му, този път мокра, сякаш Гау и другите бяха стъпвали във водата.

Край една яворова горичка кзамите навярно се бяха разделили на няколко групи. Все пак Нао успя да намери вярната посока и продължи да върви около три-четири хиляди лакти нататък. Наложил му се да спре. Големи облаци забулиха луната, още не бе се зазорило. Синът на Леопарда се отпусна в подножието на един явор, който навярно растеше тук от толкова време, колкото е нужно да се изнижат десет човешки поколения. Хищниците бяха привършили своя лов, дневните животни още не помръдваха, скрити в земята, в храстите, в хралупите и сред клоните.

Нао си почина малко; отлитнаха няколко мига от вечността, изпълнени единствено с незабележимия живот на дърветата. После студена белота се разля полека над върхарите им. Тежко и унило есенно утро се вдигна над посърналите листа и над разтурените гнезда, а заедно с него подухна тих ветрец, сякаш яворите въздишаха. Нао стана, обгърнат от бледата като изстинала пепел дрезгавина, сдъвка парче изсушено месо, приведе се към земята и отново тръгна по дирята. Тя го отведе на хиляди лакти разстояние. Излезе от гората, мина през песъчлива площ с рядка трева и хилави дръвчета; сви през местност, където червеникави тръстики гниеха край блатата; изкачи се по един хълм и пое между някакви възвишения; най-сетне дирята свърши на брега на една река, която Гау несъмнено бе прекосил. Нао също я прекоси и след като повървя доста, откри, че дирите на две групи кзами се доближаваха: може би бяха обкръжили Гау!

Тогава водачът си помисли, че е по-добре да остави беглеца на произвола на съдбата, а не да излага на опасност себе си, Нам и самия Огън заради един-единствен живот. Но преследването го бе възбудило, усещаше трескаво туптене в слепоочията си, бе обзет от някаква упорита надежда; пък и започнеше ли нещо, често се увеличаше.

Опасността идеше не само от двата отряда на кзамите, чиито кроежи бе разгадал Нао, а и от онзи отряд, който бе проследил Нам и след безбройни лъкатушения и заобикалки явно бе съумял да заеме изгодно положение, а може би дори да се раздели на групи, стесняващи своя кръг. Разчитайки на бързината и на хитростта си, синът на Леопарда тръгна по дирята на Гау, без да се колебае, като от време на време поспираше да проучи околността.

Почвата стана по-твърда: под тънкия слой синкава пръст прозираше гранит; изникна един стръмен хълм и Нао реши да се изкачи на върха му, защото сега дирите бяха съвсем пресни и отгоре навярно щеше да съзре Гау или част от преследвачите. Странникът се промъкна през гъсталака и стигна до билото на хълма. Възкликна глухо: бе забелязал Гау върху ивица червена земя, наситена с миний, сякаш напоена с кръвта на безбройни стада.

След него на около хиляда лакти вървяха пръснати мъже с едри туловища и къси крака; от север се задаваше друг отряд. Впрочем въпреки продължителното преследване синът на Антилопата не изглеждаше изтощен; може би дори кзамите бяха по-уморени от него.

През тая безкрайна есенна нощ Гау се бе затичвал по-бързо само за да избегне някоя клопка или за да смути неприятелите. За беда настъплението на кзамите го бе объркало; сега той се движеше наслуки, без да знае дали се намира на запад или на юг от скалата, където трябваше да се срещне с водача.

Нао проследи с поглед развоя на гонитбата. Гау напредваше бързо към една борова гора на североизток. Първият отряд го следваше в неравен боен ред, като заемаше на ширина около хиляда лакти разстояние. Вторият идеше от север и бе кривнал така, че да достигне гората едновременно с беглеца; само че Гау се приближаваше към нея от югозапад, а враговете се канеха да го пресрещнат от изток. Положението не бе съвсем безнадеждно, нито дори чак толкова лошо, беглецът трябваше просто да се скрие от погледите и да се насочи на северозапад. Беше чевръст, лесно можеше да набере преднина и двамата с Нао щяха да се отправят към Голямата река.

Водачът мигновено съзря най-сигурния път: една осеяна с гъсталаци местност, под чието прикритие се излизаше точно от западната страна на гората. Вече се готвеше да се спусне по склона на хълма, когато нова, много по-сериозна заплаха го накара да потръпне: от северозапад бе изскочил трети отряд; Гау вече нямаше как да се изплъзне от обкръжението на кзамите, освен да побегне с голяма скорост на запад. Той като че ли не забелязваше опасността и продължаваше право напред.

Нао отново се поколеба между необходимостта да спаси Огъня, Нам и себе си и изкушението да помогне на Гау; и отново отстъпи пред тайнствената сила, която кара хора и зверове да следват докрай започнатото дело. Синът на Леопарда внимателно огледа местността, запамети всичките ѝ особености и се спусна по склона на хълма.

Пое покрай западната граница на гъсталака. После сви през високите синкави и червеникави треви; и тъй като се движеше много по-бързо от кзамите и от Гау, които пестяха силите си, добра се до гората, преди беглецът да навлезе в нея.

Сега трябваше да му даде знак, че е тук. Той изрева като елен три пъти подред: обикновено улхамрите се обаждаха така един на друг. Но разстоянието бе прекалено голямо; при други обстоятелства Гау навярно би го чул; понеже бе изтощен, а вниманието му — заето от преследвачите, не обърна внимание на призива.

Тогава Нао реши да се покаже: изскочи от високите треви право пред враговете и нададе бойния си вик. В простора отекна продължителен вой, подет от другите кзами, които се приближаваха към гората на запад и на изток. Гау се спря с подкосени от радост и изненада крака, после бързо се завтече към сина на Леопарда. Нао вече бягаше, като го увличаше след себе си по единствено свободния път. Но третият отряд на кзамите бе проумял намеренията му, бе променил посоката си на движение и се канеше да ги пресрещне, а първата група преследвачи се устреми почти успоредно на бегълците. Усилията на кзамите се оправдаха: пътят на запад бе отрязан едновременно от тях и от няколко непристъпни скали, нямаше спасение и на югозапад, където воините прииждаха, наредени в полукръг.

Нао водеше Гау право към скалата и кзамите с победни викове ги обграждаха все по-плътно; много от тях стигнаха на петдесетина лакти от улхамрите и започнаха да мятат копия. Нао обаче се провря през един храсталак и поведе своя другар към клисурата, която бе видял от върха на хълма.

Кзамите нададоха вой; няколко от тях също се промъкнаха през клисурата; други тръгнаха да заобикалят препятствието.

В това време Нао и Гау бягаха с все сили; навярно щяха да наберат голяма преднина, ако земята не бе толкова ръбеста, неравна и ронлива. Когато излязоха от другата страна на скалите, трима кзами се бяха появили от север и препречваха изхода. Нао можеше да кривне на юг; но той дочу усилващите се крясъци на останалите преследвачи: разбра, че и оттам щяха да ги пресрещнат. Всяко колебание би означавало смърт.

Спусна се право към неприятелите, като стисна тоягата в едната си ръка, а брадвата в другата, докато Гау сграбчи харпуна си. От страх да не изпуснат улхамрите тримата кзами се бяха разделили. Нао връхлетя върху онзи, който бе застанал отляво. Младият, пъргав, слабват воин вдигна брадвата си, за да отрази нападението. Един удар с тоягата изтръгна оръжието от ръцете му; вторият го повали.

Другите двама човекоядци се втурнаха към Гау с надеждата да го сразят мигновено и да обединят силите си срещу Нао. Младият улхамър метна копие и рани леко единия от неприятелите си. Преди да хвърли друго, го удариха в гърдите. Отскочи назад и встрани и успя да вземе отбранително положение. Първият кзам го нападна светкавично

отпред, вторият се опитваше да го порази откъм гърба; Гау щеше да загине, когато пристигна Нао. Огромната му тояга се стовари като падащ дънер; единият кзам се просна смазан; другият отстъпи към група воители, която бързо се приближаваше от север.

Твърде късно. Улхамрите се бяха изплъзнали от обкръжението; те се втурнаха на запад, в посока, където никакви врагове не пресичаха пътя им; с всеки скок преднината им се увеличаваше.

Бягаха дълго — ту стъпваха по твърда земя, ту джапаха в кал или се промъкваха през шумолящи треви, през храсти и торфища, ту се катереха и главоломно се спускаха по склонове. Много преди слънцето да се издигне високо в небесата, имаха вече шест хиляди лакти преднина. Често смятаха, че неприятелят ще прекрати гонитбата, но щом изкачеха някое възвишение, неизменно съзираха упоритата глутница човекоядци.

А Гау бе започнал да отпада. От раната му непрестанно течеше кръв. Понякога струята бе съвсем тънка: въпреки безкрайния бяг разкъсаната плът като че се бе затворила; но щом направеше по-голямо усилие или стъпеше накриво в някоя пукнатина, алената течност рукваше отново. Минаха покрай млада тополова горичка и Нао наложи раната с листа; но тя продължаваше да кърви под превръзката; постепенно Гау се изравни по бързина с кзамите, после взе да изостава. Сега колкото пъти се обърнеха бегълците, челният отряд на кзамите им се виждаше все по-близо. Синът на Леопарда си мислеше ядно, че ако Гау не събере още сили, ще ги догонят, преди да се доберат до стадото мамути. Но силите на Гау не се възвръщаха; пред тях изникна един хълм и той едва успя да го изкачи; когато стигнаха на върха, краката му трепереха, лицето му бе посивяло, сърцето му биеше лудо — той залитна. Нао се извърна и видя колко малко разстояние ги делеше вече от катерещата се по склона рижа глутница.

— Ако Гау не може да бяга повече — рече той глухо, — човекоядците ще ни хванат, преди да стигнем до реката.

— Очите на Гау се замъгляват, ушите му свирят като щурци! — промълви младият воин. — Нека синът на Леопарда продължи сам, Гау ще умре за Огъня и за своя водач.

— Рано е за Гау да умира!

Нао се обърна към кзамите, нададе гневно бойния си вик, метна Гау на раменете си и затича отново. В началото невероятната му

смелост и яките мускули му позволиха да запази преднина. Той се спускаше по наклона, понесен от собствената си тежест. Гъвкавите му като ясенови клони прасци не се огънаха от несекващото напрежение. В подножието на хълма обаче той задиша учестено, краката му натежаха. Ако не беше парещата рана, ако ушите му не пищяха от оня удар с тояга по главата, дори и с Гау на гърба си навярно щеше да изпревари късокраките, изтощени от дългото тичане човекоядци. Но силите му се бяха изчерпали; никое степно или горско животно не би могло да издържи една тъй продължителна и уморителна надпревара... Сега разстоянието, което го делеше от кзамите, непрестанно намаляваше. Той чуваше как краката им топуркат и рият пръстта; знаеше, че с всеки изминал миг те идват все по-близо: отначало на петстотин лакти, после на четиристотин, на двеста. Тогава синът на Леопарда остави Гау на земята, огледа се като обезумял, поколеба се за сетен път и накрая каза:

— Гау, сине на Антилопата, Нао вече не може да те носи пред човекоядците!

Гау се надигна и рече:

— Нао трябва да остави Гау и да спаси Огъня.

Цял схванат — въпреки сътресенията беше задрямал на рамото на водача, — той се разтърси, протегна се, а приближилите на шестдесет лакти кзами вече вдигаха копията си и се готвеха за бой. Решен да не бяга до последния миг, Нао застана насреща им. Първите оръжия изсвистяха; бяха метнати прекалено отдалеч и повечето изпопадаха, без да засегнат улхамрите; само едно се плъзна по крака на Гау и го одраска леко като шипков храст. Нао не им остана дължен и улучи най-близкия човекоядец; после прониза в корема един воин, който се приближаваше с бързи скокове. Повторното попадение хвърли смут в челния отряд на враговете. Те нададоха страховити крясъци, но се спряха да дочакат подкрепления.

Това забавяне свърши добра работа на улхамрите. Бодването сякаш бе разбудило Гау. С все още слабата си ръка той грабна един харпун и го размаха, очаквайки враговете да дойдат на достъпно разстояние. Като видя това, Нао попита:

— Нима Гау е събрал сили? Да бяга тогава!... Нао ще задържи преследването...

Младият воин се колебаеше, но водачът отсече:

— Върви!

Гау се спусна да бяга — отначало с неловки и несигурни крачки, после все по-уверено. Бавно и застрашително Нао отстъпваше с по едно копие в двете си ръце и кзамите се колебаеха. Най-сетне техният водач им заповяда да нападнат. Засвистяха оръжия, мъжете се втурнаха напред. Нао покоси още двама воители и се отдалечи.

И отново започна безкрайна гонитба. Гау ту се съвземаше, ту отпадале и мускулите му омекваха, а дишането му ставаше тежко. Нао го дърпаше за ръката. Все пак предимството си оставаше на страната на кзамите. Те ги следваха с равен ход, без да бързат, уверени в издръжливостта си. Нао вече не можеше да вдигне своя другар. Голямата умора и треската бяха развредили раната му; главата му бучеше; освен това бе ударил крака си в една скала.

— Гау трябва да умре! — продължаваше да повтаря младият воин. — Нао ще разкаже, че се е бил храбро.

Водачът мълчеше мрачно. Вслушваше се в стъпките на враговете. Отново те бяха на двеста лакти зад тях, после на сто, а бегълците се изкачваха по един склон. Напрегнал сетните си сили, синът на Леопарда успя да удържи така чак до върха на възвишението. Оттам впери поглед на запад и извика, цял разтреперан от умора и от надежда:

— Голямата река... мамутите!

Ширналата се вода лъщеше между тополите, елхите и ясените; стадото също бе тук, на около четири хиляди лакти, хрупаше корени и млади клонки. Нао се хвърли напред, като повлече Гау тъй стремително, че двамата набраха още поне сто лакти преднина. Това бе последният напън! Лакът по лакът те изгубиха спечеленото разстояние. Кзамите вече надаваха бойни викове...

Когато Нао и Гау изминаха две хиляди лакти от възвишението, кзамите бяха на един хвърлей от тях. Вървяха с равна, къса стъпка, бяха уверени, че ще пипнат улхамрите, тъй като освен всичко друго щяха да ги притиснат до мамутите. Известно им бе, че колкото и да бяха миролюбиви и безразлични, животните не търпяха чуждо присъствие; нямаше начин да не пропъдят бегълците.

Въпреки това преследвачите се стараеха да ги догонят; сега чуваха дори дишането им, а им оставаше да пробягат още хиляда лакти!... Тогава Нао извика с все сили и от яворовата горичка се показа

човек; после едно от грамадните животни вдигна хобота си и звучно затръби. Спусна се заедно с още три право към сина на Леопарда. Стреснати и доволни, кзамите се спряха: оставаше, им само да изчакат улхамрите да отстъпят, за да ги заобиколят ѝ убият.

Нао обаче продължи да тича още стотина лакти, после обърна към кзамите посърналото си от изтощение лице и победно святкащите си очи и викна:

— Улхамрите са в съюз с мамутите. Нао не иска и да знае за човекоядците.

Докато говореше, мамутите пристигнаха; безкрайна бе почудата на кзамите, когато най-едрият измежду тях положи хобота си върху рамото на улхамра. Нао продължи:

— Нао взе Огъня. Уби четирима воини във вашия стан; други четирима повали по време на гонитбата...

Кзамите му отвърнаха с яростни възгласи, но мамутите пристъпиха напред и те бързо се оттеглиха, тъй като подобно на улхамрите дори не можеха да си представят, че човекът е в състояние да се бори с тия огромни създания.

СЕДМА ГЛАВА

ЖИВОТ СРЕД МАМУТИТЕ

Нам бе пазил Огъня добре. Пламъчето гореше ведро и спокойно в клетката, когато Нао го видя отново. И макар да бе смъртно изтощен, макар да изнемогваше от невидимите вълчи челюсти, впити в раната му, макар главата му да бучеше от треската, синът на Леопарда изживя велик и радостен миг. В гърдите му бушуваше неизмеримата човешка надежда — още по-прекрасна, тъй като той познаваше смъртта, но не мислеше за нея. Младостта кипеше в него и понеже не умееше да предвижда далечното бъдеще, му се струваше вечна. Привидя му се тресавището напролет, когато тръстиките дружно извисяват към небето крехките си стъбла, когато тополите, елхите и върбите надяват зелено-белите си премени, когато летните бърнета, чаплите, дивите гълъби и синигерите си подвикват, а дъждът е тъй игрив, че сякаш самият живот напоява земята. Но и във водата, и из тревите, и сред дърветата прозираше ликът на бъдното, ликът на Гамла; гъвкавото тяло, нежните ръце и заобленият корем на Фаумовата храненица бяха въплъщение на цялата човешка радост.

След като поседя замечтан край Огъня, Нао набра корени и сочни растения и ги принесе в дар на водача на мамутите, защото смяташе, че за да бъде един съюз траен, трябва да се поддържа всекидневно. Едва тогава остави Нам на стража, избра си едно местенце в средата на голямото стадо и легна.

— Ако мамутите напуснат пасището, аз ще събудя сина на Леопарда — рече Нам.

— Пасището е добро — отвърна Нао, — мамутите няма да се преместят до довечера.

И потъна в дълбок сън.

Когато се събуди, слънцето вече клонеше ниско над саваната. Бяха се наслоили облаци с глинест отънък и постепенно обгръщаха жълтия диск, подобен на огромен лилиев цвят. Нао се чувствуваше като разнебитен; треската не бе отпуснала главата и гръбнака му; но ушите му вече не бучаха толкова, а болката в рамото бе отслабнала.

Той се изправи, хвърли първо поглед към Огъня, после попита пазача:

— Напират ли кзамите?

— Още не са се отдалечили... чакат на брега на реката, до острова с високите тополи...

— Добре! — отвърна синът на Леопарда. — Няма да имат Огън във влажните нощи; ще загубят смелост и ще се върнат при своето племе. Сега нека Нам поспи.

Докато Нам се настаняваше върху листата и мъха, Нао огледа Гау, който се мяташе насън. Младежът бе изнемощял и зачервен; дишаше тежко, но от гърдите му вече не течеше кръв. Водачът си каза, че той едва ли ще се озове скоро сред корените в черната земя и се надвеси над Огъня — много му се искаше да струпа съчки и да го разпали истински.

Потисна това желание с надеждата да го осъществи през следващите дни. Трябваше първо да измоли от водача на мамутите разрешение улхамрите да прекарат нощта в неговия стан. Нао го потърси с очи. Видя го — самотен, както обикновено, за да може да бди над племето и да наблюдава по-добре околностите. Хрупаше току-що покарали от земята издънки. Синът на Леопарда набра крехки папратови коренчета; намери и водна бакла; после се отправи към големия мамут. Щом той се приближи, животното престана да обръща внимание на издънките; поклати леко косматия си хобот; дори пристъпи към Нао. Като видя, че ръцете му са пълни с храна, изрази доволството си — освен това малко по малко започваше да се привързва към човека. Странникът поднесе храната, която притискаше към гърдите си, и промълви:

— Вожде на мамутите, кзамите са още край реката. Улхамрите са по-силни от кзамите, но са само трима, а кзамите са три пъти колкото пръстите на двете ръце. Ако се отдалечим от мамутите, те ще ни убият!

Преялият след обилната паша мамут бавно дъвчеше корените и баклата. Когато свърши, хвърли поглед към залязващото слънце и се отпусна на земята, а хоботът му се уви леко около кръста на човека. Нао разбра, че съюзът е окончателен, че им е позволено да изчакат в стана на мамутите, докато се оправят двамата с Гау, без да се боят от кзамите, от лъвовете, от тигрите и от сивите мечки. Може би дори

нямаше да му попречат да запали ненаситния Огън и да вкуси печени корени, кестени и мръвки.

На запад слънцето обагри висините в кървави отсенки и разхвърли чудна жар по облаците. Небето бе червено като цвета на божура, жълто като ливада с лютичета, лилаво като камбанките, които никнат по бреговете наесен, заревото му проникваше чак в дълбоките речни води: вълшебен здрач се спусна над тленната земя. Просторът вече не изглеждаше тъй безграничен, както в летните вечери; но той и сега се изпълни с езера, острови и пещери, изваяни сякаш от сияйните бои на магнолии, гладиоли и шипки — светлината им преливаше в дивата душа на Нао. Той се питаше кой ли разпалва тия необятни пожарища, какви ли хора и зверове живеят отвъд Небесната планина.

От три дни Нао, Гау и Нам живееха в стана на мамутите. Отмъстителните кзами продължаваха да бродят край Голямата река с надеждата да хванат и да разкъсат тия хора, които ги бяха надхитрили, предизвикали и оставили без Огън.

Нао не се боеше от тях, тъй като бе сключил здрав съюз с мамутите. С всяка следваща сутрин силите му се възвръщаха. Бученето в главата бе престанало; не особено дълбоката рана на рамото му нарастваше бързо, не го измъчваше треска. Гау също оздравяваше. Тримата улхамри често се изкачваха на някое възвишение и дразнеха неприятелите си.

Нао викаше:

— Защо обикаляте около мамутите и улхамрите? Пред мамутите вие сте също като чакали пред голяма мечка. Нито тоягите, нито брадвите на кзамите могат да се мерят с тоягата и с брадвата на Нао! Ако не си тръгнете за вашите ловни земи, ще ви поставим клопки и ще ви избием.

Нам и Гау надаваха бойни викове и размахваха копия: но кзамите бродеха из храстите, сред тръстиките, из саваната или пък се притаяваха под кленовете, яворите, ясените и тополите. Пред очите им току изникваха нечии космати гърди или дългокоса глава; в мрака безшумно се прокрадваха сенки. И макар улхамрите да не се бояха, злонамереното присъствие ги дразнеше. То им пречеше да се отдалечат и да проучат местността; освен това поставяше под въпрос бъдещето, тъй като скоро щеше да се наложи да се разделят с мамутите и да

поемат отново на север. Синът на Леопарда обмисляше как да прогони враговете.

Той все така отрупваше с дарове водача на мамутите. Три пъти на ден му носеше вкусна храна и прекарваше много време, като седеше до него и се опитваше да разбере езика му и да му разясни своя език. Мамутът с удоволствие слушаше човешката реч, клатеше глава и изглеждаше умислен; понякога кафявите му очи заблестяваха странно или пък клепачите му се присвиваха, сякаш се смееше. Тогава Нао си казваше: „Големият мамут разбира Нао, само че Нао още не може да го разбере.“

Тъй или иначе някои жестове, отнасящи се до храната, имаха за тях съвсем определен смисъл. Когато странникът викнеше: „Вземи!“ — мамутът незабавно идваше, дори Нао да се бе скрил: знаеше, че има приготвени за него корени, прясно откъснати стъбла или плодове.

Постепенно свикнаха да се обръщат един към друг без определена причина. Мамутът избоботваше тихо, Нао изричаше една-две срички. Приятно им бе да бъдат заедно. Човекът седеше на земята; мамутът обикаляше около него и понякога на шега го повдигаше леко с хобота си.

За да постигне целта си, Нао бе наредил на своите воители да носят дарове на два други мамута, които бяха най-важни след великана. Понеже вече бяха свикнали със странниците, те откликнаха на опитите за сближение. После Нао обясни на младите хора как да обучат исполините да възприемат думите им, така че след пет дни мамутите дотичаха, щом Нам и Гау им викнеха.

Но на улхамрите им предстоеше да изживеят още по-голямо щастие. Една вечер, още преди да се стъмни съвсем, Нао се осмели да струпа съчки и сухи треви и ги подпали. Въздухът бе хладен и не особено влажен, духаше слаб вятър. Пламъкът се разгоря — отначало вдигаше черен пушек, но после се изчисти, запращя и доби ален цвят.

Мамутите заприиждаха отвсякъде. Виждаше се как протягат огромните си глави и как очите им блестят разтревожено. Пораздрознителните взеха да тръбят. Те познаваха Огъня! Бяха го срещали в саваната и в гората, когато се сипеха мълнии; той ги бе преследвал със страховито пращане; дъхът му пареше месото им, зъбите му пробиваха яката им кожа; по-старите помнеха свои другари, сграбчени от тая ужасна сила, които никога не се бяха завърнали.

Затова гледаха стреснато и заплашително пламъка, около който се бяха събрали дребните изправени зверчета.

Нао усети тяхната неприязън, отиде при големия мамут и му каза:

— Огънят на улхамрите не може да избяга; не може да се нагълта с растения и да стане голям; не може да се нахвърли върху мамутите. Нао го е пленил на такова място в земята, където той няма да намери храна.

Застанал на десет крачки от огнището, великанът се взря в пламъка с растящо доверие — беше по-любопитен от себеподобните си, а и явната невъзмутимост на дребничките му приятели го успокои. Понеже от дълги години тревожното му или безразлично поведение определяше поведението на цялото стадо, полека-лека всички решиха, че неподвижният Огън на улхамрите не е страшен като Огъня, който препуска през степите.

И тъй Нао можа да подхрани пламъка и да прогони тъмнината. Тази вечер той с наслада яде печено месо, печени корени и печени гъби.

На шестия ден близостта на кзамите стана съвсем непоносима. Нао вече си бе възвърнал силите напълно; бездействието го измъчваше; просторът го зовеше на север. Гняв го обзе, като видя няколко космати тела да се мяркат сред чинарите. Той възкликна:

— Нао, Гау и Нам няма да нахранят кзамите с месото си!

После извика своите другари и им каза:

— Доведете мамутите, с които сте сключили съюз, а аз ще помоля големия вожд да дойде с мен. Така ще можем да се бием с човекоядците.

След като скриха Огъня на сигурно място, улхамрите тръгнаха. Те започнаха да се отдалечават от стана, като постоянно предлагаха на мамутите храна, а Нао им говореше тихо от време на време. Но щом изминаха известно разстояние, великаните се поколебаха. Колкото повече напредваха, толкова по-настойчиво се обаждаше в тях чувството за отговорност спрямо стадото. Те се спряха и се обърнаха на запад. Не помръднаха повече. А когато Нао нададе призивен вик,

водачът на мамутите също отвърна с призив. Синът на Леопарда пристъпи обратно към своя съюзник; и погали хобота му с думите:

— Кзамите се крият между дръвчетата! Ако мамутите ни помогнат да ги победим, те повече не ще посмеят да се приближат до стана!

Водачът на мамутите стоеше невъзмутим. Все така поглеждаше към останалото назад стадо, за чиято съдба бе отговорен. Нао знаеше, че кзамите се крият само на няколко хвърлея оттук, и не му се щеше да се откаже от започнатото настъпление. Следван от Нам и Гау, той се промъкна през ниската растителност. Изсвистяха копия; няколко кзами се вдигнаха над храстите, за да могат да се целят по-добре във врага; Нао нададе протяжен и остър призивен вик.

Тогава водачът на мамутите като че ли разбра. Той затръби страховито във въздуха, сякаш за да събере стадото, и се спусна към човекоядците заедно с другите двама мъжкари. Нао размаха тоягата си и се хвърли с войнствени възгласи напред заедно с Нам и Гау, които стискаха в левите си ръце брадви, а в десните — копия. Ужасените кзами се пръснаха из храсталака; мамутите обаче бяха побеснели; те гонеха бегълците, като че преследваха носорози, а откъм брега на Голямата река с пълна скорост се носеше червеникавото стадо. Всичко се рушеше под стъпките на огромните животни; скрилите се гадини — вълци, чакали, сърни, сръндаци, елени, коне, антилопи, глигани — се вдигаха на крака и бягаха, сякаш бе придошла река.

Големият мамут пръв настигна един от бегълците. Кзамът се просна на земята, като крещеше от ужас, но якият хобот се пресегна и го сграбчи; подхвърли човека нагоре, на височина десет лакти, а когато той падна, един от огромните му крака го размаза като насекомо. После друг човекоядец издъхна, прободен от бивните на втория мъжкар, а някакъв още съвсем млад воин се загърчи с писъци и ридания, стегнат в смъртоносна хватка.

Стадото прииждаше. То нахлу сред храсталака; вълна от мускули заля полето; земята затрепери, сякаш се мъчеше да си поеме дъх; всички кзами, които бяха между Голямата река, възвишенията и ясеновата горичка, се превърнаха в кървава каша. Едва тогава яростта на мамутите утихна. Водачът се спря край едно хълмче и даде знак за примирие: всички се събраха, но очите им все още искряха, а туловищата им потръпваха.

Оцелелите от нашествието кзами бягаха отчаяно на юг. Те вече не бяха опасни: отсега нататък нямаше да преследват улхамрите, за да ги разкъсат; щяха да отнесат на племето си удивителната вест за съюза на северните хора с мамутите и преданието за него щеше да минава от уста на уста, за да стигне до идните поколения.

Десет дни мамутите се спускаха по бреговете на реката към низините. Животът им бе лек. Пасищата им се нравеха, сила напираше в тежките им туловища; изобилна храна ги очакваше зад всеки завой на реката, из мочурищата, сред богатите почви на полетата и величествените стари гори.

Никой звяр не се изпречваше на пътя им. Те бяха властелини на света, господари на съдбата си, още прадедите им бяха извоювали окончателната победа, бяха развили докрай нужните инстинкти, бяха създали законите им на общуване, определили начините на придвижване, тактиката, разполагането на стана и вътрешното разделение в стадото, бяха се погрижили слабите да бъдат защитени, а силните да се разбират помежду си. Мозъкът им бе превъзходно устроен, сетивата им бяха почти съвършени: зрението им бе добро, не слабо като на конете и на биковете, обонянието — отлично, осезанието — непогрешимо, слухът — остър.

Огромни и тежки, но ловки и пъргави, те изследваха води и земи, опипваха препятствията, душеха, късаха, изкореняваха и мачкаха всичко с чувствителните си хоботи, които се виеха като змии, имаха здрава хватка като мечи лапи и работеха като човешки ръце. Бивните

им разравяха земята; с един удар на заоблените си крака можеха да смажат лъв.

Нищо не ограничаваше могъществото на рода им. Времето и пространството им принадлежаха. Кой би могъл да смути техния покой? Кой би могъл да им попречи да създадат нови поколения, също тъй безбройни, както ония, от които произхождаха?

Така си мислеше Нао, докато следваше този народ от великани. С наслада слушаше как земята стене под стъпките им, с гордост съзерцаваше безкрайните им миролюбиви върволици, проточени край реката или под есенните клони; всички животни им правеха път, а птиците се спускаха от небето или се издигаха над тръстиките, за да ги видят. Тъй безметежни и благодатни бяха тия дни, че ако не бе споменът за Гамла, Нао едва ли би пожелал да свършат. Сега, когато познаваше мамутите, те му се струваха по-малко сурови, по-малко непостоянни и по-справедливи от хората. Техният вожд не беше като Фаум — страшен дори за приятелите си; той водеше стадото без заплахи и коварство. Нито един мамут не бе зъл като Агоо и като братята му...

Още призори, когато реката просветляваше на изток, мамутите ставаха и започваха да тъпчат влажната земя. Огънят пукаше, гълтайки доволно борови и яворови, тополови и липови клонки, а в дълбините на леса и по мъгливия бряг зверовете знаеха, че светът отново се е събудил за живот.

Тоя живот се разпростираше чак в облаците и изписваше сякаш върху тях знамение за всичко онова, което бе извадил от мрака на бял свят — та нали без него порфирът, кварцът, гнайсът, слюдата, минералите, скритите скъпоценни камъни и мраморът щяха да си останат завинаги безцветни, студени и потопени в сън, — за всички форми и цветове, които бе създал от пяната и от изпаренията на бушуващото море, от сливането си с водата, породило растенията и дало облик на животните.

Когато той изпълваше навъсеното есенно небе, мамутите тръбяха с вдигнати хоботи и се наслаждаваха на оная младост, която настъпва с утрото и ни кара да забравяме вечерта. Гонеха се край извивките на заливчетата и по ивиците суша; събираха се накуп, развълнувани от

простичкото и дълбоко щастие, че са от един род, че имат едни и същи инстинкти, едно и също поведение. После бавно и невъзмутимо изравяха корени, късаха млади стъбла, пасяха трева, хрупаха кестени и жълъди, опитваха вкуса на лютивите млечници, на манатарките, на корминките, на лаберките и на трюфелите. Задружно и радостно отиваха на водопой. Тогава племето им изглеждаше още по-многобройно, още по-могъщо.

Нао се изкачваше на някое възвишение или стъпваше върху скала, за да ги погледа, докато завладяваха брега.

Гърбовете им се люшкаха като вълни, широките им стъпала се отпечатваха в глината, ушите им напомняха грамадни прилепи, готови да отлетят всеки миг; хоботите им се люшкаха като стъбла на зановец, опръскани с кал, а стотиците бивни се издигаха — гладки, блестящи, извити, подобни на копия.

Отново настъпваше вечер. Отново облаците възвестяваха колко прекрасен е светът, а хищната нощ спускаше своята морава мъгла и Огънят пак лумваше. Улхамрите му даваха изобилна храна. Той лакомо се нахвърляше върху боровите клони и сухите треви, с въздишки хапеше върбовите вейки, а дъхът му лютеше, когато близваше стъбла и влажни листа. Колкото повече растеше, толкова по-светъл ставаше, толкова по-силно ръмжеше; изсушаваше хладната земя и прогонваше мрака на хиляди лакти. И докато правеше месото, кестените и корените по-сочни и по-крехки, големият мамут идваше да го погледа. Бе свикнал с него, допадаше му тая топла ласка и тоя блясък, той го наблюдаваше замислено, следеше движенията на Нао, на Нам и на Гау, когато те хвърляха съчки, клони и слама в алената паст. Може би смътно съзнаваше, че родът на мамутите би станал още по-могъщ, ако можеше да си служи с това нещо.

Една вечер той се приближи повече от обикновено, протегна хобота си и подуши миризмата на тоя непрестанно видоизменящ се звяр. Спря се, застина неподвижно като скала; после хвана един голям клон, поддържа го във въздуха и го пусна в пламъците. Клонът вдигна рой искри, запраця, запука, запуши и пламна. Тогава той доволно поклати глава и положи хобота си върху рамото на Нао, който не бе помръднал. Почуда и възхищение го изпълваха, той си каза, че мамутите могат да поддържат Огъня също като хората, и се запита защо ли ношуват на студено и влажно.

От тази вечер големият мамут се сближи още повече със странниците. Помагаше им да събират съчки, умно и внимателно подклаждаше огъня и стоеше замечтан в медното, пурпурно или алено сияние на пламъците. Нови впечатления нахлуваха в огромната му глава и заздравяваха духовната му връзка с улхамрите. Вече разбираше много от думите им, някои от движенията им; и той самият успяваше да ги накара да го разберат: по онова време човешките слова бяха свързани единствено с определени и наложителни действия; мъдростта и познанията на мамутите бяха достигнали връхната си точка. Така например водачът им предварително уточняваше как ще се придвижва стадото, когато навлизаха в тайнствени и непознати земи; изпращаше напред съгледвачи; неговият многостранен и всеобемащ опит бе подпомогнат от великолепната памет и ставаше още по-задълбочен поради разсъдливостта му. Макар и не тъй ясно като Нао, той имаше известна представа за същността на водата, растенията и зверовете; различаваше смяната на мрачните и плодоносните периоди в годината; смътно проследяваше движението на слънцето и не го бъркаше с луната. Ако умееше да се изразява на човешки език, едва ли щеше да се окаже по-глупав от Агоо и братята му, дори навярно би изрекъл неща, недостъпни за ума на стария Гун.

Наистина хората от хиляди векове развиваха и усъвършенствуваха своя разум, като работеха с ръцете си и видоизменяха предметите, но ловките хоботи на мамутите им бяха позволили да натрупат доста неведоми за човека познания. Само че езикът на великаните, сведен до отделни звуци и знаци, не можеше да изрази всичко, което бяха научили; и най-мъдрите измежду тях си оставаха зазидани в безсловесна самота; нито едно от сложните им разсъждения не се свързваше с друго, не можеше и да се излее в непресъхващата река на устните предания, която носеше, събираше и смесваше преживяното, измисленото и видяното от хората... Но пропастта помежду им не бе непреодолима. Макар мамутите да си предаваха само еднозначни от хилядолетия действия и движения, повтарящи се хитрини и уловки, простички познания за предназначението на предметите или за дълга към рода и към себеподобните, те имаха това предимство, че инстинктът им за общуване бе по-древен от човешкия, а дълголетието им позволяваше да добиват изключително богат индивидуален опит. Наистина човекът

не бе устроен тъй, че да съществува продължително, както мамутите, и много по-често го сполетяваше неочаквана гибел; нямаше достатъчно средства за защита; омразата на останалите представители на неговия род го заплашваше не само отвън, но и в самото му племе. Затова отделни хора много по-рядко от мамутите съумяваха да извлекат от живота траен и полезен урок. Въпреки дългия си житейски път исполинът бе запазил пъргавостта, гъвкавостта и паметта си, а зрението, слухът и обонянието му оставаха непокътнати; Нао усещаше, че неговият приятел навярно е по-умен от стария Гун, който имаше в главата си безбройни спомени, но го боляха ставите, движеше се бавно и неуверено, недочуваше и недовиждаше...

Междувременно мамутите все тъй се спускаха надолу по Голямата река и вече се отклоняваха от пътя, който трябваше да отведе улхамрите при тяхното племе. Реката, която отначало течеше на север, бе възвила на изток и скоро щеше да се насочи на юг. Нао се безпокоеше. Ако стадото не се откажеше да следва извивките на брега, щеше да се наложи да се разделят. А им беше приятно, бяха свикнали да живеят с тия огромни и добродушни същества. След спокойствието самотата им се струваше още по-зловеща. В тая дъждовна есен, в гъмжащата от зверове гора и из огромните разкаляни поля денем и нощем щяха да ги дебнат всевъзможни опасности, недружелюбната природа и коварните хищници.

Една сутрин Нао се изправи пред водача на мамутите и му каза:

— Синът на Леопарда влезе в съюз с племето на мамутите. Сърцето му се радва, когато е с тях. Той би могъл да ги следва безкрайно. Но трябва да види отново Гамла край Голямото тресавище. Неговият път е на север и на запад. Нима мамутите не могат да се отделят от бреговете на реката?

Беше се опрял в един от бивните на мамута; животното долавяше тревогата му и важността на решението му и го слушаше неподвижно.

После бавно поклати тежката си глава и поведе стадото нататък по брега. Нао си каза, че това е отговорът на великана. Помисли си: „Мамутите се нуждаят от вода... И улхамрите биха предпочели да вървят по реката...“

Щеше да постъпи, както бе необходимо. Въздъхна тежко и извика другарите си. Видя как стадото се изгубва в далечината, покачи се на едно възвишение. Отправи последен поглед към вожда, който го бе приел и спасил от кзамите. Мъка стягаше гърдите му; болка и страх го изпълваха; и като обърна очи на северозапад, към степта и обруления от есента храсталак, осъзна колко слаб е човекът, и сърцето му потръпна от обич към мамутите и от възхищение пред тяхното могъщество.

ТРЕТА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

ЧЕРВЕНИТЕ ДЖУДЖЕТА

Настигнаха ги проливни дъждове. Нао, Нам и Гау затъваха в прогизналата почва, скитаха под гниеци клонаци, прехвърляха се през хребети и почиваха под закрилата на гъсталака, в скалните и земни пукнатини. Навсякъде никнеха гъби. И на тримата им бе известно, че те са опасни и могат да убият човека също тъй, както и змийската отрова, затова ядяха само ония, които старците ги бяха научили да разпознават по външност и по цвят. Различаваха ги и по миризмата. Когато месото не достигаше, тръгваха да търсят червенушки, лаберки, корминки, лютивии млечици или сърнели — според това, в каква местност и на каква височина се намираха. Беряха ги в сянката на влажните гори, сред мокрите дъбове, сред обрасли с мъх брястове, сред опръскани с кал явори, между лепнещите растения, из тихите долчинки с надвиснали над тях шистови, гнайсови и порфирни образувания.

След като вече се бяха сдобили с Огън, те можеха да ги пекаат — набождаха ги на клончета, оставяха ги върху нажежените камъни или дори върху самата глина. Печаха също ядки и корени, понякога и кестени, хрускаха букови жълъди и рошкови, изцеждаха сладък сок от кленовете.

Огънят беше за тях и радост, и мъка. Когато се развихряха бури и проливни дъждове, те го бранеха с хитрост и упоритост. Нерядко валежите бяха тъй обилни и продължителни, че се налагаше да търсят сушина; ако скалите, дърветата и земята не им предложеха скривалище, трябваше сами да си го изкопаят или построят. Така губеха по много дни. Губеха време и като заобикаляха различни препятствия. Може би в желанието си да минат по-напряко бяха удължили своето пътуване. Нямаха представа за това, но вървяха към земите на улхамрите, като следваха инстинкта си и приблизителните, но неизменни знаци на слънцето.

Стигнаха до песъчлива земя, прошарена от гранитни и базалтови образувания. Като че ли беше заприщила целия хоризонт на

северозапад — безцветна, бедна и заплашителна. Тук-там никнеше твърда трева; няколко бора смучеха от дюните оскъдни жизнени сокове; лишеи разяждаха камъните и висяха на сивкави валма; плашливи зайчета и мършави антилопи припкаха по склоновете на хълмовете и през клисурите. Все по-рядко валеше; из небето заедно с жеравите, гъските и бекасите кръстосваха случайни облаци.

Нао се колебаеше дали да навлезе в тази непривлекателна местност. Здравчаваше се и светлината помръкваше, а вятърът свиреше наоколо глухо и мрачно.

Отправили взор към пясъците и скалите, тримата усетиха как при вида на тази пустиня ги побиват тръпки. Но тъй като имаха в запас достатъчно месо, а пламъкът светеше ярко в клетките, те поеха по предназначения им от съдбата път.

Пет дни изминаха, без да се види край на голите поля и дюни. Гладуваха; дребните и пъргави животинки се изплъзваха от примките им; мъчеше ги жажда, защото валежите бяха намалели съвсем, а пясъкът попиваше водата; често се бояха, че Огънят ще угасне. На шестия ден тревата им се стори по-гъста и по-мека; вместо боровете се появиха явори, чинари и тополи. Ширнаха се блата, почвата стана черна, а небето надвисна над тях, покрито с тъмни облаци, додето стигаше погледът. Улхамрите прекараха нощта под една трепетлика, след като успяха да разпалят купчина подгизнали клони и листа — тя съскаше под проливния дъжд и ги обгръщаше в задушлив дим.

Отначало остана да пази Нао, смени го Нам. Младият улхамър крачеше около огнището, разравяше го с остра клечка и хвърляше вътре вейки, които бе изсушил предварително. През парата и пушека проникваше смътна светлина; тя се разпръскваше по глинестата почва, плъзгаше се между дръвчетата и хвърляше неясни червеникави отблясъци из шумата. Наоколо се стелеше мрак. Той изпълваше всичко; стичаше се заедно с водата като лепкава, ужасна течност. Нам се навеждаше да изсуши ръцете си и се заслушваше. В дълбините на тая черна бездна се таеше заплахата на разкъсващи нокти и зъби, на множество тежки копита, на студена змийска отрова, на съсичащи брадви и смъртоносни харпуни.

Внезапно воинът потрепери: инстинктивно напрегна сетивата си; долови, че около Огъня бродеха живи същества, и побутна леко водача.

Нао скочи веднага; взря се в нощта на свой ред. Разбра, че Нам не е сгрешил; наблизо имаше някакви същества, но влажните растения и димът притъпяваха миризмата им; въпреки това синът на Леопарда предположи, че са хора. Той мушна силно три пъти с копие то най-червеното място в жаравата; пламъците заподскачаха аленожълти; на известно разстояние се потулиха няколко сенки.

Нао събуди и другия си спътник.

— Дошли са някакви хора! — промълви той.

Дълго стояха скупчени и шариха с очи в тъмнината. Не видяха нищо. Никакъв по-особен звук не се откри сред шумоленето на дъжда; променливият вятър не донесе издйническа миризма. Откъде идеше опасността? Дали из тази пустош скиташе цяло племе, или само група от няколко души? В каква посока да бягат, накъде да нападнат?

— Пазете Огъня! — рече най-после водачът.

Другарите му го видяха как се отдалечи, превърна се в нещо като облак пара и потъна в неизвестността. След като се отклони встрани, той се насочи към храстите, където видя, че се скриха непознатите хора. Огънят му подсказваше накъде да върви. Макар да не се виждаше, излъчваше леко червеникаво сияние. Нао постоянно спираше, стиснал здраво тоягата и брадвата си; от време на време долепяше ухо до земята; внимаваше освен това да не се движи по права линия, а да криволичи. Благодарение на рохката пръст и на предпазливостта му и най-острият слух не би могъл да долови неговите стъпки. Спря, преди да стигне до храстите. Почака известно време; чуваше и усещаше само падането на капките, шепота на растенията, притичването на някое животно.

После зави, подмина храстите и се върна обратно: не откри никаква следа.

Не се учуди, беше вътрешно подготвен за това, пое към едно възвишение, което бе забелязал в сумрака. Полута се малко, докато се добере дотам, изкатери се: от една падина на известно разстояние през изпаренията се процеждаше светлина; Нао разпозна човешки Огън. Бе тъй далеч, а въздухът бе толкова тежък, че едва успя да съзре няколко смътни сенки. Но видът им не будеше съмнения: отново усети да го побиват тръпки, както край езерото. Този път обаче опасността бе много по-страшна, защото непознатите бяха разбрали за присъствието на улхамрите, преди сами да бъдат разкрити.

Нао бавно тръгна обратно към другарите си и забърза, щом видя Огъня.

— Хората са там! — промълви той.

Сочеше съвсем уверено на изток.

— Трябва да съживим Огъня в клетката — добави той след кратко мълчание.

Повери тая работа на Нам и на Гау, а сам разхвърли клони около огнището така, че да образуват преграда; по тоя начин, ако някой се приближеше, щеше да забележи блясъка на пламъците, но не би могъл да види дали има пазачи. Когато нагласиха клетките и разпределиха храната, Нао нареди на другарите си да тръгват.

Дъждът бе станал по-ситен; нямаше и помен от вятър. Ако неприятелят не им пресечеше пътя или не усетеше веднага, че са се измъкнали, щеше да обкръжи самотно тлеещия Огън и след многобройни хитрини да го нападне, без да подозира, че там вече няма никой. Така Нао щеше да набере значителна преднина.

Призори дъждът секна. Разля се унила светлина, първите слънчеви лъчи едва-едва пробиха облаците. От известно време улхамрите се изкачваха по един не особено стръмен наклон; когато стигнаха догоре, отначало съзряха само саваната, храсталаците и горите — черни, жълтеникави, осяяни от сини островчета и червеникави просеки.

— Хората са изгубили дирите ни — промълви Нам.

Но Нао отвърна:

— Хората ни преследват!

Наистина при разклона на някаква река се появиха две фигури, последвани от трийсетина други. Въпреки разстоянието те се сториха на Нао странно дребни; още не можеше да различи ясно как изглеждаха техните оръжия. Не виждаха затаилите се между дърветата улхамри и от време на време спираха да огледат дирите. Броят им се увеличаваше: синът на Леопарда изчисли, че бяха около петдесет. Впрочем, като че ли не можеха да се мерят по бързина с бегълците.

На улхамрите им оставаше или да се върнат, или да прекосят една почти гола, покрита тук-там с ниска трева местност. Най-добре беше да вървят право напред с надеждата, че врагът ще се умори. Тъй като се движеха по нанадолнище, странниците с лекота изминаха доста

голямо разстояние. А когато се обърнаха, видяха преследвачите си да размахват ръце на върха на възвишението, останали далеч назад.

Постепенно земята ставаше по-неравна. Минаха през варовита, начупена и покрита с издатини местност, после през пустинни земи, където изобилствуваха всевъзможни жилави растения и бе пълно с неочаквани клопки, с незабележими в първия момент блата, които трябваше да се заобикалят.

Щом странниците подминеха едното, изпречваше им се друго, затова напредваха бавно. Вече бяха изтощени. Навлязоха в област с червеникава почва, където растяха хилави борове, високи и неугледни; от всички страни се простираха торфища. Най-сетне за радост на Нао съзряха отново саваната и в същия миг от лявата им страна се появи хора, които му се сториха познати.

Дали сутрешните преследвачи, свикнали с тия земи, бяха минали по пряк път, за да догонят бегълците? Или бе друг отряд от същото племе? Бяха съвсем близо и ниският им ръст ясно личеше: най-високият от тях едва би стигнал до гърдите на Нао. Имаха масивни глави, триъгълни лица и червеникавожълта кожа, изглеждаха слаби, но в движенията им и в блясъка на очите прозираше жизненост. Като видяха улхамрите, те нададоха викове, наподобяващи грачене на гарвани, и размахаха копията си.

Синът на Леопарда ги гледаше изумен. Въпреки яките гърди, ако не бяха неравно окосмените им лица, очевидно напредналата възраст на някои от тях и оръжията, направо щеше да ги помисли за деца.

Отначало дори не му хрумна, че ще се осмелят да ги нападнат. Когато улхамрите издигнаха тоягите и харпуните си, а гласът на Нао отекна из полето и заглуши виковете им, както лъвският рев заглушава крясъка на враните, те се отдръпнаха. Но явно бяха войнствено настроени; отново закрепяха заплашително. После се пръснаха в полукръг. Нао разбра, че се опитват да ги обградят. Опасявайки се повече от хитрините, отколкото от силата им, даде знак за отстъпление. Високите странници се засилиха и с лекота се отдалечиха от тия преследвачи, по-бавни и от човекоядците; ако не им се изпречеха препятствия, даже и с неудобните за носене клетки, бегълците едва ли щяха да бъдат настигнати.

Нао обаче се опасяваше както от клопките на човека, така и от клопките на природата. Нареди на двамата воители да продължат напред,

после остави на земята своя Огън и се обърна да огледа неприятелите. Увлечени от гонитбата, те се бяха разпръснали. Трима или четирима по-пъргави бяха изпреварили доста съплеменниците си. Синът на Леопарда не загуби нито миг. Той грабна няколко камъка и стиснал оръжията си, се завтече срещу червените джуджета. Това негово действие ги смая; уплашиха се да не попаднат в капан; един от тях, навярно водачът, изписка и всички спряха. Нао вече бе стигнал на разстояние, от което можеше да удари някого; той извика:

— Нао, синът на Леопарда, не иска да причинява зло на хората. Той няма да се бие с тях, ако престанат да го гонят!

Всички слушаха със застинали лица. Като видяха, че улхамрът не помръдва, те отново понечиха да го обкръжат.

Тогава Нао замахна с един камък:

— Синът на Леопарда ще се бие с червените джуджета!

Три-четири копия излетяха напразно в отговор на този заплашителен жест: странникът улучваше добре от такава далечина, но не и враговете му. Той метна един камък, успя да нарани оня, в когото се целеше, и го събори. Веднага запокити втори камък, който не умери никого, третият удари с тъп звук някакъв воин по гърдите. После с насмешлив вид вдигна четвърти камък и размаха застрашително едно от копията си.

Червените джуджета разбираха знаците много по-добре от улхамрите и от човекоядците, защото си служеха по-лошо от тях с членоразделната реч. Те схванаха, че копието ще им причини много по-големи беди от камъните; ония, които бяха излезли напред, се върнаха, а синът на Леопарда бавно се оттегли. Последваха го на известно разстояние: щом някой изпреварваше другарите си, Нао изръмжаваше и вдигаше оръжието си. Така те разбираха, че ги грози опасност, ако се движат поотделно, и Нао, постигнал целта си, пое отново на път.

Улхамрите бяха през по-голямата част от деня. Когато се спряха, червените джуджета отдавна бяха изчезнали от погледите им. Облаците се бяха разкъсали и слънчевите лъчи се процеждаха през една синя пролука над ширналата се пустош. Тънкият слой твърда почва отново се бе размекнал: под повърхността му се криеше лепкава кал, която ги сграбчваше за краката и ги теглеше надолу. По ивиците корава земя пълзяха влечуги; зеленикави и червеникави водни змии

лъщяха из реките; с глухо квакане подскачаха жаби; предпазливи птици се отдалечаваха на дългите си крака или прорязваха въздуха, размахвайки бързо-бързо криле като листа на трепетлика.

Воините хапнаха малко. Бояха се от препятствията, които можеше да им се изпречат в тая местност, и се опитаха да открият път за отстъпление. От време на време им се струваше, че са успели. Земята ставаше по-твърда, наместо върби, тополи и блатна трева се появяваха букове, явори и папрат. Но после отново се простираха осеяни с вълнички води, зейваха коварни клопки и изминатото разстояние и усилията се оказваха напразни.

Нощта приближаваше. Слънцето доби цвят на гореща кръв; залезе сред безкрайните торфища и блатата го погълнаха.

Улхамрите знаеха, че могат да разчитат единствено на храбростта и предпазливостта си; те продължиха да вървят, докато небосводът не потъна в пълен мрак, после спряха — пред тях се откриваше песъчлива местност, а зад себе си бяха оставили хаотично нагъната земя, от която различаваха само неясен низ светли петна и тъмни дупки. Откъснаха няколко клона, струпаха големи камъни, сплетоха лиани и ракити и си направиха нещо като убежище. Не си позволиха да запалят огън: само подхранваха пламъчетата, наполовина заровени в земята; чакаха да си кажат думата неведомите сили, които ту застрашават, ту спасяват живота на хората.

ВТОРА ГЛАВА

ГРАНИТНАТА ИВИЦА

Нощта изтече. Под треперливата светлина на звездите Нам, Гау и техният водач не съзряха човешки сенки, а чуха и подушиха само влажния вятър, разни блатни животни и беззвучно прелитащи хищни птици. Когато се спусна сребрилата пара на зората, пред тях се разстла мрачна пустош, а отвъд нея — безбрежна водна шир, осеяна с кални островчета.

Ако се отдалечеа от бреговете, навярно щяха да се натъкнат на червените джуджета. Трябваше да вървят по границата между тази пустош и тресавището и да търсят изход, а тъй като никоя посока не им се стори обещаваща, поеха натам, където препятствията бяха най-малобройни. Отначало пътят бе добър. Почвата бе сравнително твърда, само тук-там се срещаха локви, навсякъде освен по самия бряг имаше ниска растителност. Към обяд храстите и дръвчетата станаха повече; намалената видимост ги принуждаваше постоянно да се озъртат. Въпреки всичко Нао смяташе, че червените джуджета едва ли са наблизо. Ако все още ги преследваха, навярно се движеха по дирите им: това щеше да ги забави твърде много.

Запасите от месо се бяха изчерпали. Странниците се доближиха до брега, който гъмжеше от дивеч. Пропуснаха една дропла, която се скри на някакво островче. После Гау успя да улови малка платиха в устието на един ручей; Нао прониза с харпуна си един воден дърдавец, а Нам хвана няколко змиорки. Запалиха огън със сухи треви и клонки и с наслада вдъхнаха миризмата на печено месо. Животът им се стори прекрасен, почувствуваха прилив на младежки сили; смятаха, че са се изплъзнали от червените джуджета, и тъкмо дооглозгваха костите на дърдавеца, когато от храстите изскочиха животни. Нао разбра, че те бягаха пред някакви многобройни врагове. Скочи и едва успя да зърне неясна сянка, която се мярна между растенията.

— Червените джуджета са тук! — каза той.

Сега опасността бе много по-голяма отпреди. Червените джуджета можеха да следят улхамрите от прикритие, да поставят

засади на пътя им.

Между тресавището и гъсталака се простираше открита, удобна за бягство ивица земя. Улхамрите побързаха да грабнат клетките, оръжията и останалото им месо. Никой не ги спря. Ако неприятелят ги следеше от храстите, навярно щеше да изостане, тъй като бе по-бавен, а и растителността щеше да му попречи. Безплодното парче земя отначало бе широко, после се стесни, притиснато от дървета, млади издънки и високи треви. Почвата обаче бе все тъй твърда, а Нао беше убеден, че е изпреварил червените джуджета; ако пред тях не се издигнеше преграда, той щеше да запази преднината си.

Но се появиха препятствия. Тресавището захапа сушата, вряза се в нея с дълбоки заливчета, блата и канали, пълни с лепкава растителност. Пътят ставаше все по-непроходим за бегълците: налагаше се да се въртят в кръг, да заобиколят, дори да се връщат назад. Накрая се озоваха върху една гранитна ивица, от чиято дясна страна беше безкрайната водна пустош, а отляво се ширеха земи, наводнени от есенния прилив. Гранитната издатина се снижи и изчезна: улхамрите се намериха обкръжени от три страни: оставаше им или да се върнат обратно, или да чакат по-нататъшните удари на съдбата.

Настъпи ужасен миг. Ако червените джуджета бяха стигнали до началото на ивицата, отстъплението би било невъзможно. Свел чело пред тоя враждебен свят, Нао горчиво съжали, задето се бе разделил с мамутите. Почувствува се слаб, обзеха го отчаяние и мъка. После отново го завладя желанието да действа — неотложно и неудържимо; с всяко следващо туптене на сърцето му съжаленията се заличаваха; остана само усещането за неотменимото настояще. То го призоваваше да напругне цялото си същество и да изостри още повече сетивата си.

Страниците бързо проучиха пътищата за бягство. В далечината се издигаше червеникава могила, която можеше да бъде остров или продължение на гранитната ивица. Гау и Нао потърсиха брод; откриха само дълбока вода, коварна тиня и кал.

Значи едничката им възможност бе да се върнат. Незабавно взеха решение и поеха назад. Изминаха две хиляди лакти и се озоваха във тресавището, а пред тях се откри гъста растителност, едва-едва

прошарена от островчета и треволяк; Нам, който вървеше напред, се закова на място и каза:

— Червените джуджета са тук.

Нао изобщо не се съмняваше в това. За да се убеди напълно, вдигна няколко камъка и бързо ги запрати в храста, посочен от Нам: леко, но забележимо раздвижване издаде побягналите врагове.

Нямаше как да отстъпят: трябваше да се готвят за бой. Само че мястото, където се намираха улхамрите, не им предлагаше никакви предимства, а червените джуджета лесно можеха да ги обкръжат.

По-добре беше да застанат някъде по ивицата. Ако запалеха Огън, никой нямаше да може да ги изненада.

Нао, Нам и Гау нададоха бойните си викове. И докато размахваха оръжията си, Нао възкликна:

— Червените джуджета напразно преследват улхамрите, защото те са силни като мечки и пъргави като антилопи. Ако червените джуджета ги нападнат, ще загубят много от своите! Нао сам може да повали десет от тях... Нам и Гау също ще избият неколцина. Нима червените джуджета искат петнайсет от тях да умрат, за да надвият трима улхамри?

От всички страни из храстите и високите треви се чуха гласове. Синът на Леопарда разбра, че червените джуджета им обявяваха война на живот и смърт. Това не го учудваше: та нали и улхамрите винаги убиваха непознатите човеци, които срещаше племето? Старият Гун казваше: „По-добре е да оставиш жив вълк или леопард, отколкото човек, защото не убиеш ли човека днес, по-късно той идва с други хора, за да те унищожи.“ Нао нямаше да се върне, за да унищожи червените джуджета, ако те го оставеха да си отиде, но разбираше техния страх.

Освен това му бе известно, че човеците от две различни племена от само себе си се мразят по-силно, отколкото носорогът мрази мамута. Гняв забушува в широките му гърди; той отправи предизвикателство към неприятелите и с ръмжене се приближи до храстите. Изсвистяха няколко тънки копия, но никое от тях не го стигна. Той се изсмя злобно:

— Слаби са десниците на червените джуджета!... Ръцете им са като на деца!... Само да рече, Нао всеки път ще поваля по един от тях с тоягата и с брадвата си...

Сред дивите лози се мярна глава. Тя се сливаше по цвят с червените есенни листа. Но Нао бе забелязал блестящите очи. Той отново реши да покаже силата си, без да използва копието: камъкът, хвърлен от него, раздвижи листата, чу се писък.

— На̀ ви сега! Това е силата на Нао... С остро̀то си копие той щеше да пониже червеното джудже.

Едва тогава той се оттегли сред крясъците на неприятелите. Предпочете да се отдръпне до самия край на гранитната ивица: там имаше място за няколко души, а и червените джуджета не можеха да нападнат на широк фронт. Що се отнася до водата, никакъв сал не би могъл да си пробие път сред коварните растения, никой човек не би се осмелил да я преплува.

Също тъй недостъпно бе и едно скалисто островче, издигащо се на шестдесетина лакти от ивицата.

Улхамрите струпаха изсъхнали тръстики, за да разпалят вечерния огън, и зачакаха. Това очакване бе най-страшното от всички досега. Когато дебнеха сивия мечок, те се надяваха с няколко точни удара да надвият звяра. Когато се таяха под базалтовите скали, им бе известно, че тигъролъвът трябва да се отдалечи, за да потърси плячка. Човекоядците изобщо не бяха успели да ги обкръжат...

Сега племето, което ги обсаждаше, бе хитро и многобройно, нямаше начин да го сразят. Дни наред щеше да бди то край тресавището, а ако се осмелеше да ги нападне, как биха могли трима души да му се противопоставят?

И тъй Нао се бе огънал пред силата на себеподобните си; а всъщност те бяха толкова слаби: никой от тях не би съумял да удуши дори и вълк; никога леките им копия не биха могли да се забият в сърцето на лъва като стрелите на улхамрите; оръжията им щяха да се окажат безсилни пред дивия бик, но можеха да понижат човешкото сърце...

Синът на Леопарда бе обзет от ненавист към мощта на своите събрата. Те му се сториха сега по-неумолими, по-злобни и по-кръвожадни от лъвовете и тигрите, от змиите и вълците. Припомни си добродушните мамути и от гърдите му се изтръгна тежка въздишка — дълбоко в душата му се надигна благоговение пред тях, също тъй

силно, както благоговението, събудено от Огъня, но изпълнено с повече нежност и топлота...

А Слънцето и Водата искряха и живееха. Водната шир беше безбрежна, слънчевият огън изглеждаше не по-голям от листо на водна лилия. Но светлината на Слънцето бе по-вездесъща и от Водата: тя се разливаше по тресавището и бликаше из небесните простори над цялата земя. Макар и обсебен от трескави мисли за червените джуджета, за предстоящия бой, за засадите и пътя към спасението, Нао се чудеше как е възможно такъв малък огън да дава толкова голяма светлина. Страшна тежест се бе стоварила върху раменете му; сърцето му подскачаше в гърдите като пантера, чуваше го как тупти...

От време на време странникът се надигаше и замахваше с тоягата си; измъчваше го жаждата да се сражава, ръцете го сърбяха да нападне ония, които се възправяха тъй нагло срещу неговата сила. Но благоразумието и хитростта, без които никой човек не би оцелял дълго, повеляваха друго, твърде евтино щеше да се размине на неприятелите смъртта му, ако сам излезеше насреща ѝ; трябваше да изтощи червените джуджета, да ги сплаши, да избие много от тях. Освен това не искаше да умре, искаше да види отново Гамла. И макар че нямаше представа как да се измъкне от враждебното племе, несломимото жизнено начало в него му вдъхваше надежда и се опълчваше срещу заплашващата го гибел; то бе също тъй безгранично, както водата и светлината.

В началото червените джуджета не се показваха от страх да не попаднат в капан — освен това се надяваха улхамрите да проявят непредпазливост. Излязоха чак по мръкнало. Виждаше се как изскачат от скривалищата си и се приближават до гранитната ивица, прокрадваха се и подскачаха особено, после се спираха и гледаха тресавището. Някои надаваха крясъци, но водачите мълчаха и наблюдаваха. Когато здрачът се сгъсти, червеникавите тела се раздвижиха; в пепелявия полумрак сякаш бродеха странни чакали, изправени на задните си крака. Настъпи нощта. Огънят на улхамрите оцвети водата в кървави отсенки. Зад храстите в тъмнината проблясваше заревото на неприятелските огънове. Мяркаха се и изчезваха сенките на пазачите. Макар да изглеждаше, че се канят да нападат, враговете не се приближаваха.

Следващият ден бе непоносимо дълъг. Сега червените джуджета непрестанно сновяха напред-назад — на малки и големи групи. Широките им челюсти бяха издадени напред с непреклонна упоритост. Явно се бяха зарекли твърдо да убият пришълците; преди стотици поколения този инстинкт се бе развил в техния род и без него навярно други, по-силни, но не тъй задружни човешки племена щяха да са ги унищожили досега.

През втората нощ не предприеха никакви нападателни действия: запазиха пълна тишина и дори не се показваха. И огньовете им не се виждаха, може би не бяха ги запалили или стануваха по-надалеч. Призори внезапно се вдигна шум и сякаш самите храсти се размърдаха като живи същества. Когато се развидели напълно, Нао видя, че купчина клони заприщваше подстъпа към гранитната ивица: червените джуджета надаваха войнствени викове. Странникът разбра, че те възнамеряваха да придвижат преградата напред. Така щеше да им се открие възможност да хвърлят копията си от прикритие или да се втурнат вкупом и да започнат решителния бой.

Положението на улхамрите се влошаваше все повече. Припасите им бяха свършили и те разчитаха единствено на рибата в тресавището. Мястото не бе подходящо за риболов. С мъка улавяха по някоя змиорка или платика; но при все че хващаха и жаби, младите им, едри тела изнемогваха от недояждането. Макар да бяха достигнали зрелост, Нам и Гау още не бяха възмъжали и се чувствуваха изтощени. Силна тревога обзе Нао на третата вечер, докато седеше край огъня. Беше укрепил убежището, но съзнаваше, че ако не се появи дивеч, след няколко дни другарите му щяха да бъдат по-слаби от червените джуджета, пък и дали самият той тогава щеше да мятта точно копието си? Дали тоягата му щеше да продължи да сее смърт?

Чувствуваше, че трябва да използват тъмнината, за да се измъкнат. Необходимо бе обаче да изненадат червените джуджета и да си пробият път с бой; това едва ли би било възможно...

Той хвърли поглед на запад. Лунният сърп бе нащърбен, но лъчите му бяха станали по-ярки; скланяше се над голяма синкава звезда, която трепкаше във влажния въздух. Носеше се неизменното, скръбно жабешко крякане, сред нощните пеперуди се мятеше прилеп, един бухал размаха наблизко светлите си крила, тук-там блясваха

люспите на някое влечуго. Тази нощ навяваше мисли за безоблачните нощи на тяхното племе, за станове край водата. Стари спомени заприиждаха и забучаха в главата на Нао. Един от тях се откри особено силно и го накара да се разнежи като малко дете. Ето стана на племето, огньовете; старият Гун отново е отприщил паметта си, от която хората черпят поука; ветрецът носи мирис на печено месо, а отвъд тръстиковата джунгла под лунната светлина лъщи безкрайното тресавище.

От групата на жените се отделят три момичета. Те скитат около огньовете; уморителният ден не е притъпил жизнеността им и тя просто блика от тях; минават край Нао, смехът им е особен, младостта им — неудържима. Внезапно вятърът се усилва, гъсти коси се разпиляват по лицето на младия улхамър, косите на Гамла — това видение сякаш пронизва замъгленото му съзнание. Далеч от племето, сред злонамерените чужди хора и враждебния свят то вместише в себе си самата същност на живота. То накара Нао да отпусне рамене, а от гърдите му се изтръгна дрезгава въздишка... После изчезна. Той тръсна глава и отново се замисли как да се избавят. Стана, сякаш обзет от треска, заобиколи Огъня; отправи се към червените джуджета.

Стисна зъби: преградата от клони се бе приближила още повече; може би следващата нощ врагът щеше да ги нападне.

Внезапно остър вик разцепи въздуха и някаква неясна в първия миг сянка изникна от водата; после Нао проумя, че беше човек. Той се влачеше; от едното му бедро струеше кръв. Имаше странно телосложение, раменете му почти не личаха, имаше извънредно тясно лице. Отначало червените джуджета като че ли не го забелязаха, но скоро се чуха крясъци, засвистяха копия. Тогава нещо в Нао трепна и го подтикна към действие. Той забрави, че трябваше да гледа на този човек като на враг; изпита само неистов гняв срещу червените джуджета и се спусна към ранения, както би се спуснал към Нам или към Гау. Едно копие го рани в рамото, но той не спря. Нададе бойния си вик, хвърли се към ранения, вдигна го от един път и отстъпи назад. Един камък го перна по челото, второ копие го одра по гърба... Вече беше във от опасност... През тази вечер червените джуджета не посмяха да встъпят в решителен бой.

ТРЕТА ГЛАВА

НОЩ В ТРЕСАВИЩЕТО

Синът на Леопарда заобиколи Огъня, положи човека върху сухата трева и го загледа удивено и подозрително. Това създание бе напълно различно от улхамрите, от кзамите и от червените джуджета. Върху продълговатия му, прекалено тесен череп никнеха редки и тънки косми; тъмните му, вяли и тъжни очи, цепнати почти отвесно, изглеждаха някак безжизнени; имаше хлътнали страни и слабо развити челюсти, а брадичката му бе плоска като долната челюст на плъх; но водачът се чудеше най-много на издълженото му, обло тяло без рамене, от което ръцете стърчаха като крокодилски лапи. Кожата му бе суха и груба, сбръчкана, сякаш покрита с люспи. Синът на Леопарда си каза, че така изглеждат само змиите и гущерите.

Откакто Нао бе положил човека върху сухите треви, той не мърдаше. Сегиз-тогиз клепащите му бавно се повдигаха и мътните му очи се вторачваха в странниците. Дишаше шумно, пресежливо, може би от болки. Нам и Гау го намираха извънредно противен; с радост биха го хвърлили обратно във водата. Нао обаче се интересуваше от него, тъй като го бе избавил от враговете, освен това беше любопитен от другарите си — питаше се откъде ли идва непознатият, как се е озовал в тресавището, кой го е ранил и дали е човек или мелез между човек и някой пълзящ звяр. Опита се да му обясни със знаци, че няма намерение да го убива. После му посочи убежището на червените джуджета, за да поясни, че смъртта дебне там.

Обърнал лице към водача, човекът издаде глух гръден звук. Нао реши, че го е разбрал.

Месецът бе извървял своя път по небосвода, голямата синя звезда бе изчезнала. Човекът се беше надигнал и налагаше раната си с някакви треви; от време на време слаби искрици проблясваха в мътните му очи.

Когато луната се изгуби, по водната шир заблещукаха отраженията на звездите и се чу шумоленето на червените джуджета. Те сновяха през цялата нощ — едни пренасяха клони, други избутваха

напред укреплението. Неведнъж Нао стана с намерението да се бие. Но виждаше колко многобройни са враговете, колко са предпазливи и коварни; разбираше, че те няма да пропуснат нито едно движение на улхамрите; примири се с надеждата да му провърви в боя.

Измина още една нощ. На сутринта червените джуджета метнаха няколко копия, които паднаха съвсем близо до убежището на четиримата. Разкрещяха се радостно и победоносно.

Това бе последният ден. Привечер джуджетата щяха да придвижат за последен път прикритието си; щяха да ги нападнат още преди луната да залезе... Улхамрите с яд и мъка се вираха в зеленикавата вода, а в стомасите им стържеше глад.

Откак се бе сипнала зората, раненият се държеше особено. Очите му хвърляха нефритови отблясъци, дългото му обло тяло се огъваше, сякаш бе червей, сухата му мека ръка се свиваше някак странно...

Внезапно той грабна един харпун и мушна с него някакво листо на водна лилия; водата закипя, мярнаха се златисти люспи, човекът дръпна рязко оръжието и изтегли огромен шаран. Нам и Гау нададоха радостни викове: с тази риба можеха да се нахранят много хора. Вече не съжالياха, че водачът им е спасил живота на това доста неприятно същество.

Скоро съвсем престанаха да съжالياват, когато то налови още риба — риболовът му се удаваше невероятно. Нови сили се пробудиха в гърдите им: Нам и Гау с възторг виждаха колко правилно е действувал техният водач. Топлина се разля по телата им и им се стори, че няма начин да умрат: Нао несъмнено щеше да излъже червените джуджета, да унищожи много от тях и да ги прогони.

Синът на Леопарда не споделяше тази надежда. Не му идваше наум и средство да се измъкнат от жестоките червени джуджета. Колкото повече разсъждаваше, толкова по-безполезни му се виждаха всички хитрини. Те се разнищваха още преди да ги е дообмислил. Оставаше му да разчита единствено на здравата си десница и на късмета — тази вечна опора на хората и зверовете, познали спасението след най-страшни беди.

Слънцето бе слязло ниско в небето, когато на запад се появи трепкащ, непрестанно видоизменящ се облак — улхамрите разбраха, че това е огромно ято птици. Дрезгаво грачещи гарвани се носеха пред дългокраки жерави с шум, който наподобяваше свистене на вятър и

плясък на вълни, патици цепеха въздуха с пъстрите си глави, следвани от гъски с тежки търбуси и от летящи като черни камъни скорци. Безпорядъчно прииждаха дроздове, свраки, синигери, дропли, чапли, нощни лястовици, дъждосвирци и бекаси.

Навярно нейде в далечината страшно бедствие ги бе подплашило и прогонило към нови земи.

По здрач се появиха и четириногите. Безшумно препускаха елени, стремглаво отминаваха коне, профучаваха мегацери и тънконоги антилопи; мяркаха се вихрено устремени глутници вълци и кучета; голям жълт лъв и неговата лъвица правеха скокове от по петнадесет лакти, а подире им идеха множество чакали. Повечето животни се спряха край тресавището да пият вода.

Тогава отново се разгоря вечната война, която всеобщият ужас бе прекъснал; един леопард се хвърли върху гърба на заблуден кон и впи зъби в гърлото му; вълците се спуснаха към стадо антилопи; някакъв орел сграбчи чапла в ноктите си; лъвът нададе продължителен рев и задебна изплъзващия се дивеч. Изведнъж се появи животно с къси крака, грамадно почти колкото мамут — кожата му бе яка и набръчкана като кора на стар дъб. Навярно лъвът не знаеше силата му, изрева повторно и вирна заплашително огромната си глава, яките си зъби и буйната си грива. Раздразнен от този гръмовен звук, носорогът издаде напред страшната си муцуна и се спусна като побеснял към хищника. Това, което последва, не би могло да се нарече бой. Едрото червеникаво тяло се преметна и се търколи по земята, а набръчканото чудовище продължи да лети сляпо напред, без дори да усети, че е победило. Глухо, болезнено и гневно ръмжене се изтръгна от гърдите на лъва. Замъгленият му ум не можеше да побере мисълта, че въпреки силата си се е оказал безпомощен като чакал.

Нао трескаво се надяваше, че това нашествие ще пропъди червените джуджета. Очакванията му не се оправдаха. Площта, където се бяха настанили враговете, бе останала встрани от пътя на животните и когато нощта угаси жаравата на залеза, по полето пламнаха огньовете и закънтяха зловни смехове. После из околността отново настъпи тишина. Единствено стреснат бекас припляскваше с крила, из ракиката пицяха скорци или пък водно влечуго разклащаше лилиите. Но ето че странни създания се плъзнаха по водната повърхност към островчето, намиращо се близо до гранитната ивица.

Малки вълнички издаваха пътя им, а също тъй и подаващите се кръгли, покрити с водорасли глави... Бяха пет или шест; Нао и Човекът без рамене ги гледаха, изпълнени с опасения. Най-сетне те стигнаха до островчето, изкачиха се върху една стърчаща скала и се чува враждебните им присмехулни крясъци; смаян, Нао разбра, че са хора: понеслите се в отговор възгласи от брега не оставаха никакво място за съмнение... Той с гняв проумя, че червените джуджета се бяха възползували от преселението на животните и го бяха заблудили... Но по какъв път бяха минали?

Тъкмо си блъскаше главата над този въпрос, когато видя, че Човекът без рамене настойчиво описва с ръка линия между брега и островчето. После посочи гранитната ивица. Синът на Леопарда се досети, че навярно имаше и друга подобна плитчина, скрита под

повърхността на тресавището. Сега враговете вече го дебнеха и отстрани... налагаше се да търсят прикритие във вдлъбнатините, за да се спасят от камъните и копията им!

Над тресавището отново цари тишина; Нао все тъй бди под трепкащите звезди.

Червените джуджета бавно избутват напред своето прикритие от клони: още преди да е изминала половината нощ, те ще се доберат до Огъня на странниците и ще нападнат. Няма да им е лесно. Червените джуджета трябва да изминат немалко разстояние през пламъците, които се простират по цялата ширина на гранитната ивица.

Напрегнал сетивата си, Нао размисля за всичко това, когато от островчето долита камък и се търкулва върху жаравата. Огънят започва да съска, вдига се малко пара — и ето че нов камък тупва там. Със замряло сърце Нао отгатва какво цели врагът. Той ще се опита да угаси Огъня с увити в мокра трева камъни или поне да го обезвреди дотолкова, че нападателите да могат да преминат... Какво да сторят? За да уцелят ония, които са на островчето, трябва те да излязат от прикритията си, но тогава и самите улхамри ще бъдат изложени на опасност.

Докато синът на Леопарда и другарите му се суетяха побеснели, камъните продължаваха да се сипят, от пламъците се вдигаше непрекъснато пара, а прикритието на червените джуджета все така се приближаваше: странниците и Човекът без рамене тръпнеха като обсадени животни.

Скоро голяма част от Огъня започна едва-едва да тлее.

— Готови ли са Нам и Гау? — попита водачът.

И без да дочака техния отговор, нададе бойния си вик. Това бе яростен, отчаян вопъл — младежите не разпознаха в него обичайната сурова дързост. Те чакаха примирени последния знак. Но като че ли някакво колебание обзе Нао. Клепачите му потрепнаха, после от гърдите му се изтръгна звучен смях и надежда озари лицето му; той изкрещя:

— Та нали слънцето вече четири дни суши клоните на червените джуджета!

Той се просна на земята, запълзя към огнището, сграбчи една главня и я запрати с все сили към прикритието. Човекът без рамене, Нам и Гау вече бяха до него и четиримата започнаха трескаво да хвърлят горящи съчки.

Изненадани от неочакваните им действия, враговете метнаха наслуки няколко копия. Когато най-сетне се окопитиха, сухите листа и вейки вече горяха със стотици; огромни пламъци обхванаха прикритието и проникнаха в него; Нао отново нададе победоносен и изпълнен с надежда боен вик и радост изпълни сърцата на другарите му:

— Улхамрите победиха човекоядците! Как няма да сразят малките червени чакали?

Огънят продължаваше да унищожаваше прикритието, алено зарево осветяваше цялото тресавище, привличайки рибите, влечугите и насекомите; птиците пляскаха с криле сред тръстиките, а вълчийт вой се смесваше с кикотенето на хиените.

Внезапно Човекът без рамене се изправи и изръмжа. Безцветните му очи блестяха, той сочеше с протегнатата ръка нещо на запад.

Нао се обърна и съзря сред далечните хълмове Огън, който приличаше на изгряваща луна.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

СРАЖЕНИЕТО СРЕД ВЪРБИТЕ

Призори червените джуджета станаха нападателни. Скърцаха с яките си челюсти от омраза, триъгълните им очи лъщяха. Те размахваха отдалеч копията си и се преструваха, че пробождат враговете си, че ги повалят, че ги изтърбушват и трошат черепите им. Стъкмиха друго прикритие от клони и като го поливаха често с вода, започнаха да го тикат към края на гранитната ивица.

Слънцето почти бе достигнало до най-високата си точка в небето, когато Човекът без рамене нададе остър крясък. Той скочи и замаха с ръце. Друг подобен вик разцепи въздуха и отекна над тресавището. Тогава странниците забелязаха в далечината на брега още един човек като оня, когото бяха приютили. Беше застанал край покрито с тръстики място и бе вдигнал над главата си непознато оръжие. Червените джуджета също го видяха; незабавно изпратиха цял отряд по петите му... Човекът вече бе изчезнал сред тръстиките. Неудържимо разтърсен от бурни и противоречиви чувства, Нао продължаваше да се взира натам. Известно време виждаха бягащите по полето червени джуджета; после отново настъпиха тишина и покой. След доста време двама от преследвачите се върнаха, а друга група червени джуджета се отдели и се отправи нанякъде. Нао долови, че предстоят важни събития. Предчувствията на ранения бяха много поясни. Той стоеше прав въпреки болката в бедрото; в мътните му очи играеха весели светлинки, сегиз-тогиз издаваше дрезгави звуци като някое водно животно.

Необяснимото суетене продължаваше. Четири нови групи червени джуджета поеха на път покрай тресавището и се изгубиха. Накрая сред върбите и мангровия гъсталак изскочиха тридесетина мъже и жени с продълговати глави, със заоблени и странно тесни гърди — от три страни ги обграждаха червените джуджета. Завърза се сражение.

Обсадените човеци без рамене не мятаха копията си направо, а с помощта на едно приспособление, което улхамрите никога не бяха

виждали и което бе необичайно за тях. Това бе здрава дървена или костена пръчка, извита в края като кука; благодарение на този уред копията летяха много по-надалеч, отколкото ако се хвърляха с ръка.

В първия миг червените джуджета се огънаха; немалко от тях паднаха покосени. Но непрестанно прииждаха подкрепления. Отвсякъде извираха все нови и нови триъгълни лица, дори от прикритието, което се придвижваше към Нао и другарите му. Джуджетата бяха направо побеснели от ярост. Спускаха се с вой там, където битката бе най-жестока; предпазливостта, проявена спрямо улхамрите, сега бе напълно забравена — вероятно познаваха добре човеците без рамене и не се бояха от ръкопашна схватка или пък се бе разгоряла стара вражда.

Нао изчака съсредоточените срещу него неприятели да намалее. Беше взел своето решение още в самото начало на битката. Изобщо не се бе двоумил. Към действие го подтикваха вътрешната му нагласа, омразата, непоносимото принудително бездействие и убеждението, че ако победят червените джуджета, за него това ще бъде равносилно на гибел.

Едно-единствено нещо го безпокоеше: дали имаха право да оставят Огъня? Клетките щяха да пречат по време на боя; освен това имаше опасност да се строшат. Впрочем след победата щяха да имат на разположение достатъчно огънове, а в случай на поражение ги очакваше смърт.

Когато сметна, че мигът е настъпил, Нао на часа даде заповед и улхамрите изскочиха от своето убежище, като цепеха въздуха с бойните си викове. Няколко копия ги одраскаха едва-едва; те вече бяха проникнали отвъд прикритието на враговете. Събитията се развиха с безпощадна бързина. Посрещнаха ги дванайсетина скупчени на едно място същества, които размахваха копията си. Нао метна копието и харпуна си и се хвърли напред с вдигната тояга. Когато Нам и Гау се включиха в боя, три червени джуджета бяха вече повалени. Но копията непрестанно валяха: за щастие улхамрите получиха само леки наранявания — повечето оръжия бяха хвърлени отдалеч и недостатъчно силно. Трите тояги се развъртяха едновременно; като видяха, че воините им загиват един след друг и че пристига спасеният от Нао човек, последните оцелели джуджета побягнаха. Нао успя да повали още две, останалите се скриха в тръстиките. Не ги подгони, за

да не губи време — бързаше да се присъедини към човеците без рамене.

Ръкопашната схватка сред върбите бе в разгара си. Неколцина воители бяха успели да се скрийт в едно блато и с помощта на своите приспособления се целеха оттам в червените джуджета. Те обаче бяха настървени и многобройни. Имаха явно надмощие; за да ги сразят, беше нужна светкавична намеса. Нам и Гау съзнаваха това не по-зле от своя водач и го следваха с бързи скокове. Когато стигнаха до мястото на битката, дванайсет червени джуджета и десет мъже и жени без рамене лежаха на земята.

Нао изрева като лъв и се хвърли срещу враговете. Ярост бушувахе в него. Огромната му тояга заблъска главите, гърбовете и коремите им. Макар червените джуджета да се бояха от силата на този исполин, и през ум не им бе минавало, че тя е тъй огромна. Докато се съвземат Нам и Гау влязоха в боя, а измъкналите се от обкръжението човеци без рамене ги обсипаха с копията си.

Настъпи бъркотия. Няколко червени джуджета в ужас побягнаха от полесражението, но вождът им се развика, събра ги и копията им щръкнаха застрашително. Настъпи кратко затишие.

За разлика от джуджетата човеците без рамене гледаха да не се скупчат. Оръжията им бяха по-опасни от разстояние и те избягваха близките схватки. Прокрадваха се отдалеч с бавни и някак унили движения.

Отново засвистяха копия; ония, които вече нямаха оръжия, събираха от земята продълговати камъни и ги изстрелваха с приспособленията си. Това се хареса на Нао, той също метна копията и харпуна си, които бе прибрал след първия сблъсък, и награби камъни. Червените джуджета проумяха, че ги очаква неминуемо поражение, ако не влязат отново в ръкопашен бой. Те се спуснаха бързо напред. Не срещнаха никого. Човеците без рамене бяха минали от двете им страни, а пъргавите Нао, Нам и Гау настигаха отзад изостаналите и ранените и ги поваляха.

Ако съюзниците на улхамрите бяха чевръсти като тях, прекият допир с враговете щеше да бъде избягнат, но широките им крачки бяха някак несигурни и бавни. Когато червените джуджета започнаха да ги

преследват поотделно, отново спечелиха надмощие. Настъпи злокобен миг: безброй копия се забиваха в телата на човеците без рамене. Тогава Нао се взря продължително в разбунената тълпа. Видя оня, който насърчаваше с гласа си червените джуджета — набит мъж с побеляващи косми и огромни зъби. Трябваше да се добере до него; петнайсет туловища го прикриваха... Храбростта на могъщия странник надви страха от смъртта. Той ревна и се спусна напред като див бик. Тоягата му поваляше всичко живо. Но когато се приближи до стария вожд, насреща му се изпречиха копията; те го спираха, впиваха се в могъщите му гърди. Той съумя да ги отклони. Заприиждаха други джуджета. Нао призова другарите си, разкъса със сетно усилие преградата от тела и оръжия и смаза като орех якия череп на вожда...

В същия миг Нам и Гау му се притекоха на помощ...

Обзети от ужас, червените джуджета проумяха, че срещу тях се е възправила гибелна мощ — те биха се сражавали докрай под заповедите на своя вожд, но се почувствуваха безпомощни, когато гласът му замлъкна. Без да се обръщат назад, побягнаха безредно към родните земи, към своите езера и реки, към своето племе, където бе изворът на тяхната храброст и където отново щяха да съберат сили.

ПЕТА ГЛАВА

ЗАГИВАЩИТЕ ЧОВЕЦИ

Тридесет мъже и десет жени лежаха на земята. Повечето не бяха мъртви. Неспирно се лееше кръв; имаше и счупени крайници, и пукнати черепи; виждаха се изтърбушени кореми. Едни от ранените щяха да умрат, преди да се смрачи; други щяха да живеят още много дни, някои дори можеха да оздравеят. Но според човешкия закон червените джуджета трябваше да бъдат наказани. Самият Нао, който неведнъж бе нарушавал закона, се съгласи, че не бива да има милост за такива безпощадни врагове.

Той остави другарите си и човеците без рамене да понижат сърцата, да разцепят и отсекат главите им. Избиха ги на бърза ръка: Нам и Гау не обичаха да се бавят, а останалите от хилядолетия бяха свикнали с тия неща и дори не влагаха особена жестокост в действията си.

После настъпи затишие, всички се укротиха. Човеците без рамене се заеха да превържат ранените си другари. Правеха го по-грижливо, по-умело от улхамрите. Нао имаше чувството, че те превъзхождат с познанията си неговото племе, но жизнеността им бе закърняла. Движеха се плавно, малко непохватно; събираха се по двама-трима души, за да вдигнат някой ранен; от време на време застиваха в особено вцепенение, а ръцете им увисваха безволно като сухи клони.

Само жените като че ли не бяха толкова вяли. Изглеждаха по-сръчни и по-умни. След известно време Нао забеляза дори, че една от тях сякаш е вожд на племето. Впрочем и техните очи бяха мътни, лицата им — унили като лицата на мъжете, а кожата под редките косми на главите им се белееше. Синът на Леопарда си спомни какви гъсти коси имаха жените от неговото племе, какви лъскави вълни красяха главата на Гамла... Няколко жени се приближиха заедно с двама мъже да видят раните на улхамрите. Благост и спокойствие лъхаха от движенията им. Те избърсваха кръвта с уханни листа и слагаха върху раните смачкани треви, завързани с помощта на сплетени тръстики.

Превръзките скрепиха окончателно този нов съюз. Нао си помисли, че човеците без рамене не бяха груби като неговите братя, като човекоядците и червените джуджета. Вътрешният му усет не го лъжеше, вярна бе и преценката му за тяхната слабост.

Дедите на това племе бяха започнали да обработват камъка и дървото преди другите човеци. Хилядолетия наред уахите обитавали безбройни поля и гори. Никой не им се изпречвал безнаказано. Техните оръжия нанасяли дълбоки рани, самите те овладели тайните на Огъня и с лекота побеждавали слабите скитащи племена и отделните родове. По онова време имали яки тела, здрави и издръжливи мускули; разговаряли на много по-съвършен език от себеподобните си. Поколение след поколение идвали на бял свят и никой не можел да им съперничи. После, без да ги сполетят никакви по-особени беди, развитието им спряло. Те не усетили това, не забелязали и настъпващия упадък.

Постепенно всички ония неща, които спомогнали за величието им, започнали да го подкопават. Телата им станали по-хилави, помудни; езикът им вече не се обогатявал и дори започнал да обеднява; забравили и опростили старите хитрини; не си служели тъй сръчно и ловко с оръжията и ги изработвали все по-лошо. Но падението им личеше най-ясно в изключителната тремавост на мислите и движенията им. Уморяваха се бързо, ядяха малко и спяха дълго: през зимата понякога потъваха в непробуден сън като мечките.

С всяко следващо поколение намаляваше способността им да се възпроизвеждат. Жените с мъка отглеждаха по едно-две деца, при това не особено здрави. Много от тях оставаха безплодни. Все пак бяха по-жизнени от мъжете, по-издръжливи, мускулите им не бяха тъй закърнели. Постепенно бяха усвоили дейностите на воините: ловуваха, ходеха за риба, изработваха оръжия и инструменти, биеха се за своята челяд или за племето. С една дума, различието между половете бе почти изчезнало.

Постепенно по-груби, по-силни и по-жизнеспособни съперници ги бяха изтласкали на югозапад.

Червените джуджета бяха изстребили не едно тяхно племе; човекоядците ги бяха избивали безпощадно. Те се скитаха като в някакъв сън, пилееха някогашната си сръчност и изчерпваха различните полузабравени познания, с които бяха превъзхождали

своите противници. Бяха се приспособили към влажните крайречни земи, пълни с торфища и тресавища, към обградените от езера площи и дори към случайно откритите подземия.

Лесно намираха върната посока из широките, прокопани от водата пещери, свързани с криволичещи ходове, умееха да си пробиват нови пътища. Макар да нямаха ясна представа за своя упадък, знаеха, че са мудни и слаби, че бързо се изморяват, и хитро се измъкваха, ако се стигнеше до бой. Криеха се тъй ловко, че не хора, а дори кучета и вълци мъчно биха ги надушили. Никой звяр не умееше да заличава следите си по-добре от тях.

Само при едно обстоятелство тия безлични създания ставаха непредпазливи и дръзки; щом някой от себеподобните им бъдеше заловен, обкръжен или попаднеше в клопка, бяха готови на всичко, за да го освободят. Тази задружност, по която приличаха на дивите свини пекари и която в миналото им бе помогнала да затвърдят своята власт, понякога ставаше причина за ужасни беди. Така се бяха притекли на помощ и на спасения от Нао човек. Но бдителните джуджета бяха открили уахите из голата местност и ги бяха изненадали. С намесата си Нао ги бе избавил от сигурна гибел; от друга страна, тяхната поява бе спасила тримата улхамри.

Щом го превързаха, синът на Леопарда се върна на гранитната ивица да прибере клетките. Те бяха непокътнати; мъничките огнища в тях все така се червенееха. Като ги видя, спечелената победа му се стори още по-голяма и по-прекрасна. Впрочем надали имаше опасност да остане без Огън; човеците без рамене сигурно биха му дали от своя. Само че го бе обзело непонятно суеверие; държеше на тия завоювани с мъка пламъчета; бъдещето щеше да му се стори някак по-страшно, ако бяха угаснали и трите. Той гордо ги понесе към уахите.

Те го гледаха любопитно, а жената, предвождаща племето, поклати глава. Едрият странник им заобяснява със знаци, че Огънят в неговото племе е угаснал и той е съумял да извоюва нов. Понеже явно никой не го разбираше, Нао се запита дали те не са от тия злощастни люде, които мръзнат през студените дни, не умеят да прогонват мрака и ядат сурова храна. Старият Гун разправяше, че имало такива племена, подобни на вълчи глутници, които превъзхождали другите хора с тънкия слух и силното си обоняние. Нао ги съжали и тъкмо се канеше да им покаже как се подхранва пламъкът, когато забеляза сред

върбите някаква жена да удря два камъка. От тях почти непрестанно бликаха искри, после върху една тънка и суха тревичка плъзна червена точица; пламнаха и други треви и жената духна леко с уста, за да ги разпали: Огънят обхвана листата и струпаните клонки.

Синът на Леопарда се вцепени. Безкрайно учуден, той си каза: „Човеците без рамене крият Огъня в камъни!“ Приблужи се до жената и я загледа. Тя се дръпна стреснато. После си спомни, че тоя мъж бе техният спасител, и му подаде камъните. Нао жадно ги заразглежда и удивлението му нарасна, тъй като не откри по тях цепнатини. Докосна ги: бяха студени. Запита се неспокойно: „Как е вкаран Огънят в тия камъни... и как тъй не ги е нагрял?“

Върна на жената камъните със страхопочитание и предпазливост, каквито могат да събудят у хората единствено необяснимите неща.

ШЕСТА ГЛАВА

ИЗ ВЛАДЕНИЯТА НА ВОДАТА

Уахите и улхамрите минаваха през Владенията на водата. Тя кротуваше в тихи водоеми, завладени от водорасли, лилии, лотоси, стрелолисти, водни невени, леща, ракити и тръстики; прерастваше в мрачни и страховити торфища; изливаше се в езера, реки и вади, между които се издигаше камениста, песъчлива или глинеста суша; избликваше от земята, ромолеше по склоновете или потъваше през някоя пукнатина в жадните ѝ недра. Уахите вече знаеха, че Нао се е упътил на северозапад. Бяха решили да му спестят излишното лутане и да го изведат до края на влажните земи. Умееха всевъзможни неща. Откриваха проходи, за които други хора не биха се сетили; строяха салове, прехвърляха дънери през пропастите или свързваха два бряга с помощта на лиани. Плуваха добре, макар и бавно, освен ако забележеха някои видове водни растения, които им вдъхваха суеверен страх. Действията им бяха неуверени; често се движеха, сякаш ги оборваше сън или сякаш току-що се събуждаха; но въпреки това почти никога не допускаха грешки.

Имаше достатъчно храна. Уахите знаеха много ядивни корени; особено сръчни бяха в риболова. Целеха рибите с харпуни, ловяха ги с ръце, хващаха ги със сплетени треви, нощем ги подлъгваха със запалени факли и примамваха цели стада към тесни заливчета. Вечер, когато Огънят се зааленееше на някоя ивица твърда земя, на някое островче или в края на брега, те се наслаждаваха на своето кротко и неприветливо щастие. Обичаха да седат на групи, да се притискат едни до други и слабеещите им тела сякаш се възраждаха при допира с техните ближни — улхамрите избягваха да се скупчват, а Нао гледаше да остава сам колкото се може по-дълго. Уахите често подемаха и повтаряха до безкрай някаква извънредно еднообразна песен, съчинена по повод на далечни, забравени от всички събития; навярно бе свързана със загинали много отдавна поколения. Тия неща ни най-малко не занимаваха сина на Леопарда. Те някак си го притесняваха и дори му бяха противни. Но той с огромно любопитство ги

наблюдаваше как ловуват, как хващат риба, как определят пътя си, как изработват различни предмети — и най-вече как си служат с приспособлението за стрелба и как изкарват Огъня от камъните.

Бързо се научи да стреля с техните приспособления. Съюзниците го харесваха все повече и не криеха тайните си. Позволиха му да си служи с техните оръжия и инструменти, той разбра как ги поправят и понеже някои приспособления се загубиха, погледа, докато изработваха новите. Впрочем жената-вожд му подари едно и той се научи да борави с него също тъй добре и дори с по-голяма сила от хората без рамене.

Повече време му бе потребно, за да проумее загадъчната поява на Огъня. Тя продължаваше да му вдъхва страх. Гледаше отдалеч как изскачат онези искри; задаваше си неразрешими и противоречиви въпроси. Но постепенно ставаше по-смел. После членоразделната реч и езикът на знаците му дойдоха на помощ. Бе започнал да разбира уахите по-добре: научи смисъла на десет-двайсет думи и на трийсетина знака, с които си служеше племето. Отначало подозираше, че не уахите вкарват Огъня в камъните, а той просто си е вътре. Щом човек ги чукаше, пламъчето се появяваше и се нахвърляше върху сухите треви: отначало беше съвсем слабо и не винаги успяваше да захване плячката си. Нао съвсем се успокои, като видя, че искри изскачат и от намерени на земята камъни. Когато се увери, че тайната е в самите неща, а не в силата на уахите, и сетните му страхове изчезнаха. Разбра също така, че са необходими два различни камъка: кремък и марказит. След като успя сам да изтръгне от тях пламъчета, опита се да разпали огнище. Беше неопитен, но имаше ловки и силни ръце; успяваше да предизвика много искри. Правеше опити всеки път, щом спираха да починат, ала не можа да подпали дори и най-мъничкото листенце.

Един ден племето спря, преди да се смрачи. Настаниха се край езеро със зелени води, сред песъчлива местност, а времето бе извънредно сухо. В небето летеше ято жерави; из тръстиките шаваха летни бърнета; в далечината ревеше лъв. Уахите запалиха два големи огъня; Нао бе взел няколко тънки и напълно изсъхнали сламки и блъскаше един в друг своите камъни. Удряше ги силно и настойчиво.

Накрая го обзеха съмнения; каза си, че уахите навярно крият още някаква тайна. Готов да се откаже, той чука няколко пъти камъните тъй здраво, че единият се разтроши. Пое дълбоко дъх, ръцете му затрепериха: върху една от сламчиците се бе появила светлинка. Той внимателно задуха с уста, пламъчето нарасна: то ухапа своята нищожна плячка, после се нахвърли върху нови и нови треви...

Неподвижен, задъхан, с безумен поглед, Нао изпита огромна радост — не бе се радвал така дори когато победи тигрицата, когато отне огъня на кзамите, когато сключи съюз с големия мамут и повали вожда на червените джуджета. Усещаше, че се е сдобил с власт, за която дедите му не бяха подозирали, и че вече никой никога нямаше да може да унищожи Огъня на човеците от неговия род.

СЕДМА ГЛАВА

ЧОВЕЦИТЕ СЪС СИНЯ КОЗИНА

Навлязоха сред по-дълбоки долини; прекосиха местности, където есента бе топла почти като лято. После напреде им изникна зловеща и непроходима гора. Възправяше се като стена от лиани, бодли и нискостеблени растения и уахите трябваше да си пробиват път с помощта на своите кремъчни и ахатови ножове. Жената-вожд събщи на Нао, че уахите ще се разделят с улхамрите, когато излязат отново на открито, тъй като земите нататък са им непознати. Доколкото им било известно, имало някакво поле, а после планина, прорязана от широка клисура. Според жената-вожд в полето и в планината нямало хора; в гората обаче живеели няколко племена. Тя обясни, че имали силни гърди и ръце, че не палели огньове, не си служели с членоразделна реч, не воювали и не ловували. Ставали страшни, ако ги нападнат, ако им пресекат пътя или ако сметнат, че имат насреща си враг.

Цяла сутрин напредваха мъчително, сетне гората пооредя. Бодливите и дерящите растения намаляха; между хилядолетните дървета се появиха утъпкани от животните пътеки; зеленикавият полумрак започна да се разсейва; но дървесното царство все тъй гъмжеше от птици, долавяше се близостта на хищници, на влечуги и насекоми, някакъв нестихващ кипез, величавата, несекваща, подмолна борба, в която растенията и животните постоянно гинеха и се раждаха...

Един ден жената-вожд посочи гъсталака с особено изражение. Сред листата на някаква смокиня се бе мярнало синкаво тяло — Нао разбра, че е човек. Той си спомни червените джуджета и потръпна от тревога и ненавист. Неизвестното същество изчезна. Настъпи пълна тишина. Уахите знаеха какво означа това, спряха да вървят и се скупчиха.

Тогава най-старият човек от племето взе думата.

Той каза колко силни и страшни в гнева си са човеците със синя козина; заяви, че в никакъв случай не бива да следват техните пътища и да прекосяват станове им; добави, че те мразят чуждите гласове и резките движения.

— Бащите на нашите бащи — завърши той — са живели в мирно съседство с това племе. Винаги са отстъпвали пред тях в гората. От своя страна човеците със синя козина избягват да се срещат с уахите в полето и сред водите.

Жената-вожд се съгласи с неговото слово и вдигна тоягата си. Тръгнаха в друга посока, промъкнаха се през една яворова горичка и стигнаха до широка поляна: явно тук бе паднала мълния, още имаше пепел от изгорели клони и дънери. Уахите и улхамрите вече излизаха на открито, обаче Нао забеляза вдясно ново синкаво тяло, подобно на онова, което бе съзрял между листата на смокинята. После в хладната сянка се размърдаха други две тела. Зашумоляха клони; от тях изскочи гъвкаво и силно създание. Никой не би могъл да каже дали се движеше на четири крака като зверовете и разните гуцери, или на два като птиците и хората. Приведено напред, то беше стъпило здраво на земята с кривите си задни крайници, а с предните се опираше на един стърчащ от земята корен. Лицето му бе огромно, с челюсти като на хиена, кръглите му, подвижни очи горяха, имаше продълговат череп и ниско чело, едри гърди, по-широки дори от лъвски; стъпалата му изглеждаха също като ръцете. Тъмна, червеникаво-синкава козина покриваше тялото му. Нао се досети, че насреща му стои човек, единствено по гърдите и по раменете му — иначе тия четири ръце му придаваха твърде странен вид, а главата можеше да бъде глава на бивол, на мечок или на куче. След като хвърли на всички страни подозрителни и гневни погледи, човекът със синя козина се изправи на краката си. Изръмжа дрезгаво.

Тогава от гъсталака наизскачаха други подобни същества. Бяха трима мъжкар, дванайсетина женски и няколко малки, които се спотайваха сред корените и треволяка. Единият самец беше същинско чудовище: ръцете му бяха като дървесни стволоче, гърдите му бяха два пъти по-широки от гърдите на Нао, спокойно би могъл да повали див бик и да удуши тигър. Не носеше оръжие, но двама-трима от другарите му влачеха по земята клони с неошмулени листа.

Великанът пристъпи към уахите и улхамрите, а останалите започнаха да ръмжат. Той се заблъска по гърдите, под тежките му присвити устни се мярнаха лъскави бели зъби.

Жената-вожд бе дала на уахите знак да се оттеглят. Не бързаха. По стар обичай избягваха резките движения и не говореха. Нао постъпи по същия начин, тъй като се доверяваше на опита им. Но Нам и Гау, които бяха излезли напред, за миг се поколебаха. Когато понечиха да последват своя водач, пътят им бе отрязан: човеците със синя козина се бяха пръснали из поляната. Тогава Гау се втурна към гъсталака, а Нам се опита да мине през откритата площ. Беше тъй лек и пъргав, че за малко не се промъкна. Но една женска изскочи срещу него; той зави. Приблжиха се два самец. Изплъзна им се, ала загуби равновесие.

Две огромни ръце сграбчиха Нам. Беше се озовал в прегръдката на великана.

Не успя дори да вдигне оръжията си; страхотен натиск оковаваше раменете му, чувствуваше се слаб като антилопа, повалена от тигър. Знаеше, че Нао е далеч, затова застина с напрегнати мускули, с потъмнели очи: младостта му бе безсилна пред настъпващата смърт.

Нао не можеше да гледа безучастно как убиват неговия другар; той пристъпи напред с копие и тояга в ръцете, но жената-вожд го спря.
— Недей! — каза тя.

Той проумя, че замахне ли, Нам ще умре. Цял трепереше от желание да се бие и от страх, че синът на Тополата ще загине смазан, но само въздъхна глухо и загледа натам. Човекът със синя козина бе вдигнал странника: скърцаше със зъби, люшкаташе го и се готвеше да го блъсне в някое дърво... Внезапно се спря. Загледа неподвижното тяло, лицето. Като не усети никаква съпротива, чудовищните му челюсти се отпуснаха, в кървясалите му очи се прокрадна добродушие; той остави Нам на земята.

Ако младежът бе понечил да се защитава или се бе замаял от ужас, страховитите ръце щяха да го сграбчат отново. Той бе усетил това и не помръдна...

Цялото племе се събра — и самците, и женските, и малките. Всички те смътно съзнаваха, че телосложението на Нам е подобно на тяхното. Ако бяха червени джуджета или улхамри, това още по-силно би ги подтикнало към убийство. Ала те не умееха да разсъждават ясно; не водеха войни; не ядяха месо, нямаха установени обичаи. Инстинктивно мразеха хищниците, които отвличаха малките им и разкъсваха ранените, понякога между отделни самци се разгаряха вражди, но никога не убиваха тревопасни.

Стояха край странника и не знаеха как да постъпят; бяха се успокоили, понеже той лежеше неподвижен, а поведението на грамадния самец бе съвсем миролюбиво. От дълго време вече останалите мъжкари не смееха да му се противят и той ги водеше през гората, като избираше пътищата и местата за почивка и прогонваше лъвовете.

Сега обаче той не хапеше и не удряше и другите също се въздържаха. Скоро те съвсем забравиха войнствените си намерения и животът на Нам бе спасен. Нова заплаха можеше да възникне единствено в случай, че понечеше да ги нападне или да се бори с тях. Вече спокойно можеше да ги следва и дори да заживее помежду им, без да му обърнат внимание.

Както бе предусетил грозящата го гибел, така сега схвана, че опасността е минала. Надигна се полека и зачака. Известно време те го наблюдаваха малко недоверчиво. После една от женските се полакоми за някакво крехко стръкче и нищо вече не можеше да я отклони от желанието да го схруска; един самец се зае да изравя корени; постепенно всички се върнаха към неизменното си занимание — да

дирят храна: понеже черпеха сила само от растенията, а не можеха да ядат всичко като елените и биковете, непрекъснато търсеха, избираха...

Младият странник бе свободен. Той отиде при Нао, който бе излязъл на поляната, и двамата загледаха как човеците със синя козина изчезват и се мяркат отново. Нам още не можеше да се укроти след преживяното и беше готов да ги избие до един. Нао обаче не изпитваше омраза към тия странни човеци; възхищаваше се от мечешката им сила и си мислеше, че ако им хрумне, те биха могли да унищожат и уахите, и червените джуджета, и човекоядците, и улхамрите.

ОСМА ГЛАВА

ГИГАНТСКИТЕ МЕЧКИ В КЛИСУРАТА

Нао вече отдавна се бе разделил с уахите и бе прекосил гората на човеците със синя козина. Бе стигнал през планинския проход до високите плата. Тук есенният въздух бе по-хладен, в небето непрестанно се гонеха облаци, вятърът фучеше дни наред, тревите и листата гниеха върху бедната почва, а студът унищожаваше неизброимите насекоми под дървесните кори, сред хилавите стъбла, под съхнещите корени, в развалените плодове, във вдлъбнатините на камъните и в цепнатините на глината. Когато облаците се поразпръсваха, звездите пронизваха мрака с ледена светлина. Нощем непрестанно виеха вълци, кучетата скимтяха непоносимо; току се чуваше предсмъртното хъркане на някой елен, антилопа или кон, рев на тигър или на лъв, улхамрите често забелязваха как в тъмнината около техния Огън изникват гъвкави сенки и искрящи очи.

Животът ставаше все по-мъчен. Зимата приближаваше и растителната храна беше вече недостатъчна. Тревопасните отчаяно драцеха пръстта, изравяха корени, дъвчеха младите филизи и кората на дърветата; животните, които ядяха плодове, тършуваха из клонците; гризачите укрепваха убежищата си; месоядните зверове неуморно дебнеха край пасищата, притаяваха се край местата за водопой, бродеха из гъсталаците и се криеха в скалните пукнатини.

Всички живи създания, с изключение на ония, които спяха зимен сън или имаха запаси в дупките си, бяха извънредно напрегнати, тъй като трудно можеха да задоволят нарасналите си нужди.

Нао, Нам и Гау рядко гладуваха. Пътуването и премеждията бяха усъвършенствували техния усет, сръчността и схватливостта им. Те отдалеч разпознаваха дали имат насреща си дивеч или враг; предчувстваха кога ще задуха вятър, кога ще вали или ще има наводнение. Всяко тяхно движение целеше нещо определено и те никога не изразходваха излишна енергия. От пръв поглед откриваха в

каква посока да се отдалечат, къде да се приютят или да влязат в бой. Намираха верния път почти също тъй безпогрешно, както прелетните птици. Макар местностите, планините, езерата, блатата, горите и придошлите реки да се меняха непрестанно, те с всеки изминал ден приближаваха все повече земята на улхамрите. Надяваха се да стигнат при своето племе най-късно след половин месец.

Един ден видяха напреде си област, покрита с високи хълмове.

Надвисналото, жълтеникаво небе беше задръстено от цели камари огромни облаци с цвят на пясък, на глина и сухи листа, а помежду им зееха белезникави пролуки. Човек имаше чувството, че се канят да обгърнат цялата земя.

Всички пътища бяха открити, но Нао избра една безкрайна клисура — познаваше я, понеже още на годините на Гау бе минавал по нея с група ловци. Издълбана между варовити склонове, дълбока на места като същинска пропаст, тя свършваше със стръмен проход, в който камъните се ронеха под стъпките.

Страниците изминаха две трети от дължината ѝ без премеждия. Към средата на деня седнаха да хапнат. Намираха се в полукръгла падина, обкръжена от бездни и пещери. Чуваше се бученето на подземна река, която с грохот се стоварваше в някаква пропаст; върху скалите се открояваха две тъмни дупки, образувани от незнани природни стихии далеч преди да се появят първите живи създания.

След като се нахрани, Нао отиде до едната пещера и дълго я гледа. Спомни си, че Фаум бе показал на своите воители подземен ход, през който можеше да се стигне по-бързо до равнината. Само че по осеяния с неустойчиви камъни наклон не можеше да се придвижи цял отряд; навярно щеше да бъде достатъчно удобен за трима пъргави мъже; Нао реши да минат оттам.

Той се промъкна до дъното на пещерата, откри цепнатината и навлезе в нея, докато лъч бледа светлина му подсказа, че е приближил изхода. На връщане Нам го посрещна с думите:

— Има голяма мечка в клисурата!

Прекъсна го глух рев. Нао се втурна към входа на пещерата и видя, че Гау се е притиснал сред скалите, готов за отбрана. Тръпки полазиха по гърба на водача. Откъм откритата страна на падината се приближаваха два чудовищни звяра. Гъстите им тъмнокафяви кожуси ги пазеха от настъпващия зимен студ, от твърдите камъни и от

бодливите растения. Единият звяр беше огромен като див бик, с покъси, по-яки и по-жилави крака, с могъщо чело, подобно на разядена от лишей скала: грамадната му уста би могла да побере човешка глава и да я смаже с едно стискане на челюстите. Това бе самецът. Женската имаше по-плоско чело, по-къса муцуна и не изглеждаше тъй нападателна. Движенията и туловищата им напомняха донякъде човеците със синя козина.

— Да — промълви Нао, — това са големи мечки.

Те не се бояха от никое живо същество. Ставаха опасни само когато се разгневяха или прегладнееха — рядко ядяха месо. Двата звяра заръмжаха. Самецът навири муцуната си и залюля застрашително глава.

— Ранен е — забеляза Нам.

По козината му се стичаше кръв. Странниците изтръпнаха от страх да не би раната да е нанесена от човешко оръжие. В такъв случай мечокът щеше да търси отмъщение. Нападнеше ли ги, нищо нямаше да го спре: никое живо създание не беше по-упорито от него. Копията, бравите и тоягите не бяха в състояние да пробият гъстия му кожух и твърдата кожа. С едно замахване на лапата си като нищо изтърбушваше човек, притиснеше ли го, можеше да го смаже, да го направи на парчета с челюстите си.

— Откъде дойдоха? — попита Нао.

— Откъм ония дървета... — отвърна Гау и посочи няколко борчета, щръкнали над коравите скали. — Мъжкарят се спусна отдясно, а женската отляво.

Случайно или умишлено те бяха запушили пътищата за бягство от клисурата. Очевидно възнамеряваха да нападнат. Това се усещаше и по рева на самца, и по сдържаното, коварно поведение на самката. Колебаеха се, защото не умееха да разсъждават бързо, а инстинктът им повеляваше да проверят всичко; душеха с шумно сумтене въздуха, за да преценят разстоянието, което ги делеше от скритите зад камъните врагове.

Изведнъж Нао даде заповед. Когато мечките се спуснаха към улхамрите, те вече бяха в дъното на пещерата. Синът на Леопарда накара младежите да минат пред него; тримата се движеха бързо, доколкото им позволяваха грапавата земна повърхност и криволичещият проход.

Гигантските мечки намериха пещерата празна и доста дълго душяха заплетените, припокриващи се дири на улхамрите. Бяха предпазливи и от време на време спираха. Не се бояха от никое живо създание, но подозрителността им бе вродена и изпитваха смътен страх пред неизвестното. Знаеха колко несигурно нещо са канарите, пещерите и бездните; в паметта им не се бе заличил споменът за пропукани и падащи скали, за внезапно зейнали в земята дупки, за бездънни черни пропасти, за лавини, за твърди стени, рухнали под напора на водата. През целия им досегашен живот не ги бяха заплашвали нито мамути, нито лъвове, нито тигри. Неведнъж обаче се бяха сблъскали с неукротими стихии: в плътта им се бяха врязвали остри камъни, бяха затъвали в дълбоки снегове, бяха се бяхтали напролет сред бушуващи реки, бяха ги затрупвали свлекли се пластове.

Тази сутрин за пръв път им се случи да ги нападнат живи същества. Тъкмо минаваха край една висока скала, където можеха да се изкатерят само гущери и насекоми. На самото ѝ било стояха три изправени звяра. Като съзряха гигантските мечки, те нададоха викове и замятаха копия. Едно от тях нарани самеца. Болката го вбеси и заслепен от ярост, загубил всякакъв разум, той направи опит да се добере до върха. Скоро се отказа и заедно с другарката си потърси по-удобен път.

Докато вървяха, изтръгна копието и го подуши: нещо се разшава в паметта му. Рядко бе срещал хора: те не го смущаваха, както не го смущаваха вълците и хиените. Понеже винаги отстъпваха пред него, не познаваше хитрините и клопките им и не се занимаваше с тях. Това неочаквано прекеждие го бе стреснало. То бе нарушило установения ред на нещата, беше разкрило някаква непонятна заплаха. Пещерният мечок обикаляше из тъмните ходове, пристъпваше бавно по стръмнините, душеше внимателно всевъзможните миризми. Накрая се умори. Ако не беше раната, цялата случка щеше да се превърне за него в смътен спомен, който би могъл да изплува само при друго подобно събитие. Но нестихващата болка постоянно го подсещаше за тримата изправени върху билото човеци и за онова остро копие. Той току изръмжаваше, изплезил език... После престана да свързва и това неприятно усещане с каквото и да било. Гигантският мечок тъкмо се чудеше къде да намери нещо за ядене, когато отново долови човешка миризма. В гърдите му забушува гняв. Той се обади на своята самка,

която бе поела по друг път — двамата не можеха да съжителствуват дълго, особено в студено време. Първо бяха разбрали къде е противникът и какво разстояние ги дели от него и веднага бяха нападнали.

Отначало Нао имаше чувството, че е сам с другарите си в тъмната пукнатина. После отекнаха тежките стъпки на зверовете, чу се шумно сумтене: мечките настигаха хората. Имаха предимство, понеже стъпваха по-здраво с четирите си крака по невидимата земя, а остроото обоняние им помагаше да следват прясната диря... Странниците непрекъснато се спъваха в камъните, подхлъзваха се в ямите, блъскаха се в скалните издатини, тъй като освен оръжията и храната мъкнеха и клетките с огньовете, които Нао не можеше да остави. Пламъчетата мъждееха слабо в своите скривалища и изобщо не осветяваха пътя: неуловимите им червеникави отблясъци едва-едва достигаха до извитите сводове. В замяна на това издаваха прокрадващите се сенки на бегълците...

— Бързо! Бързо! — извика водачът.

Нам и Гау нямаше как да се затичат. Огромните зверове се приближаваха. С всяка стъпка дишането им се чуваше все по-силно. Колкото по-ясно усещаха близостта на врага, толкова повече растеше тяхната ярост и те глухо ръмжаха един през друг. Мощните им гласове ехтяха сред камъните. Нао си представяше тия грамадни тела, ужасната прегръдка, хищните яки челюсти...

Мечките бяха вече само на няколко крачки зад тях. Земята се тресеше под краката на Нао, всеки миг страховит удар можеше да строши гръбнака му...

Той реши да се обърне с лице срещу смъртта; наклони внезапно клетката и насочи трепкащата светлинка към едно тъмно тяло, което се движеше. Мечокът спря мигновено. Изненадаше ли се, ставаше предпазлив. Впери поглед в пламъчето, заклати се и дрезгаво повика женската. После яростта надви и той се спусна към човека... Нао отскочи и с все сили хвърли клетката. Уцели мечока по носа, изгори единия му клепач и докато той стоеше стъписан и ревеше от болка, странникът отново набра преднина.

Из преплетените ходове бе станало малко по-светло. Улхамрите вече виждаха къде стъпват: не се спъваха и напредваха бързо... Но гонитбата продължаваше, зверовете също се възползуваха от виделото и ускориха крачка, а синът на Леопарда си помисли, че на открито опасността щеше да бъде още по-голяма.

Гигантският мечок отново ги настигаше. Беше полудял от гняв поради опърления си клепач и бе забравил всяка предпазливост; кръвта бушуваше в главата му, нищо не можеше да го спре. Нао разбираше това по усиливащото се сумтене, по пресекливия, дрезгав рев.

Понечи да се спре и да започне бой, обаче Нам го извика. Водачът видя голяма издатина, която препречваше прохода и го стесняваше. Нам вече се бе прехвърлил оттатък, Гау тъкмо се промъкваше. Хриптенето на мечока се чуваше на три стъпки отзад, когато и Нао провря през пролуката широките си рамене. Понесен устремно напред, звярът се запъна, единствено огромната му муцуна мина през отвора. От раззинатата паст стърчаха зъби, готови да ръфат и да смилат, изтръгваше се злокобен и гръмовит рев. Но сега Нао не се боеше, защото между тях се издигаше непреодолима преграда: неумолим като смъртта, по-могъщ и от сто мамута, по-несъкрусим от хиляди поколения живи същества, камъкът бе спрял мечока.

Странникът се изсмя:

— Този път Нао е по-силен от големия мечок. Той има тояга, брадва и копия. Може да нарани мечока, а мечокът няма как да му отвърне.

Замахна с тоягата. Мечокът вече бе разпознал една от тия каменни клопки, с които безуспешно се бореше още от малък. Дръпна главата си, преди човекът да го удари, и се скри зад издатината. Гневът все още кипеше в гърдите му, замъгляваше съзнанието му и го караше

да вилнее. Но той се удържа. Имаше безпогрешен усет за нещата. От сутринта за втори път установяваше, че човекът умее да причинява болка по неведоми начини. Волю-неволю се примири със съдбата, а по-късно тия тъжни преживелици окончателно щяха да го убедят, че изправеният звяр е твърде опасен: щеше да затаи смъртоносна омраза към него и да му противопоставя цялата си сила и предпазливост, да го дебне, да го причаква и да го напада изневиделица.

Мечката ръмжеше — не беше извлякла никаква поука от премеждието, понеже не бе пострадала. След като самецът изрева предупредително, тя реши, че камъните са попречили, и се отказа от гонитбата; според нея скритите отвъд пролуката хилави създания не можеха да представляват никаква опасност.

ДЕВЕТА ГЛАВА СКАЛАТА

Отначало Нао изпитваше желание да удря зверовете. Злобата в сърцето му не бе стихнала. Взираше се в мрака, стиснал остроото си копие. Но гигантският мечок не се показваше, женската бе далеч — той се успокои и си каза, че денят напредва, а те трябва да се доберат до равнината. Макар да не беше съвсем удовлетворен, тръгна към светлината. Колкото повече вървяха, толкова по-силна ставаше тя. Проходът се разшири и странниците нададоха вик, когато видяха гонещите се по небето грамадни есенни облаци, стръмния, грапав, осеян с препятствия склон и ширналия се простор.

Защото тая земя им бе позната. Още от деца бяха скитали из горите, саваните и хълмовете, бяха прекосявали блатата, бяха станували на брега на реката и край надвисналите скали. Само след два дни щяха да стигнат до Голямото тресавище, при което се завръщаха улхамрите след военните и ловни походи и откъдето водеше началото си техният род според едно далечно предание.

Нам прихна да се смее като малко дете. Заше метен от радост, Гау протегна ръце напред, а в застаналия неподвижно Нао напираше многообразие от чувства, което сякаш бе отзвук от усещанията на безброй други същества.

— Връщаме се при нашето племе!

И на тримата им се струваше, че вече са сред своите. Нещо близко витаеше в есенните корони на дърветата, играеше във водните отражения и преобразяваше облаци. Обликът на тая местност бе съвсем различен от далечните югоизточни земи, останали зад гърба им. Вече си спомняха само приятните преживявания. Макар да бяха страдали често от грубостта на по-възрастните и от юмруците на суровия Фаум, Нам и Гау бяха сега като окрилени. С гордост гледаха мъничките пламъчета, които бяха успели да запазят след толкова битки, мъки и умора. Нао съжали, че бе пожертвувал своята клетка: смътно суеверие се бе загнездило в душата му. Но нали бе взел със себе си тия загадъчни камъни и умееше да изтръгва техния огън?

Какво от това! Искаше му се и той като другарите си да носи малко от горящия живот, който бе извоювал в бой с кзамите...

Спускането се оказа трудно. През тази есен бе имало доста срутвания, появили се бяха пукнатини. Търсеха опора с брадвите и с харпуните. Когато стигнаха до равнината, бяха преодолели и това последно препятствие; предстоеше им вече да вървят по утъпкани и познати пътища. Изпълнени с надежда, те престанаха да напругат тъй силно сетивата си, за да следят неизброимите явления, които обкръжават и дебнат живите същества.

Вървяха, докато се стъмни: Нао търсеше един завой на реката, където да спрат да стануват. Тежък здрач се спусна сред облаците. Известно време трептя злокобно и унило червено сияние, просторът се огласяше от воя на вълците и от жалостивото скимтене на кучетата: глутниците им бродеха наоколо и се спотайваха край гъсталаците и горите. Странниците се чудеха защо са толкова много. Навярно намаляването на дивеча ги бе прогонило от съседните земи и ги бе довело из тия места, където имаше изобилна плячка. Но явно и тя не им бе стигнала. Гладът ги караше да ръмжат така и да се суетят неспокойно. Нао ускори ход, знаеше, че стават опасни, когато са много. По дирите им се бяха насочили две глутници. Отдясно — кучетата; отляво — вълците. Понеже вървяха по същата следа, сегиз-тогиз спираха и се заканваха едни на други. Вълците бяха по-едри, с дебели, мускулести вратове, но кучетата бяха по-многобройни. Очите им блестяха все по-ярко в сгъстяващия се мрак; Нам, Гау и Нао виждаха рой малки зелени пламъчета, които трепкаха като светулки. Странниците често отвърщаха на техния вой с протяжни бойни викове и искрящите петънца се отдръпваха.

Отначало зверовете ги сподиряха на няколко хвърлея разстояние; със сгъстяването на мрака те се приближиха; все по-ясно се чуваше тихото топуркане на лапите им. Кучетата първи се решиха. Няколко от тях бяха изпреварили хората. Спираха се рязко, подскачаха с писклив лай или пропълзяваха коварно към тях. Недоволни, че са останали назад, вълците заприиждаха вкупом, като виеха пронизително. За малко не се завърза битка. Притиснати рамо до рамо, съзнавайки численото си превъзходство, възбудени от преднината, кучетата

внезапно оказаха съпротива. Вълците се гърчеха от нетърпение. Двете глутници се поклащаха сред почти угасналата жарава на здрача като вълни от разбушувала се жива сила и оглушителни звуци.

Не стигнаха до схватка. Няколко звяра не се подчиниха на стадното чувство и продължиха преследването, с което увлякоха и останалите. Прегладнелите кучета и вълци се спуснаха в злобна надпревара сред настъпващата нощ. Непрестанната гонитба вече тревожеше хората. От черната бездна, простряла се на запад, и от сподирящото ги коварно гъмжило се носеше полъх на смърт.

Няколко кучета минаха пред Гау, който вървеше отляво, едно от тях, на големина колкото вълк, спря, озъби се и скочи. Младежът светкавично метна своя харпун. Той се заби в хълбока на животното и то се преметна с протяжен вой; Гау го довърши с един удар на тоягата си.

Чувайки предсмъртното му хриптене, кучетата се спуснаха напред; те бяха по-задружни от вълците и ако някое от тях изпаднаше в опасност, се нахвърляха дори върху едри хищници. Нао се уплаши да не ги нападне цялата глутница. Той викна на Нам и на Гау да се приближат, за да стреснат животните. Притиснати един до друг, странниците се приготвиха да дадат отпор; изненаданите кучета започнаха да се въртят около тях. Ако едно посмееше да се приближи, другите веднага щяха да го последват и от хората щяха да останат само разхвърляни из полето бели кости...

Внезапно Нао мушна с копието си едно куче и то се простря с прободени гърди. Водачът го сграбчи за задните крака и го метна към вълците, които се приближаваха отдясно. Раненото животно изчезна сред тях, миризмата на кръв и беззащитната плячка подлудиха гладните хищници и те заразкъсваха топлото месо. Тогава кучетата забравиха хората и се втурнаха към вълците.

Странниците се възползуваха от завързалата се битка и побягнаха. Въздухът бе влажен, реката явно беше близко, от време на време Нао я виждаше как лъщи. Спря се два-три пъти, за да не обърка посоката. Накрая протегна ръка към една сива сянка, която стърчеше над реката, и каза:

— Сега Нао, Нам и Гау няма да се боят повече от кучетата и от вълците.

Беше голяма, почти квадратна скала, издигаща се на височина пет пъти колкото човешки бой. Само от едната страна имаше подстъп към върха ѝ. Нао се изкачи бързо, тъй като я знаеше от дълго време. Нам и Гау го последваха и се озоваха върху малка площадка — по нея никнеха храсталаци и едно борче. Площадката лесно можеше да побере тридесет души.

Побеснелите вълци и кучета продължаваха да се бият сред пепелявото поле. Яростно ръмжене и протяжен вой цепеха пропития с влага въздух; страниците се радваха, че са намерили сигурно убежище.

Дървото запука, Огънят блъвна алени езици и тъмен пушек, по водната повърхност се разтла широко светло петно. На две места самотната скала преминаваше в гола брегова ивица; доста по-нататък имаше тръстики, върби и тополи; всичко наоколо се виждаше ясно на двайсетина хвърлея разстояние.

Животните отбягваха светлината и се криеха или пък се приближаваха към нея като замаяни. От една трепетлика със злокобен кръсък излетяха две кукумявки, засуетиха се прилепи, стреснато ято полски птички хвъркна към отсрещния бряг, изплашени патици се измъкнаха от храстите и бързо се потулиха в сянката, от дълбините на реката изплуваха едри риби, подобни на сребристи облаци, на седефени стрели, на златисти ветрила. В аленото зарево се откроиха тежък глиган, който изгрухтя и се спря, голям елен с потръпващ гръб и широко разклонени рога, от клоните на някакъв ясен надникна злобен рис с остри уши и с жестоки жълти очи.

Хората почувстваха прилив на сили. Те мълчаливо гълтаха печеното месо, щастливи, че Огънят ги топли. Племето беше тъй близо! Още преди да дойде по-идната вечер, те щяха да съзрат водите на Голямото тресавище. Нам и Гау щяха да бъдат приети като възмъжали воини: улхамрите щяха да научат за техните подвизи, за хитростта и неизчерпаемата им издръжливост и да се плашат от тях. Нао щеше да получи Гамла и да бъде втори в племето след Фаум... Кръвта им кипеше от породилата се надежда и макар мислите им да бяха простички, природата ги бе надарила с дълбок усет и живо въображение. Те носеха в себе си младостта на един невъзвратим свят. Всичко бе необятно и ново... Самите те изобщо не мислеха за края на съществуването си, смъртта бе за тях по-скоро страшна приказка, а не

действителност. Настъпеше ли гибелен миг, те се бояха от нея, но после тя се отдръпваше, заличаваше се и се изгубваше в бликащата им сила. Наистина съдбата бе ужасна, тя безмилостно изпречваше пред тях зверове, глад, студ, загадъчни болести и бедствия, но щом всичко отминеше, страхът им се стопяваше. Стигаше им да имат убежище и храна и животът им се лееше бистър като речната вода...

Рев разтърси мрака. Глиганът се понесе нанякъде, еленът подскочи рязко, отметнал назад рога, стотици създания изтръпнаха. Отначало край трепетликовата горичка смътно се очерта някаква сянка; изникна гъвкаво тяло, в чиито движения прозираше мощ; Нао видя отново гигантския лъв. Всичко живо бе побягнало. Наоколо бе съвсем пусто. Грамадният звяр пристъпваше разтревожен. Известни му бяха бързината, бдителността, острото обоняние, предпазливостта и безграничната изобретателност на преследваната жертва. Неговият род бе почти изчезнал от лицето на тая все по-студена и все по-бедна на дивеч земя; ония, които бяха останали живи, изнемогваха. Непрестанен глад стържеше стомасите им. Почти не създаваха поколение; на малко места се намираще достатъчно плячка за два подобни звяра — дори из топлите, слънчеви долини. Оцелелият представител на тоя род, който бродеше из околностите на Голямото тресавище, нямаше да остави потомство.

Колкото и висока и непристъпна да бе скалата, Нао усети как нещо го присвива отвътре. Той провери дали Огънят прикрива тесния път към площадката, сграбчи тоягата и харпуна си; Нам и Гау също се приготвиха за бой; притиснати към скалната повърхност, тримата не се виждаха отдолу.

Тигърорлъвът бе спрял; приклепнал на здравите си лапи, той се вглеждаше в заревото, което разкъсваше мрака като залязващо слънце. Ясно му бе, че не е дневна светлина, нито пък онова студено сияние, което му пречеше да издебва жертвите си. Той смътно си спомни как

бе виждал пламъци да обхващат саваната, мълния да разцепва дърветата, сети се и за човешките огънове, край които бе бродил много отдавна из някогашните си земища, преди гладът, наводненията и изчезването на животворната вода да го прогонят оттам. Поколеба се, изръмжа, размаха яростно опашката си и се приближи да подуши поотблизо. Миризмата бе слаба, тъй като въздушното течение почти изцяло я отнасяше нагоре; лек ветрец я отвяваше към реката. Вдъхна пушека и слабото ухание на печено месо, но не долови човешкия мирис; виждаше само разигралите се искрящи алени и жълти езици, които ту се разрастваха, ту намаляваха, ту се издигаха стремително, ту се стелеха ниско и се загръщаха внезапно с димна завеса. Не можеше да свърже тази гледка с никакъв дивеч, нито пък с представата за битка; обзет от зловобни опасения, звярът разтвори огромната си пасть, в която дебнеше смъртта, и нададе страховит рев... И Нао видя как гигантският лъв се отдалечи в мрака, за да продължи своя лов...

— Никое животно не може да се мери с нас! — възкликна водачът и се изсмя гордо.

Преди малко Нам бе застанал нащрек. С гръб към Огъня, той наблюдаваше по отсрещния бряг някакво отражение, което се процеждаше през върбите и яворите и подскачаше по водната повърхност. Протегна ръка натам и промълви:

— Сине на Леопарда, наблизко има хора!

Водачът усети, че ново бремене се стоварва върху плещите му, и тримата напрегнаха всичките си сетива. Но бреговете бяха пуссти, чуваше се само бълбукането на водата; виждаха се единствено животни, треви и дървета.

— Да не би Нам да греши? — попита Нао.

Уверен, че очите му не са го излъгали, младежът отвърна:

— Нам не греши... Той видя човеци сред клоните на върбите...

Бяха двама.

Този път водачът не се усъмни; сърцето му се сви от тревога и надежда. Той рече тихо:

— Тук е земята на улхамрите. Ония, които си видял, са ловци или съгледвачи, пратени от Фаум.

Той се изправи в цял ръст — едър и могъщ. Нямахше смисъл да се крият: и приятели, и врагове знаеха отлично какво означава горящият Огън. Викна с все сила:

— Аз съм Нао, син на Леопарда, завоювах Огън за улхамрите. Нека пратениците на Фаум се покажат!

Нищо наоколо не помръдна. Дори вятърът и ръмженето на зверовете бяха стихнали; долавяха се само пращенето на пламъците и приятният ромон на реката.

— Нека пратениците на Фаум се покажат! — повтори водачът. — Ако се взрат, ще разпознаят Нао, Нам и Гау! Те знаят, че ще бъдат посрещнати с радост.

Тримата застанаха пред аления Огън, осветени ярко като посред бял ден, и нададоха призивния вик на улхамрите.

Зачакаха. Сърцата им се свиха; предусещаха надвисналата заплаха. Нао изръмжа:

— Неприятели са!

Нам и Гау също разбираха това и радостта им помръкна. Опасността им се струваше непоносима, защото почти се бяха завърнали при своите. Още по-загадъчно бе, че идеше от хора. Невероятно бе да открият край Голямото тресавище други човеци, освен от собственото им племе. Дали Фаум не е бил нападат пак от победилите веднъж врагове? Дали улхамрите не са изчезнали от лицето на земята?

Нао си представи Гамла, принадлежаща на друг или мъртва. Скръцна със зъби и размаха тоягата си към отсрещния бряг. После се отпусна покрусен и умислен край огнището, като не преставаше да дебне...

Небето бе просветляло на изток, далеч над саваната се открояваше луната в своята последна четвърт. Беше червена, забулена, огромна; все още светеше слабо, но озаряваше цялата местност: водачът си каза, че нямаше да могат да избягат, ако попаднат на засади и на многобройни скрити хора.

Както разсъждаваше, изведнъж се сепна. Надолу по течението му се мярна набита сянка. Тя бързо бе изчезнала сред тръстиките, но прозрението се впи в ума му като острие на харпун. Затаилите се човеци наистина бяха улхамри — само че Нао би предпочел да срещне човекоядци или червени джуджета. Беше разпознал Агоо Косматия.

ДЕСЕТА ГЛАВА АГОО КОСМАТИЯ

Сърцето му заби силно, припомни си как Агоо и братята му се изправиха пред Фаум и се зарекоха да донесат Огън. В кръглите им очи бе блеснала заплаха, в поведението им бяха проличали сила и жестокост. Племето ги бе изслушало с трепет. Всеки от тримата би могъл да застане срещу Фаум. С косматите си мечешки гърди, с огромните си длани и коравите като дъбови клони ръце, с хитростта, ловкостта, храбростта и непоколебимото си единство, с навика да се бият винаги заедно, те се равняваха на десет обикновени воители. Нао бе завладян от безгранична омраза, като си спомни колко хора бяха избили и осакатили.

Как да се справи с тях? Самият той, синът на Леопарда, не смяташе, че отстъпва по нещо на Агоо: след толкова много победи бе придобил още по-голяма самоувереност; но Нам и Гау щяха да бъдат леопарди, изпречили се срещу лъвовете!

Въпреки изненадата и разпокъсаните мисли, които се въртяха в главата му, Нао веднага взе решение. Премина към действие бързо като подгонен елен.

— Пръв ще тръгне Нам — нареди той, — после Гау. Те ще вземат копията и харпуните, а тоягите ще им хвърля, когато стигнат в подножието на скалата. Аз сам ще нося Огъня.

Колкото и да вярваше в тайнствените камъни на уахите, не му даваше сърце да изостави завоюваното пламъче.

Нам и Гау проумяха, че трябва не само да надбягат Агоо и неговите братя през тази нощ, но и да стигнат до племето преди тях. Те бързо събраха оръжията си и Нам се запуска по склона, а Гау го последва на разстояние два човешки боя. Слизането се оказа по-мъчно от изкачването, тъй като светлината лъжеше, имаше тъмни места, трябваше да се движат опипом, да търсят невидими издатини, да се долепят плътно до скалата.

Нам вече бе стигнал почти до долу, когато откъм брега се чу писък на кукумявка, после отекна рев на елен, а след това — крясък на

воден бик. Наведен над ръба на площадката, Нао видя как Агоо се появи сред тръстиките. Беше бърз като светкавица. Миг по-късно изникнаха и братята му — единият идваше от юг, другият — от изток.

Нам бе скочил на поляната.

Сърцето на Нао замря. Чудеше се дали да хвърли тоягата на Нам, или да му извика. Младежът беше по-пъргав от синовете на Бика, но те бяха обкръжили скалата и имаше опасност да го уцелят с копията и с харпуните си... Водачът не се колеба дълго и викна:

— Няма да хвърлям тоягата на Нам... тя ще го забави! Нека бяга... нека предупреди улхамрите, че ги чакаме тук с Огъня.

Нам се подчини разтреперан, знаеше, че е безпомощен пред ужасните братя, които се бяха възползували от неговото забавяне и бяха дошли още по-близо. След няколко скока той се подхлъзна и трябваше отново да набира скорост. Като видя, че положението става застрашително, Нао викна на своя другар да се върне.

Косматите вече настъпваха. Най-ловкият метна копието си. То прониза ръката на младежа тъкмо когато той започваше да се катери; другият нададе злобен вик и се хвърли към Нам, за да го смаже. Само че Нао бдеше. Той запрати един камък с убийствена точност: камъкът описа дъга в полумрака и строши бедрената кост на нападателя, който се просна на земята. Преди синът на Леопарда да успее да сграбчи друго оръжие, раненият се скри в един храст с ядно ръмжене.

Настъпи тишина. Агоо отиде при брат си да прегледа раната му. Гау помогна на Нам да се изкачи на площадката; двойно озарен от огнището и от лунната светлина, вдигнал с две ръце голям порфирен отломък, Нао бе готов да премаже неприятелите. Той заговори пръв:

— Нима синовете на Бика не са от същото племе като Нао, Нам и Гау? Защо ни нападат като врагове?

Агоо Косматия също се изправи. Той нададе боен вик и отвърна:

— Агоо ще се отнесе с вас като с приятели, ако му дадете от вашия Огън, и ще ви гони като елени, ако му откажете.

Зловеща усмивка разтягаше устните му; гърдите му бяха тъй широки, че върху тях би могла да се излегне пантера.

Синът на Леопарда извика:

— Нао завоюва Огън от човекоядците. Той ще го дели, когато стигне до племето!

— Ние искаме Огъня сега... Агоо ще получи Гамла, а Нао ще има право на двоен дял от лова и от плячката.

Синът на Леопарда се разтрепери от гняв.

— От къде на къде Агоо ще получи Гамла? Той не е успял да завоюва Огън! Чуждите племена са били по-хитри от него...

— Агоо е по-силен от Нао. Той ще разпори коремите ви с харпуна си и ще смаже костите ви с тоягата си.

— Нао уби сивия мечок и тигрицата. Той повали десет човекоядци и двацет червени джуджета. Нао ще убие Агоо!

— Нека Нао слезе на поляната!

— Ако Агоо беше дошъл сам, Нао щеше да се бие честно с него.

Смехът на Агоо се разнесе като рев:

— Никой от вас няма да види повече Голямото тресавище!

Двамата млъкнаха. Нао изтръпна, като сравни неразвитите още тела на Нам и на Гау със страховитите туловища на синовете на Бика. Но нали вече бе спечелил известно надмощие? Вярно, Нам бе ранен, ала сега и единият брат не можеше да ги преследва.

От ръката на Нам струеше кръв. Водачът я посипа с пепел от огнището и я наложи с треви. Огледа се зорко наоколо и се запита как да започне битката. Нямаше надежда да измами Агоо и братята му. Те имаха безпогрешни сетива и мъчно се уморяваха. Отличаваха се със сила, хитрост, ловкост и пъргавина; не можеха да се сравнят по бързина с Нам и Гау, но бяха по-издръжливи. Само синът на Леопарда можеше да им съперничи в това отношение, без да губи първоначално набраната скорост.

Отделните впечатления постепенно се наслояваха в съзнанието на водача и той инстинктивно ги свърза в едно цяло. Нао си представяше как биха могли да се развият бягството и сражението; макар да седеше неподвижен в червеникавата светлина, духом вече бе отдаден на действието. Най-сетне се изправи; присви очи с хитра усмивка; заби крака в земята като бик. Първо трябваше да угаси огнището, та дори да победят, синовете на Бика да не получат нито Гамла, нито възнаградението. Нао хвърли по-едриите главни в реката; заедно с другарите си угаси огъня, като го засипа с пръст и камъни. Запази единствено слабото пламъче в една от клетките. После се подготви за повторно спускане. Този път Гау щеше да слезе пръв. Като

стигнаше на два човешки боя разстояние от земята, трябваше да стъпи върху една сравнително широка издатина и да мята оттам копия.

Младият улхамър се подчини веднага.

Когато стигна до целта, той извика приглушено, за да предупреди водача.

Синоевете на Бика се бяха приготвили за нападение. Агоо стоеше срещу скалата с харпун в ръка; опрян на едно дърво, раненият бе приготвил оръжията си, а Червеноръкият Рух, третият брат, обикаляше недалеч наоколо. Застанал върху най-издадената част на площадката, Нао ту се навеждаше към поляната, ту размахваше едно копие. Изчака Рух да дойде по-близо и метна оръжието. То летя тъй дълго, че синът на Бика се учуди, но падна на пет човешки боя разстояние от него. Нао запрати и един камък, който обаче не стигна дори дотам.

Рух извика насмешливо:

— Синът на Леопарда е сляп и глупав.

Той презрително вдигна дясната си ръка, в която стискаше тоягата. Нао скришом взе приготвеното настрана оръжие: едно от ония приспособления, с които се бе научил да борава при уахите. Завъртя го бързо. Рух реши, че това е само заплашително движение, изсмя се и пристъпи напред. Понеже не гледаше към скалата, а и светлината не бе добра, той не забеляза летящото оръжие. Когато го съзря, беше късно: то прониза ръката му там, където палецът се свързва с другите пръсти. Изпусна тоягата си с гневен вик...

Агоо и братята му се вкамениха от удивление. Изобщо не допускаха, че Нао може да бъде опасен от толкова далеч. Силите им изневериха пред тая тайнствена хитрост, отстъпиха и тримата: Рух премести тоягата в лявата си ръка. Междувременно Нао се възползува от смущението им и помогна на Нам да слезе; шестимата мъже се озоваха сред поляната — дебнеци, изпълнени с омраза. Синът на Леопарда веднага се отправи надясно, където пътят бе по-широк и по-открит. Там го очакваше Агоо. Той следеше всяко движение на Нао с кръглите си очи. Умееше отлично да отбягва хвърлените копия и харпуни. Придвижи се напред, като разчиташе противниците да изразходват безуспешно оръжията си срещу него, а Рух се приближаваше тичешком. Но Нао отстъпи, възви внезапно и се насочи застрашително към третия брат, който чакаше, опрян на един харпун. Тази промяна в посоката накара Рух и Агоо да поемат на запад; така те

освободиха доста голямо пространство; Нам, Гау и Нао се спуснаха нататък; сега те можеха да бягат, без да се боят от обкръжение.

— Синовете на Бика няма да получат Огън!... — викна гръмко водачът. — А Гамла ще принадлежи на Нао.

Тримата побягнаха през откритото поле и може би щяха да успеят да се доберат до племето, без да се стигне до бой. Ала Нао разбираше, че тъкмо тази нощ трябва да се сражава на живот и смърт. Двама от Косматите бяха ранени. Откажеше ли се от борбата, те щяха да се оправят и надвисналата опасност щеше да стане още по-голяма.

В началото на гонитбата дори раненият Нам успя да набере преднина. Тримата другари изпревариха преследвачите си с повече от хиляда крачки. После Нао се спря, подаде Огъня на Гау и каза:

— Тичайте по посока на залеза, без да спирате... докато ви настигна.

Те се подчиниха и продължиха нататък със същата скорост, а водачът им забави ход. След малко се обърна към Косматите и размаха заплашително приспособлението за стрелба. Когато сметна, че са приближили достатъчно, възви на север, мина вдясно от тях и се завтече към реката... Агоо разбра. Той изрева като лъв и се хвърли заедно с Рух да помогне на ранения. В отчаянието си почти се изравни по бързина с Нао. Но тази скорост надхвърляше възможностите му. Синът на Леопарда бе в стихията си и отново набра преднина. Триста стъпки го деляха от тях, когато стигна до скалата и се озова срещу третия брат.

Страховитият му противник го очакваше. Метна едно копие. Трудно пазеше равновесие, затова не улучи и Нао връхлетя върху него. Макар и с осакатен крак, Косматия бе толкова силен и ловък, че навярно би смазал Нам или Гау. Но в желанието си да срази едрия Нао той не премери добре своя удар: замахна тъй жестоко с тоягата си, че би могъл да се удържи прав само ако и двата му крака бяха здрави — залитна, а оръжието на противника се стовари върху тила му и го повали. Вторият удар строши гръбнака му.

Агоо беше вече на сто стъпки разстояние; по-тромавият Рух го следваше сто стъпки по-назад, омаломощен поради изтеклата от ръката му кръв. Двамата се носеха право към целта като носорози, силният родов инстинкт бе заглушил в тях всякакво желание да хитруват. Стъпил с единия си крак върху победения, синът на

Леопарда стискаше тоягата си и ги очакваше. Агоо бе вече само на три крачки; той нападна... Нао отскочи. Бе се стрелнал като елен към Рух. Замахна неудържимо с две ръце, тоягата му отклони оръжието, което Рух бе хванал неловко в лявата си длан, стовари се върху главата на втория неприятел и го просна на земята...

После той отново се изплъзна от Агоо и извика:

— Къде са братята ти, сине на Бика? Не ги ли повалих аз, както повалих сивия мечок, тигрицата и човекоядците? Ето ме свободен като вятъра! Краката ми са по-бързи от твоите, дъхът ми е лек като дъха на големия елен!

Набра отново преднина, спря се и загледа приближаващия Агоо. После каза:

— Нао не иска да бяга повече. Тази нощ той ще вземе твоя живот или ще ти даде своя...

Прицели се в сина на Бика. Но този път той се изхитри: беше нащрек и забави ход. Копието литна във въздуха. Агоо се наведе и оръжието изсвистя над главата му.

— Нао ще умре! — изрева той.

Вече не действуваше припряно; знаеше, че ако иска, противникът му може да приеме или да отхвърли битката. Напредваше съдържано и застрашително. Всяко негово движение издаваше закаления в битки звяр; той сееше смърт с харпуна и тоягата си. Макар братята му да бяха мъртви, не се боеше от ловките ръце на едрия, широкоплещест и пъргав воин. Беше най-силен в своя род и не познаваше поражението. Никой човек, никое животно не бяха успели да се спасят от тоягата му.

Когато се приближи достатъчно, метна харпуна си. Стори го, защото тъй трябваше: не се учуди, като видя как Нао отскочи встрани от костеното острие. Самият той също избягна харпуна на неприятеля си.

В ръцете им останаха само тоягите. Вдигнаха ги едновременно; и двете бяха дъбови. Тоягата на Агоо имаше три съка; с времето беше се изгладила и лъщеше на лунната светлина. Тоягата на Нао беше по-заоблена, не толкова стара и по-светла.

Агоо замахна пръв. Не вложи цялата си сила; не се надяваше да изненада по този начин сина на Леопарда. Нао лесно избягна удара и нападна от страни. Тоягата на противника му пресрещна неговата; отекна глух трясък. Агоо отскочи надясно и се върна от едната страна

на едрия воин: замахна с оная страшна мощ, която бе пръсвала човешки и животински черепи. Срецна само празно пространство, тоягата на Нао се блъсна в неговата. Тъй силен бе ударът, че дори Фаум би залитнал от него: но краката на Агоо бяха сякаш вкопани в земята. Той се дръпна назад.

Отново се озоваха лице срещу лице — без нито една рана, сякаш изобщо не бяха се сражавали. Но борбата ги владееше изцяло! Всеки от двамата съзнаваше колко могъщ е другият, всеки разбираше, че отпусне ли се само за миг, очаква го смърт, по-срамна от смъртта в схватка с тигър, мечка или лъв; без да съзнават, те се сражаваха за правото да създадат потомство, заченато от Гамла, което щеше да пребъде дълго време след тях.

С дрезгав вик Агоо се хвърли отново в боя; той замахна с цялата си сила: отказа се да хитрува, направо стовари тоягата си, решен да сломи всяка съпротива. Нао отстъпи и го пресрецна с оръжието си. Отклони удара, но единият сък раздра рамото му. Бликналата кръв обагри ръката на воина; убеден, че и този път набелязаната жертва няма да му се изплъзне, Агоо пак вдигна своята тояга; тя изсвистя страховито...

Съперникът му се бе отместил и устременият напред син на Бика се наведе прекалено много. Нао извика зловещо и замахна на свой ред: главата на Агоо прокълтя като дъбов дънер, косматото му тяло се олюля; нов удар го събори на земята.

— Гамла няма да бъде твоя! — изрева победителят. — Ти никога вече няма да видиш племето и Тресавището, нито пък ще се грееш край Огъня!

Агоо се изправи. Едрата му глава бе покрита с кръв, дясната му ръка висеше като прекършен клон, краката му се огъваха. Но блесналите му очи издаваха непреклонен дух, той бе стиснал тоягата в лявата си ръка. Размаха я за последен път. Не успя да стори нищо, тъй като Нао я изби и я запрати на десетина стъпки.

Агоо зачака смъртта. Тя вече се бе вселила в него; това беше единственото поражение, което можеше да приеме; с гордост си спомни колко живи създания бе унищожил, преди да се изправи срещу собствената си гибел.

— Агоо смазваше главите и сърцата на враговете си! — промълви той. — Никога не е подарявал живота на ония, които са

оспорвали плячката или дивеча му. Всички улхамри трепереха пред него.

Това бе сетният отглас, изтръгнал се от замъгленото му съзнание — ако изобщо имаше място за радост в поражението, той щеше да бъде радостен. Поне беше удовлетворен, че не е пощадил никого, че винаги бе премахвал клопките, затаени в омразата на победените. Не бе допускал грешки в своето съществуване... Той не отрони дори звук при първия смъртоносен удар, стоварил се върху главата му; застана едва когато съвсем престана да мисли и се превърна в купчина топла плът, чиито последни искрици живот Нао угаси с тоягата си.

После победителят отиде да довърши другите двама братя.

Мощта на синовете на Бика сякаш премина в неговото тяло. Той се обърна към реката и се вслуша в бумтенето на сърцето си; времето му принадлежеше! То нямаше край.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА НЯКОГА, МНОГО ОТДАВНА

Улхамрите всеки ден очакваха с тревога залеза на слънцето. Когато на небосклона оставаха да светят само звездите или луната се скриеше сред облаците, те се чувствуваха странно жалки и безпомощни. Свити в сянката на пещерите или в подножието на някоя скала, обгърнати от студ и мрак, те все си мислеха за Огъня, който ги стопляше и прогонваше страшните зверове. Пазачите непрестанно държаха оръжията си в готовност; изнемогваха телом и духом от напрежение и страх: знаеха, че може да ги нападнат изневиделица, преди да са успели да се защитят. Мечки бяха разкъсали един воин и две жени; вълци и леопарди отвлякоха няколко деца; много мъже бяха получили рани в нощните битки.

Идеше зима. Северният вятър ги пронизваше с копията си; студът забиваше в тях острите си зъби под оцъкленото небе. Една нощ ги нападна лъв и дясната ръка на вожда Фаум бе осакатена. Той нямаше вече сили да управлява; в племето настъпиха безредици. Хум отказа да се подчинява. Мух пожела да стане първи сред улхамрите. Двамата си спечелиха привърженици, малобройни бяха ония, които останаха верни на Фаум. Все пак не се стигна до въоръжен сблъсък. Всички бяха уморени: старият Гун им обясняваше колко опасно е да се изтребват помежду си, след като са тъй слаби. Те се съгласяваха с него; щом се спуснеше мрак, съжеляваха горчиво за изгубените воители. След толкова месеци не се надяваха да видят отново Нао, Гау и Нам, нито пък синовете на Бика. Неведнъж изпращаха съгледвачи: те се завърнаха, без да открият каквито и да било следи. Обзе ги безнадеждност: шестимата воители навярно бяха загинали от ноктите на хищниците, от брадвите на враговете или от глад. Улхамрите никога нямаше да видят отново спасителния Огън!

Макар да страдаха дори повече от мъжете, жените все още не губеха упование. Търпението и издръжливостта, които крепят всеки род, не ги напуснаха. Гамла бе една от най-жизнените. Студът и гладът не бяха накърнили младостта ѝ. Косата ѝ бе станала още по-буйна през

зимата; спускаше се по раменете ѝ като лъвска грива. Племенницата на Фаум разпознаваше растенията като никой друг. В полето или в гъсталака, из гората или сред тръстиките, тя съумяваше да различи корените, плодовете и гъбите, които ставаха за ядене. Ако не беше тя, грамадният Фаум навярно би умрял през оная седмица, когато лежа в една пещера, изтощен от раната и от загубата на кръв. Огънят като че ли не ѝ беше тъй необходим както на другите. Въпреки това горещо желаше той да се появи отново и всяка вечер се питаше дали Агоо или Нао ще го донесе. Нямаше да прояви непокорство, защото дълбоко в нея бе заложено уважението към по-силния; дори не помисляше, че може да откаже да стане жена на победителя, но знаеше, че с Агоо животът ѝ ще бъде по-труден.

Наближаваше нова страшна нощ. Вятърът бе разпръснал облаците. Той виеше над посърналите треви и черните дървеса. Алено слънце, огромно като извисилия се на запад хълм, озаряваше все още околността. Племето се скупчваше с трепет сред спускащия се сякаш от недрата на вечността здрач. Всички бяха слаби и посърнали. Дали щяха да се върнат отново ония дни, когато пламъците с прашене поглъщаха съчките! Тогава в тъмнината се носеше мирис на печено месо, по телата им се разливаше топлина, вълците бродеха безпомощни, а мечките, лъвовете и леопардите не смееха да се доближат до искрящия закрилник.

Слънцето изчезна; светлината постепенно помръкна в далечината. Зверовете, които излизат под прикритието на тъмнината, вече бродеха из околността.

Старият Гун, съвсем грохнал от сполетелите ги беди, глухо простена:

— Гун помни синовете си и синовете на синовете си. Улхамрите никога не са оставали без Огън. А ето че няма вече Огън... и Гун ще умре, без да го види отново.

Племето се бе приютило в една скална вдлъбнатина, нещо като пещера. При хубаво време тя би представлявала отлично убежище; но сега вятърът ги пронизваше.

Гун продължи:

— През идните вечери вълците и кучетата ще бъдат много по-дръзки.

Той посочи дебнещите сенки, все по-многобройни в сгъстяващия се мрак. Надигналият се вой ставаше по-протяжен и по-заплашителен; нощта бълваше нови и нови прегладнели зверове. Засега ги спираха единствено последните лъчи на угасващия ден. Пазачите тревожно крачеха под студените звезди, вдишвайки хладния въздух...

Внезапно един от тях застина извърнал глава. Други двама сториха същото. После първият се обади:

— В полето има хора!

Всички от племето потръпнаха. Някои бяха обзети от страх; други — изпълнени с надежда. Фаум си спомни, че все още е вожд, и се надигна от пукнатината, където се бе свил.

— Всички воини да вземат оръжията си! — нареди той.

Улхамрите безропотно му се подчиниха в този решителен миг.

Вождът добави:

— Нека Хум отиде с трима младежи да разузнае кои са пришълците.

Хум се поколеба, недоволен, че получава заповеди от мъж, загубил силата на едната си ръка. Но старият Гун се намеси:

— Хум има очи на леопард, уши на вълк и кучешки нюх. Той ще разбере дали тия, които идват, са врагове или улхамри.

И тъй, Хум се отправи на път с трима младежи. Те напредваха, а зад тях настъпваха хищници. Скоро се изгубиха. Племето остана дълго време в безпомощно очакване. Най-сетне от тъмнината се понесе мощен вик.

Фаум изскочи на открито и възкликна:

— Пришълците са улхамри!

Огромно вълнение се прокрадна в сърцата им, дори малките деца наставаха; Гун изрази с думи своята мисъл и мисълта на другите:

— Агоо с братята си ли е... или Нао, Нам и Гау?

Нови викове отекнаха под звездите.

— Синът на Леопарда е! — промълви Фаум със смътно задоволство.

Той се боеше от жестокия Агоо.

Но повечето от тях мислеха само за Огъня. Ако Нао бе донесъл Огън, бяха готови да се преклонят пред него; ако ли пък не носеше, щяха да го посрещнат с омраза и презрение заради неговата слабост.

Междувременно към племето прииждаше глутница вълци. Тъмнината се бе сгъстила. Последната алена ивица бе угаснала и звездите блестяха в леденото небе. Ах, да можеха да видят как се надига пред тях горящият червен звяр, да усетят ласката му по телата си!

Най-после Нао се появи. Черната му фигура се приближаваше сред сивото поле и Фаум изкрещя:

— Огън!... Нао носи Огън!

Всички се вцепениха. Мнозина замряха като посечени с брадва. Други наскачаха с гърлени викове... Огънят бе тук.

Синът на Леопарда им го поднасяше, затворен в каменна клетка. Беше само мъничка червена точица, нищожно пламъче, което всяко дете би могло да смаже с парче кремък. Но всички знаеха каква

огромна сила се таи в това дребосъче. Задъхани, занемели от страх да не би то да изчезне, те изпиваха видението с очи...

После вдигнаха такъв шум, че ужас обзе вълците и кучетата. Цялото племе се струпало около Нао, изразявайки покорност, обожание и трепетна радост.

— Да не убиете Огъня! — викна старият Гун, когато врявата стихна.

Всички се отдръпнаха. Нао, Фаум, Гамла, Нам, Гау и старият Гун се отделиха наред скупчените хора и се отпавиха към скалата. Племето събираше сухи треви, вейки и съчки. Когато купчината бе готова, синът на Леопарда доближи до нея крехката светлинка. Отначало тя се разпротря само върху няколко сламки; засвистя, захапвайки вейките, с ръмжене обхвана големите клони, а вълците и кучетата отстъпиха в мрака в плен на необясним страх.

Тогава Нао се обърна към големия Фаум и попита:

— Изпълни ли синът на Леопарда своето обещание? И ще удържи ли своето вождът на улхамрите?

Той посочи Гамла, изправена в аленото сияние. Тя тръсна буйните си коси. Тръпнеше от гордост и не изпитваше никакъв страх. Също като цялото племе и тя се възхищаваше от Нао.

— Гамла ще стане твоя жена, както бе обещано — отвърна почти смилено Фаум.

— И Нао ще бъде вожд на племето! — заяви дръзко старият Гун.

Той изрече тия думи не за да уязви грамадния Фаум, а за да не допусне възникването на опасни противоречия. В тоя миг, когато Огънят се бе появил отново, никой не би се осмелил да спори с него.

Вдигнаха се много ръце, лицата засияха от възторжено одобрение. Ала Нао виждаше само Гамла: буйната коса, живите, нежни очи му говореха с гласа на кръвта; безкрайна признателност се зароди в сърцето му към оня, който му я даваше. Но той съзнаваше, че вожд със саката ръка не може сам да води улхамрите. И викна:

— Нао и Фаум ще бъдат водачи на племето!

Всички изненадано замлъкнаха, а в жестокото сърце на Фаум за първи път покълна смътна обич към човек, нероден от сестрите му.

Но старият Гун, който безспорно беше най-любопитен измежду всички улхамри, пожела да чуе приключенията на тримата воители. Те нахлуха в съзнанието на Нао тъй свежи, сякаш ги бе преживял едва

вчера. Малко бяха словата в ония времена, слаби връзките помежду им; кратки, груби и силни бяха представите, които те събуждаха. Едрият странник заговори за сивия мечок, за гигантския лъв и тигрицата, за човекоядците, за мамутите, за червените джуджета, за хората без рамене, за хората със синя козина и за пещерните мечки. От предпазливост хитро избегна да спомене за тайната на огнените камъни, която бе научил от уахите.

Пращането на пламъците сякаш потвърждаваше неговия разказ; Нам и Гау подчертаваха правдивостта на всяко премеждие с ръкомахания. Това бяха думи на победител, те вълнуваха, спираха дъха в гърдите.

И Гун възкликна:

— Никой от нашите бащи-воини не може да се сравни с Нао... никой не ще може да се сравни с него от нашите деца и от децата на нашите деца!

Накрая Нао изрече името на Агоо; всички потръпнаха като дървета, залюлени от буря. Бояха се от сина на Бика.

— Кога е видял синът на Леопарда Агоо? — прекъсна го Фаум, като отправи подозрителен поглед към обкръжаващата го тъмнина.

— Оттогава измина една и още една нощ — отвърна воинът. — Синовете на Бика бяха преминали реката. Появиха се при скалата, на която бяха Нао, Нам и Гау... Нао се би с тях!

Настъпи тишина, в която никой не смееше да си поеме дъх.

Долавяха се единствено пращането на Огъня, свиренето на вятъра и далечният рев на някакъв хищник.

— И Нао ги победи! — заяви гордо странникът.

Мъже и жени се спогледаха. Възторг и съмнение се бореха в сърцата им. Мух изрази усещанията на останалите, като запита:

— Нао и тримата ли ги уби?

Синът на Леопарда не отговори. Той бръкна в една гънка на кожата, с която бе загърнат, и хвърли на земята три окървавени ръце.

— Това са ръцете на Агоо и на неговите братя!

Гун, Мух и Фаум ги разгледаха. Невъзможно беше да ги сбъркат. Огромни и яки, с пръсти, по които сякаш растеше козина, те будеха в съзнанието им ясната представа за страховитите туловища на Косматите. Всички си спомняха как бяха треперили пред тях. В сърцата на най-силните угасна желанието за съперничество; слабите

повериха своя живот в ръцете на Нао; жените усетиха, че родът им ще възтържествува. А Гун Кокалестия възкликна:

— Никой враг не е страшен вече за улхамрите!

Фаум сграби Гамла за косата и грубо я простря пред победителя.

Той рече:

— Ето ти я. Тя ще бъде твоя жена... Аз не съм й вече покровител. Тя ще се прекланя пред своя господар; ще ходи да взема убития от теб дивеч и ще го носи на рамото си. Ако не ти се покорява, можеш да я убиеш.

Нао протегна ръка към Гамла, вдигна я внимателно — пред тях бе необхватната вечност.

МАРИЯ ДАЛЧЕВА

БОРБА ЗА ОГЪН

Авторът на „Борба за огън“ Жозеф Анри Бюкс (1856–1940) е белгиец по произход. Под името Ж.-А. Рони-старши до 1908 година той пише романи в сътрудничество с по-малкия си брат Жустен Рони. По-голямата част от многобройните им съчинения — 107 книги — са подписани от Рони-старши и представляват реалистични романи на социални теми, новели, трактати по философия и естетика, повести за първобитните хора, научна фантастика. Близки приятели на братята Гонкур, Жозеф и Жустен Рони са сред първите шестима членове на Академията Гонкур. Рони-старши сам получава наградата „Гонкур“, а през 1926 година става председател на Академията.

Времето — най-строгият ценител на художествените произведения — пресява огромното творчество на Рони-старши. За читателите от втората половина на ХХ век остават живи повестите и романите за първобитните хора. Научната фантастика в обширното творческо наследство на Рони-старши е тясно свързана с праисторическата тема. Всъщност едва в наши дни започва откриването на този писател-фантаст, работил най-вече в областта на праисторията, антропологията и социологията. За разлика от Жул Верн (1828–1905) Ж.-А. Рони-старши се интересува не от инженерно-изобретателската, а от биологическата тема, която той развива в духа на учението на Дарвин. Убеден дарвинист, той включва човека в непрекъснатия поток на живота. От своята епоха Рони-старши се връща в праисторията или отива в далечното бъдеще на човечеството. За писателя не подлежи на съмнение въпросът за други населени светове. Вярващ, както Жул Верн, че всички постижения на науката ще надминат въображението, той говори за възможностите да се опознае вселената. За първи път в научната фантастика Рони-старши засяга проблема за биологичната мутация („Ксипехуза“ — 1887 г., „Невидимият свят“ — 1898 г.) и за съществуването на невидими форми

на материя, които могат да се усетят чрез ултравиолетови или инфрачервени лъчи.

Докато в края на XIX век декадентските течения в литературата принизяват човека, Рони-старши се обръща към историята на човечеството, уверен, че „литературата трябва да включва философията и науката като елементи на прекрасното“.

„Борба за огън“ (1911 г.) и нейното продължение „Хищникът-гигант“ (1920 г.) представляват истинска епопея за човека от каменната ера. Изследвайки източниците на човешката история, писателят се стреми да покаже наченките на културата, проблясъците на хуманистичното начало. „Палеолитните племена носеха в себе си младостта, която никога вече няма да се върне, цъфтежа на живота, енергия и сила, които ние трудно можем да си представим.“ В двата романа писателят е научно точен в периодизацията на епохите, в описанието на флората и фауната, на детайли от бита и занаятите на хората. Често изобразява ловни сцени, епически битки с могъщите хищници от древността. Тук той се проявява като изключителен анималист. Но за разлика от Ръдиард Киплинг (1865–1936) в центъра на вниманието на Рони-старши винаги стои не животното, а човекът като обществено същество. Главната разлика между човека и животното той вижда в появата на морал, на система от понятия, от социални прояви. „Само в каменния век при първобитната комуна, когато хората заемали обширни области и си доставяли храна в изобилие, са могли да бъдат потискани алчността, унижителното робство, насилственото присвояване или долната хитрост“ (Вимирех, 1892 г.). В тези идеи на Рони-старши прозират неговите политически убеждения, отрицателното му отношение към колониалните войни и робството. Неговият демократизъм силно контрастира с консерватизма на Киплинг, който по същото това време прославя колониалното могъщество на Британската империя.

В „Борба за огън“ Рони-старши поставя редица въпроси. Как е живял човекът от онези времена? Как са общували помежду си хората от една орда-племе или от различни племена? Как човекът е успявал да оцелее сред бурната и силна природа на древността? Рони-старши е имал предвид изследванията на редица учени, които доказват, че днешният хомо сапиенс, мислещият човек, се е появил отпреди неколкостотин хиляди години, а още преди него са човекът от

Неандертал, питекантропът и синантропът, наречени „изправени същества“. Изправената фигура е определяла по-нататъшното развитие. По този начин, тръгвайки отпред назад, науката стига до 3–4 милиона години от съществуването на човека.

Разказът на Рони-старши е привлекателен не само поради темата за съдбата на човека и неговите себеподобни в древността, а и поради дълбоката човешка драма, върху която е построен — загубването на огъня. Анимизмът, типичен за мисълта на първобитния човек, превръща огъня в някакво могъщо, ала странно и безплътно животно — „дребен и безпомощен като дете, ласкав и галещ като майка, кръвожаден и жесток, когато завладее гората, той може да унищожи дори мамута.“ Огънят е пазител и покровител на човека. В течение на хилядолетия огънят е бил символ на живот, нещо повече — самият живот. Той прогонва животните, превръща ги в дивеч или пази хората от заплашващите ги диви зверове. Огънят дава живот, топли и осветява като истинско слънце в студа и във влажната тъмнина на пещерите. Огънят променя живота, на него се приготвя храната. Той разпуква огромните блокове от кварц и кремък, които човекът няма силата да разтроши. Заздравява изострения връх на копието на ловеца. Той присъствува навсякъде в най-далечната праистория.

Загубването на огъня е най-голямото нещастие за племето на улхамрите и с него Ж.-А. Рони започва епическия разказ за „онези свирепи векове.“ Съзнателното получаване на огъня, а не „откраднатият“ от природата огън е един от най-значителните моменти в човешката еволюция, момент, който днес учените сравняват с откриването на атома. Рони-старши приема като най-естествено обяснение за присъствието на огъня в живота на първобитните хора взетия пламък от някакъв природен източник — от пожарите, предизвикани от бури и урагани, от потоците лава на вулканите. Преди да се научи сам да създава огън, човекът с огромни усилия се е мъчил да го запази. Поставяйки огъня в основата на човешката драма, Рони-старши избира онзи изключителен момент, който бележи човешката еволюция — *в търсене на огъня човекът открива възможността да „прави сам огън.“* Още през 1911 година, няколко десетки години преди науката, Рони-старши прокарва в своя роман идеята, че „огънят създава Човека“. Тази мисъл се потвърждава едва след петдесетте години на нашия век, когато учените могат да твърдят, че човекът се е

появил безшумно на световната сцена и неговата сянка покрива древността. Още оттогава той говори и живее в общества. Оттогава той пали огън.

Рони-старши проследява как Нао, главният герой в романа, разкрива тайната на хората от племето на уахите. Изграждайки образа на Нао, писателят използва данните на науката за способността на „изправеното същество“ да натрупва опит и да се ползува от него. Любопитството е също причина Нао да открие тайната на огъня. В това схващане прозира влиянието на Декарт и рационализма върху творческата фантазия на писателя. Най-напред Нао мисли, че уахите — хората без рамене, които бавно умират, преживели някакъв катаклизъм и достигнали до по-висок стадий на развитие спрямо племето на улхамрите; притежават камъни, които крият огън. Интересът и наблюдението помагат на Нао да разбере, че искрите на огъня са резултат от ударите на два камъка един о друг. Тук камъните са оръдията на производството, които създават чудото, наречено огън. В момента, в който открива тайната, древният човек става силен и могъщ. Авторът го вижда като един Прометей, откраднал огъня от природата за благо на своето племе. Усеща, че „се е сдобил с власт, за която дедите му не бяха подозирали, и че вече никой никога нямаше да може да унищожи Огъня на човеците от неговия род“. Структурата на повествованието — от нещастие, чрез борба към победа — позволява на Рони-старши да придаде на романа звучене на класическа драма.

Изграждането на „Борба за огън“ в три части: първа — загубването на огъня от хората; втора — човекът, част от животинския свят, който го заобикаля; и трета — човекът от праисторията, обществено същество; доказва безспорно диалектичното мислене на писателя. Ж.-А. Рони-старши рисува човека в картина, вярна на научните изследвания, когато не земята принадлежи на човека, а човекът принадлежи на земята. В онези времена земята е много по-наситена с животни, отколкото с хора. Тогава хората водят с природата борба за съществуване. Писателят допуска, че някои от племената са надминали стадия на откраднатия и съхранен огън и са достигнали до по-висок стадий — можели са да го произвеждат. Рони-старши отразява и основния неосъзнат стремеж на човека — грижата за

поколенията, за подобряването на расата. Човекът побеждава, защото се оказва по-умен и следователно по-силен от зверовете.

Рони-старши рисува като художник миналото на човечеството, ние го усещаме почти осезателно. С перото на поет той описва праисторическите времена, позволява на читателя непосредствено да възприеме необичайната флора и фауна — растителността, съвършено различна от тази на новите времена, невижданите днес представители на животинския свят: гигантският лъв, огромната пещерна мечка, красивия мегацер (еленът с огромните рога) или могъщият мамут (високоинтелигентно живото с развито чувство за дълг към стадото, цар на животинския свят). Тънък психолог, авторът описва общуването между човека и животното. Това не е опитомяване, подчинение, робство, а симпатия, дружба. Оттук научната фантастика се превръща в реалност за читателя. Събужда се ново отношение към природата и животинския свят, каквото съвременният човек няма.

Сега българският читател държи в ръка един от най-интересните романи на Жозеф Рони-старши. „Борба за огън“ — неоспоримо доказателство за приноса на големия френски писател в научната фантастика.

Мария Далчева

Издание:

Автор: Ж. А. Рони-старши

Заглавие: Борба за огън

Преводач: Венелин Пройков

Година на превод: 1986

Език, от който е преведено: френски

Издание: второ

Издател: Издателство „Отечество“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1986

Тип: роман

Националност: френска; белгийска

Печатница: ДП „Георги Димитров“ — бул. „Ленин“ 117, София

Излязла от печат: 28.III.1986 г.

Редактор: Добринка Савова-Габровска

Художествен редактор: Иван Андреев

Художник: Александър Алексов

Художник на илюстрациите: Венелин Вълканов

Коректор: Мая Лъжева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/15272>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.